

RELASJONER MELLOM MENNESKE OG TING
- Materialitet og forbruk i et designdidaktisk perspektiv

Majken Bangsund, 2017

Relasjoner mellom mennesker og ting
- Materialitet og forbruk i et designdidaktisk perspektiv

Masteravhandling i kunst og designdidaktikk

Majken Bangsund - Kandidatnummer 302

Institutt for estetiske fag

Fakultet for Teknologi, Kunst og Design

Høgskolen i Oslo og Akershus

Emnekode MEST 5900

Våren 2017

Takk til

Mine to undervisere ved Fagdidaktikk: Kunst og Design, HiOA - Professor Liv Merete Nielsen - som har vært min hovedveileder, og førsteamanuensis Janne Beate Reitan, for deres kunnskapsformidling og smittsomme engasjement for fagfeltet. Dere har inspirert og gjort masterutdanningen spennende og meningsfull.

Biveileder Lillegerd Hansen for dine friske og nyttige innspill.

De fire personene som lot seg intervju – dere muliggjorde arbeidet og gjorde prosessen interessant.

Kjæresten min, til mamma og pappa for støttende samtaler når arbeidet med avhandlingen har vært krevende, og for deres evne til å vise tålmodighet når prosjektet har vært samtaletema i måned etter måned. Jeg klarte det!

Sammendrag

I denne masteravhandlingen står menneskers relasjoner til ting i fokus. Ulike sider ved materiell kultur og perspektiver fra designforskning vil presenteres. Avhandlingen har et fagdidaktisk formål, rettet mot undervisning og opplæring i fagområder innenfor kunst, design og håndverk. Samfunnsetikk og perspektiver på forbruk og miljø danner noe av grunnlaget for avhandlingen, hvor utfordringene som vi står ovenfor med tanke på overforbruk, forurensning og utnyttning av jordens ressurser vil kreve mer oppmerksomhet fra mennesket i tiden fremover. Kunnskap om menneskers forhold til ting, tilknytning til ting og reparasjon av ting er noe som kanskje kan bidra positivt med tanke på den negative utviklingen, og hører med som en del av både den praktisk-estetiske og teoretiske utforskningen i avhandlingen. For å undersøke sider ved temaet og med målsetningen om å forbedre praksis er følgende problemstilling utarbeidet: *Hvilke fagdidaktiske mulighetsrom kan oppstå gjennom å undersøke menneskers holdninger knyttet til forbruk og deres tilknytning til ting?*

Undersøkelsen tar utgangspunkt i intervjuer av fire voksne personer og deres forhold til ting og til avhandlingens tematikk. Empirien som produseres gjennom kvalitativt intervju vil sammen med avhandlingens vitenskapsteoretiske ståsted: kritisk realisme, brukes som grunnlag i drøfting av aspekter ved forbruk og forbrukeratferd. Hva som kjennetegner begrepene materialitet og materialisme vil bli diskutert. Det vil også sider ved masseproduksjon, strategier for designundervisning, hvordan vurdere kvalitet, kritisk tenkning og mulighetsrom for undervisning knyttet til fagområdet. Årsaker og mekanismer som kan ligge bak ulike valg man tar i forbindelse med forbruk vil også drøftes. Mine perspektiver, avhandlingens teorigrunnlag og empiriske undersøkelser filtreres gjennom en kritisk realistisk drøfting, for å fremme filosofiske og fagdidaktiske betraktninger som kan brukes i undervisningssammenheng. Sentrale perspektiver som løftes frem i avhandlingen er viktigheten av bevisstgjøring gjennom utdanning, omsorg for naturen og de skapte omgivelsene, hvor kunnskap om den materielle verden kan ha positiv påvirkning på bærekraftig forbrukeratferd, men også i forbindelse med hvordan ting designes og skapes.

God lesning!

Summary

This master thesis explores the material world as a point of departure to discuss mass production and environmental challenges from the perspectives of general design education. The increased production of manufactured goods and our consumer behaviours affect the environment and the production of waste. The environmental challenges we face today will almost certainly increase in the near future. Knowledge about our attachment to artefacts is therefore seen as a possible advantage to increase the lifespan of artefacts and to slow down mass consumption. A closer look at our relationships to things and how design education can contribute to more sustainable consumption is therefore relevant. Reparation and attachment to artefacts lies within the practical and aesthetic area of exploration associated with the thesis.

This thesis seeks to contribute to insights within a complex and interdisciplinary field, branching into philosophical perspectives on the throwaway society and also considering social ethics and the positive possibilities that education can provide. Averseness connected to care and understanding of the human role in the natural world is essential.

To address the matter at hand the following question were formulated: *Which possibilities for design education in general can arise by exploring human attitudes towards consumption and attachment to artefacts?*

A discussion of materiality as a concept and the possibilities that may be revealed regarding the usage of the concept will be made. There will also be a discussion about materialism from the perspective of taking care of resources in the world. Asking if the concept of materialism deserves to be connected to a negative interpretation with a focus on overconsumption and a throwaway attitude. General design education and attachment to artefacts can be key factors in shifting attitudes towards artefacts and materialism in the direction of sustainable development. The thesis build upon ideas from critical realism, where the essential idea is to reveal the real world and try to point out underlying mechanisms that can affect and create different phenomena. The thesis aim is to improve didactic strategies for design education in general.

Innholdsfortegnelse

Takk til.....	I
Sammendrag	II
Summary.....	III
1. INTRODUKSJON AV UNDERSØKELSESONOMRÅDET	1
Bakgrunn og målsetning for valg av undersøkelsesområde.....	1
Problemstilling	2
Sentrale begreper knyttet til avhandlingens problemstilling og tematikk	3
Avhandlingens fagdidaktiske perspektiv	4
Avhandlingens praktisk-estetiske profil.....	8
2. UNDERSØKELSESONOMRÅDETS BAKGRUNNSSTOFF	11
Filosofiske og kulturelle perspektiver på forholdet menneske og ting	11
Den materielle kultur	11
Den antimaterielle kultur.....	12
Abstrahering av verden	13
Noen aspekter ved forbruk	14
Relasjoner mellom mennesker og ting	16
Forskning med ulike betraktninger på design	18
Designerens påvirkningskraft.....	18
Emosjonell og kvalitetsbestemt produkttilknytning	19
Rammeverk for å skape tilknytning til ting.....	20
Miljøpolitiske perspektiver og forbruk i Norge	22
Et grønt skifte	22
Forbruk på norsk	23
Reparasjonsaktivisme og kritisk tenkning	24
Miljøfokus i forslaget til ny generell del av læreplanen	26
3. FORSKNINGSSTRATEGI	28
Kritisk realisme som vitenskapelig ståsted	28
Avhandlingens struktur.....	31
Det kvalitative forskningsintervjuet og strategier for undersøkelsen	32
Utvalget av informanter	35

4. PRESENTASJON AV UNDERSØKELSEN	38
Intervjusamtaler om Tema 1: Tilknytning til ting	39
I. DRØFTING AV TEMA 1 – Tilknytning til ting	41
Intervjusamtaler om Tema 2: Materialer og materialitet.....	45
II. DRØFTING AV TEMA 2 – Materialer og materialitet	48
Intervjusamtaler om Tema 3: Samtaler om en gjenstand	53
III. DRØFTING AV TEMA 3 – Samtaler om en gjenstand.....	55
Intervjusamtaler om Tema 4: Kunst og håndverk i skolen	58
IV. DRØFTING AV TEMA 4 – Kunst og håndverk i skolen.....	60
5. FAGDIDAKTISKE MULIGHETSROM	65
Mulighetsrom i undervisningsperspektiv.....	65
Drøfting av generative mekanismer	70
Hva kan ligge bak multikunstnerens holdninger?.....	71
Hvilke mulige konsekvenser kan holdningene skape?.....	74
6. PRAKTISK-ESTETISK ARBEID OG UTSTILLING	76
7. AVSLUTTENDE REFLEKSJON	79
LITTERATURLISTE	81
BILDER.....	84
VEDLEGG.....	84

Avhandlingen er inndelt i sju kapitler

Kapittel 1. Her introduseres avhandlingens undersøkelsesområde og tematikk. Bakgrunnen og målsetningen for avhandlingens tema legges frem og forklares, undersøkelsens problemstilling blir presentert og sentrale begreper vil forklares. Kapitlet skal fungere som innledning for undersøkelsen, og avhandlingens fagdidaktiske og praktisk-estetiske profil blir også presentert.

Kapittel 2. Skal gi innblikk i avhandlingens tverrfaglige tematikk, hvor kunnskapsstatus på feltet og undersøkelsens bakgrunnsstoff presenteres. Utvalgt forskning og perspektiver knyttet til temaene filosofi, kultur, bærekraftig design, forbruk, reparasjonsaktivisme og politisk/skolepolitisk miljøfokus legges frem.

Kapittel 3. Her presenteres avhandlingens forskningsstrategier og struktur. Metodologisk fremgangsmåte, vitenskapelig ståsted og utvalg av informanter legges frem.

Kapittel 4. Viser undersøkelsen. Intervjusituasjonene er delt inn i fire bærende temaer som blir etterfulgt av fire drøftingskapitler. Etter at empirien fra intervjusituasjonen er presentert vil den produserte kunnskapen drøftes og knyttes sammen med perspektiver fra bakgrunnsstoffet for å belyse problemstillingen.

Kapittel 5. Her rettes oppmerksomheten mot problemstillingen. De fagdidaktiske mulighetsrommene som oppstår på bakgrunn av undersøkelsen vil bli presentert. Her vil generative mekanismer drøftes med utgangspunkt i empirien fra intervjusituasjonene, hvor dette er knyttet til det vitenskapsteoretiske inspirasjonsgrunnlaget kritisk realisme.

Kapittel 6. Viser til avhandlingens praktisk-estetiske del, hvor det fokuseres på ideer knyttet til fremstillingen av utstillingen. Kapitlet skal vise intensjonene for utstillingen, men ideene som blir presentert her skal utvikles videre og kan endre seg frem mot utstillingstidspunktet.

Kapittel 7. Her presenteres avsluttende refleksjoner og beskrivelser av veien videre.

1. INTRODUKSJON AV UNDERSØKELSESOMRÅDET

I det følgende kapittelet presenteres masteravhandlingens bakgrunnsmotiver og målsetting, hvor det vil bli gjort rede for undersøkelsens utgangspunkter. Problemstillingen vil bli lagt frem og forklart, og sentrale begreper fra problemstillingen vil defineres. Deretter blir avhandlingens fagdidaktiske perspektiver og praktisk-estetiske profil presentert.

Bakgrunn og målsetning for valg av undersøkelsesområde

Skolen som kultur- og dannelsesinstitusjon har som formål å utdanne fremtidens borgere. Dette gjelder kanskje først og fremst for grunnskoleutdanningen, men er også en prosess som skjer gjennom utdanning på høyere nivå. Jeg har selv vært igjennom en dannelsesprosess og har gjennom masterstudiet for Fagdidaktikk: kunst og design blant annet fått interesse for filosofiske og samfunnsetiske perspektiver på hvordan vårt samfunn fungerer og hvordan skole og utdanning kan prege individer og bidra med å skape endringer som er positive for fremtiden. De filosofiske innfallsvinklene i avhandlingen dreier seg blant annet om å integrere kritisk tenkning, etikk, vurdering og undring som vesentlige deler ved utdanning, og som premisser for å skape kreative problemløsninger og selvstendig tenkende individer. Jeg har også blitt interessert i hvordan designutdanning på høyere nivå fungerer og kan vinkles, og hvordan den didaktisk kan bygges opp rettet mot det moderne liv med forbruk og menneskets omgang med artefakter og designede ting.

I tråd med et fremtidsperspektiv på miljø og forbruk, og med hvordan vi mennesker samhandler, utvikler og designer ting, ønsker jeg derfor å undersøke holdninger tilknyttet vår forbrukskultur, menneskets rolle som konsumenter og som forvaltere av ting og eiendeler. Perspektiver knyttet til materialisme er også interessant å se på i denne undersøkelsen, på grunn av fenomenets tilstedeværelse innenfor den tematiske rammen, og på grunn av at jeg ønsker å undersøke hvordan materialismebegrepet kan tolkes i dag.

Jeg opplever at noen mennesker har en distanse, i mer eller mindre grad, til tingene som de omgir seg med til daglig, og jeg lurer på hvordan denne distansen muligens påvirker bruk-og-kast mentaliteten som råder i vårt norske samfunn. Samtidig er jeg på søken etter materialitetens rolle i samspillet mellom ting og forbruker, samt hva som kan ligge til grunn i at begrepet materialisme oppfattes negativt. Hva er materialitet og materialisme egentlig? Jeg ønsket derfor å undersøke hvilke holdninger som eksisterer hos et utvalg mennesker. Målet er å fremskaffe kunnskap som er relevant for fagområdet Kunst og håndverk, men også for designdidaktikk på et høyere utdanningsnivå.

Jeg vil forsøke å trekke frem og peke på noen ulike årsaksforklaringer på hva som kan ligge bak noe av det som kommer frem gjennom undersøkelsen, og drøfte hvilke mulige

konsekvenser dette fører til. Jeg er nysgjerrig på spørsmål som dreier seg om hvilke ting og objekter vi behøver for å leve et godt liv, hvilke ringvirkninger skaper forbruket i vårt samfunn, og til slutt spørsmål som går ut på om man kan lære seg å sette mer pris på ting og produkter.

Hvorfor dette er relevant og viktig sett i sammenheng med undervisning i faget Kunst og håndverk, eller annen praktisk-estetisk undervisning med designdidaktiske strategier, er noe som jeg har som målsetting å undersøke og få større innblikk i. Det er kanskje slik at min kunnskap og innsikt i ulike aspekter ved menneskelig virksomhet, danner noe av grunnlaget for hvordan egen undervisning i fremtiden vil planlegges og gjennomføres. Jeg tror derfor at min kompetanse er viktig av hensyn til mine fremtidige elever eller studenters læringsutbytte og dannelse. Har også interesse for nye og relevante innfallsvinkler til hva faget Kunst og håndverk kan være, hva det kan bli, og hva det burde inneholde. Dette henger sammen med hvilke interessante, men også nødvendige fagdidaktiske muligheter man har som lærer i dette fagfeltet, og er noe som har motivert og drevet meg fremover i arbeidet med valg av undersøkelsesområde. Jeg håper at avhandlingen kanskje også kan inspirere andre masterstudenter i deres studier, eller formidler perspektiver som kan være nyttige knyttet til egen og andre studenters profesjonsutøvelse.

Problemstilling

På bakgrunn av målsetningen ønsker jeg å drøfte hva som kan være relevant for faget Kunst og håndverk – og for designdidaktikk på et høyere utdanningsnivå. For å muliggjøre dette arbeidet, og med motivasjon om økt innsikt i et sammensatt og temabestemt område, er følgende problemstilling utarbeidet:

Hvilke fagdidaktiske mulighetsrom kan oppstå gjennom å undersøke menneskers holdninger knyttet til forbruk og deres tilknytning til ting?

Problemstillingen dreier seg om å undersøke uttrykte holdninger og knytte denne empirien sammen med perspektiver som kommuniseres gjennom bakgrunnsstoffet. Dette skal belyse ulike sider ved relasjoner mellom menneske og ting, og forhåpentligvis fremskaffe fagdidaktiske betraktninger som kan benyttes i undervisning. Mine perspektiver og refleksjoner inngår også her, hvor min forståelseshorisont blir en del av utgangspunktet for drøftingen og argumentasjonen av resultater som knyttes opp mot problemstillingen. Ved å ta utgangspunkt i grunnlaget som bakgrunnsstoffet, undersøkelsen og mine egne perspektiver danner, vil jeg presentere fagdidaktiske mulighetsrom. Dette er et valg som jeg håper kan bidra med

å definere noen perspektiver som kan brukes konstruktivt i undervisningssammenheng. Implisitt i problemstillingen ligger et drøftingsperspektiv knyttet til avhandlingens vitenskapsteoretiske ståsted; kritisk realisme. Jeg vil forsøke å peke på mulige årsaker bak holdninger som eksisterer innenfor avhandlingens rammer, og integrere dette analytisk som en del av drøftingen. Hvilke konsekvenser holdningene kan skape er noe som vil bli diskutert. Teorien brukes som inspirasjonsgrunnlag i drøftingen av hvordan ulike aspekter ved forholdet menneske og ting kan henge sammen, og hvilken kausal effekt menneskers holdninger kan ha. Teorien skal bidra med å skape en forståelse for hvilke mekanismer som kan ha hatt påvirkningskraft på ulike fenomener knyttet til avhandlingens tematikk.

Sentrale begreper knyttet til avhandlingens problemstilling og tematikk

Noen av begrepene som brukes i avhandlingen er vide eller flertydige, og kan ha ulik betydning i ulike kontekster. Derfor er det viktig at begrepene tolkes i relasjon til avhandlingens tematiske fokus. I det følgende vil noen av problemstillingens sentrale begreper presiseres, mens andre viktige begreper vil forklares underveis i teksten der det er nødvendig. Begreper som ting, objekter, produkter og gjenstander vil bli brukt noe om hverandre gjennom hele avhandlingen.

I problemstillingen brukes begrepet "fagdidaktiske mulighetsrom" og i sammenheng med problemstillingen vil det også refereres til begrepet "generative mekanismer". Det første begrepet skal forstås som kunst- og håndverksfaglige eller designdidaktiske undervisningsmuligheter som kan oppstå ved å undersøke et bestemt område eller tema. Fagdidaktikk handler i denne sammenhengen om ulike strategier for undervisning, med et kvalitetssikret innhold som er relevant for elevenes dannelse, og hvor innholdet er forankret i gjeldende læreplan og i kompetansekravene til profesjonsutøveren. I tillegg dreier det seg om det som ligger bakenfor læreplanene i Kunst og håndverk, hvor fagets filosofi, samfunnsrelevans og refleksjoner rundt innholdet i planene settes i et metaperspektiv. Kjernen i fagdidaktikken er knyttet til hva faget er, og hva det ønsker å være (Nielsen, 2009). De fagdidaktiske perspektivene som avhandlingen bygger på presenteres og utdypes videre under neste overskrift.

Det andre begrepet, som er generative mekanismer, henger sammen med avhandlingens vitenskapsteoretiske ståsted, som bygger på teorien om kritisk realisme, en vitenskapsteori som blir beskrevet i kapittel tre. I kritisk realisme står *det virkelige* sentralt, og noe kan oppfattes som virkelig dersom det har kausal effekt. Innenfor avhandlingens ramme vil det si at det påvirker adferd og fører til at endring skjer (Alvesson & Sköldberg, 2009). Generative mekanismer kan kort forklares som kausalitet; det vil si at noe har en virkningskraft og påvirker omgivelsene. Et eksempel på det er hvordan en persons meninger kan

opptre som en mekanisme med kausal effekt; hvis en person av hensyn til miljøet bytter fra dieselbil til elbil, vil statistikken for salget av elbiler gå opp, da er årsaksforklaringen at personen har meninger om miljøet, som virker inn på og har kausalitet på statistikken over salg av elbiler.

I avhandlingen vil det også refereres til begrepene design og designdidaktikk, hvor disse skal tolkes som uttrykk med forankringer i Herbert A. Simons definisjon av design som begrep, men kanskje viktigere, som et konsept for handling. Simon definerte i 1969 design som en aktivitet som er rettet mot fordelaktige forbedringer av eksisterende løsninger eller situasjoner (Simon, 1996). Jeg tolker derfor design som et fagområde som gjennom utdanning med designdidaktiske strategier kan muliggjøre og legge til rette for utvikling og innovasjon.

Det vil også henvises til begrepet forbrukskultur, og dette skal forstås som at vårt forbruk i Norge må tolkes som et uttrykk for vår kultur. Forbrukskultur er et komplekst og kulturelt handlingsområde som formes av ulike praksiser. Forbruk uttrykkes blant annet gjennom menneskelige holdninger, verdier, ulike preferanser, smak og tilhørighet, og er kulturelt betinget (SIFO, 2015). Bærekraftbegrepet vil også bli brukt gjennom hele avhandlingen. Her er det FNs og Brundtlandkommisjonens definisjon som ligger til grunn, hvor man gjennom bærekraftig utvikling tar vare på behovene til menneskene som lever i dag, uten å frata fremtidige generasjoner muligheten til å dekke sine behov (World Commission on Environment and Development, 1987). I tillegg ser jeg på bærekraftbegrepet som et begrep som skal ivareta naturen, hvor klodens miljø og klima er viktig i seg selv, men også for mennesker, planter og dyrs livsgrunnlag.

Avhandlingens fagdidaktiske perspektiv

Som nevnt i begrepsavklaringen ovenfor skal fagdidaktikkbegrepet i denne undersøkelsens kontekst hovedsakelig forstås som en eller flere strategier som bidrar med å skape fruktbar og god undervisning. Hva som definerer god undervisning er på mange måter relativt og et definisjonsspørsmål som kan være vanskelig og måle, men jeg mener at god undervisning er avgjørende for hvilke verktøy elevene sitter igjen med i sin verktøykasse underveis i opplæringen og etter endt skolegang. God undervisning skal blant annet utruste elevene med kunnskap som kan føre til at de tar samfunnssetiske gode valg og blir omsorgsfulle borgere, med omsorg både for medmennesker men også for naturen. Når man skal lære bort noe, refererer didaktikk til alle overveielsene som finner sted. Slik omfatter didaktikk teoretiske og praktiske spørsmål som er relevante for opplæringen, og her inngår også teori

og forskning (Lysnes & Rismark, 2014). Jeg støtter meg til en bred forståelse av didaktikk-begrepet, som innebærer at man tar hensyn til undervisningens *hva, hvorfor og hvordan*. Det vil si at man som underviser planlegger, gjennomfører, vurderer, analyserer og reflekterer over alle de forhold som inngår i undervisningen og i læringssituasjonene (Lysnes & Rismark, 2014). I forbindelse med denne avhandlingens rammer skal ikke de fagdidaktiske perspektivene som drøftes rettes mot et spesifikt trinn eller nivå for utdanning, fordi de hovedsakelig er ment som overordnede perspektiver som kan brukes ulikt i ulike utdanningsinstitusjoner.

Det er viktig at barn og unge som vokser opp lærer å se verden på en nyansert måte, en innsikt som gradvis må bygges opp, og som kan gi dem kunnskap om hvor komplekst livet på jorden er. Å lære dem om sammenhenger men også kontraster i verden, og vise dem hvordan ting fungerer, er verdifullt og viktig på grunn av dets relevans mot den globaliserte verden, men også på grunn av at vi lever i en tid som er så rik på mangfold, ikke bare sosialt, men i alle livets lag og dimensjoner. Vi lever livene våre i frihet, samtidig som vi blir stilt ovenfor mange valg. Jeg tror at flesteparten av de unge i dag vet at vi nordmenn er privilegerte, med generelt gode muligheter for både å utdanne oss og til å realisere våre drømmer. Utfordringene som vi står ovenfor på verdensbasis i forbindelse med klimaendringer og miljø kan oppfattes som svært sammensatte, og kan for mange være vanskelige å forstå. Det ligger også i tiden at mennesker med makt uttrykker at de ikke tror at klimaendringene er menneskeskapte og sier dermed at våre handlinger ikke påvirker kloden. Derfor er kunnskapsformidling og utdanning med miljøfokus avgjørende for hvordan de unge oppfatter situasjonen, og for at de bevisstgjøres og kanskje handler deretter. Det gjelder også for opplæringen å finne knagger for samtidsforståelse, premisser for å kunne orientere seg i verden, stilt ovenfor en sterkere strøm av informasjon og inntrykk (Foros & Vetlesen, 2015).

Med en slik beskrivelse av verden ser jeg på kritisk refleksjon og kritisk tenking som verdifulle egenskaper som kan utvikles gjennom utdanning. I grunnskolen er det dessverre de fagene som er gjenstand for målinger som vinner terreng, både i lærernes oppmerksomhet og i form av timerressurser til undervisningen. Dette forplanter seg videre oppover i utdanningssystemet, og i høyere utdanning taper humaniora, kunst- og kultur-fagene, og i noen grad samfunnsfagene. Det vil si at nettopp de fagene som særlig innbyr til refleksjon og kritisk tenking er i ferd med å bli annenrangs (Foros & Vetlesen, 2015).

Innledningsvis refererte jeg til undring som et utgangspunkt for kreative ideer og problemløsende egenskaper, hvor undring tradisjonelt sett blir ivaretatt i skolen gjennom de estetiske fagene. Når det er sagt kan ikke undringsøyeblikk bestilles, men man kan legge til rette for en spørrende ydmykhet og anerkjennelse av at det finnes mer å forstå enn det man vet akkurat her og nå (Thoresen, 2006). Som poengtert over er tematisering og undervisning

i samfunnsliv og miljøspørsmål spesielt viktig. Da er bevisstgjøring avgjørende for hvordan generasjonene som vokser opp tar stilling til, og kritisk reflekterer over disse temaene - som angår oss alle og som foregår rundt oss. Med henblikk på disse to temaene skulle det ikke mangle på interessante problemstillinger som man kan bruke bevisst i utdanning for å blant annet belyse problemene som er knyttet til eksponentiell vekst i produksjon og tømming av ressurser, ulikheter i forbruk og øking i avfallsmengder (Foros & Vetlesen, 2015).

Kultur, samfunnsliv og miljø er områder som på naturlig vis kan knyttes til faget Kunst og håndverk, og til designdidaktikk på høyere utdanningsnivå, hvor menneskets kultur gjenspeiles i hvordan og hva man skaper.

Kanskje kan man si at faget Kunst og håndverk er komplekst og samtidig eklektisk. Det vil si at faget har glidende overganger inn i andre fagområder, det har en tverrfaglig natur, hvor man har muligheten til å hente fram og fokusere på det beste fra ulike tradisjoner. Faget har med andre ord et bredt spekter av mulige innfallsvinkler til praktisk arbeid og til bevisstgjøring omkring ulike temaer, også på tvers av andre fagområder, som for eksempel naturfag eller samfunnsfag. Det samme kan vi kanskje si om designdidaktikk på et høyere utdanningsnivå, hvor tilstedeværelsen av tverrfaglighet er synlig i varierende grad, og hvor ulike fag og undervisning ofte har glidende eller vage overganger inn i andre fagområder, som for eksempel ingeniørfag, arkitektur, økologi og filosofi. For å bruke arkitektur som et forenklet eksempel, kan man si at faget er sammensatt av ulike kunnskapstradisjoner, hvor man gjennom problemløsning fletter sammen ulike kunnskaper. Skal man bygge en skole, må man ta hensyn til menneskene som skal bruke bygget (antropologiske, psykologiske, universelle og estetiske faktorer), man må ta med landskapet i beregningen, samt prosjektets økologiske fotavtrykk (økologi og naturfag), man må designe og konstruere bygget og velge dets materialer (ingeniørfag, naturfag, fysikk, matematikk, estetikk). Arkitekturfaget baserer seg som sagt på tankevirksomhet som er kreativ og problemløsende, men også logisk og analytisk. Derfor behøver faget i aller høyeste grad at det samarbeides – hvor det deles kunnskap på tvers av kompetanser. Tverrfaglighet kan på den måten bidra til nyskapende løsninger – noe som er svært aktuelt med tanke på menneskets innvirkning på kloden, hvor nye problemstillinger vil utfordre vår livsførsel og kreve nye måter å tenke på.

Man kan si at temaene som man velger å fokusere på i utdanning avspeiler ens normative grunnlag. Temaene skal skaffe kontekst til de prosesser som vi forbinder med oppdragelse og dannelse, og skal sette disse prosessene inn i en konkret sammenheng og fungere som et bakteppe for blant annet praktisk arbeid (Foros & Vetlesen, 2015). De som vokser opp i dag trenger kunnskap og opplevelser som gir respekt for livet i seg selv og for livets mangfold. Barn skal vite at melk kommer fra kua, at kua spiser gress, at gresset lages gjennom fotosyntesen og at jorden er avhengig av bakterier (Foros & Vetlesen, 2015). På

samme måte kan barn og unge lære om livssyklusen til et produkt eller en gjenstand, om hvordan ting blir designet og oppstår, og hva de er laget av. Gjennom et forenklet resonnement kan man formidle historier om hvordan dette går til: et objekt blir designet av en designer på et kontor et sted i verden. Plast brukes som dets primære materiale og er på sin side skapt av olje som har gjennomgått en rekke kjemiske prosesser ved en fabrikk i en annen del av verden. Plasten blir så fraktet over et stort geografisk område med skip eller tog, for så å bli fabrikkstøpt om til et objekt. Det blir lakkert og kontrollert av flere arbeidere, pakket og transportert hundrevis av kilometer, hvor de neste leddene i prosessen og livssyklusen til objektet fortsetter. Poenget er at alle leddene er relevante i tilblivelsen av objektet, og alle stadiene krever ressurser både fra mennesket og fra naturen. Utslipp og forurensning er også en konsekvens. Den komplekse, og til tider abstrakte skapelsesprosessen som et objekt gjennomgår, gjelder ikke bare for denne ene tingen, men for millioner av ting, som blir produsert, distribuert og omsatt mellom oss mennesker.

Filosof Arne Johan Vetlesen har perspektiver på hvordan abstraksjonsprosesser er med på å skape distanser for oss mennesker, noe som jeg kommer nærmere inn på i bakgrunnsstoffet som presenteres i kapittel to. Jeg støtter meg derfor, på bakgrunn av det som er beskrevet, til en grunntanke om at utdanning spiller en vesentlig rolle i å gjøre abstrakte perspektiver konkrete for elever eller studenter (Thoresen, 2006).

I forhold til avhandlingens tematikk, som er menneskets relasjoner til ting, ligger det et overordnet perspektiv på forbruk og miljøhensyn til grunn. Samfunnet står ovenfor store kunnskapsmessige og samfunnsetiske utfordringer for å sikre ansvarlig forbruk, noe som opplæringen må ta hensyn til både innenfor enkeltfagene og på tvers av dem, hvor idealet er en skole som handler om retning fremfor nivåer (Foros & Vetlesen, 2015; Thoresen, 2006). Med det mener jeg at skolen burde fremme perspektiver som kan være nyttige for samfunnsutviklingen, i stedet for et overdrevent fokus på prestasjoner og testing. Dersom skolen skal bidra med å skape bevisste forbrukere for fremtiden, er det i større grad enn i dag behov for fokus på holdninger til forbruk og ansvarlig forbrukermedborgerskap. Forbrukermedborgerskap som en del av opplæringen omfatter holdninger, kunnskaper og ferdigheter forbundet med å fungere i dagens samfunn, hvor kanskje det viktigste er å bli bevisst på hvordan konsekvensene av vår forbrukeratferd påvirker miljøet og menneskenes muligheter for utvikling, både lokalt og globalt. Menneskets økologiske fotavtrykk markerer seg i land med høy velstand, hvor forbruket av ikke-primære konsummidler og utslippet av drivhusgasser stadig øker (Ivanova et al., 2015; Thoresen, 2006).

Et eksempel på hvordan vårt forbruk påvirker miljøet, skildres gjennom et debattilegg av Ingun Grimstad Klepp og Tone Skårdal Tobiasson, hvor de forklarer hvordan syntetiske tekstiler er med på å forurense havet. Syntetiske tekstiler skiller ut mikroplast i vannet når de vaskes, og denne plasten ender til slutt opp som små - men svært skadelige partikler i

havets økosystemer (Klepp & Tobiasson, 2017). For å opptre som en ansvarlig forbruker-medborger oppfordrer de to forfatterne til at man avstår fra vask av slike tekstiler fram til en filterløsning for vaskemaskinen er på plass, og at man slutter å bruke plast både på kroppen og som emballasje ellers (Klepp & Tobiasson, 2017).

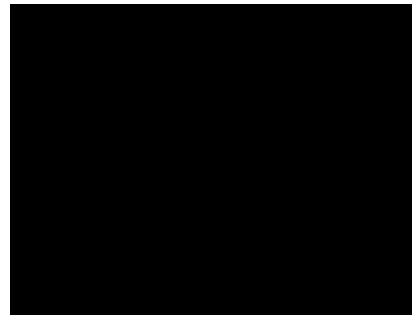
Avhandlingens praktisk-estetiske profil

Denne avhandlingens innhold har tverrfaglige forgreininger og filosofiske betrakningsmåter, med blant annet et fokus på samfunnsetikk som en del av det didaktiske innholdet i undervisning. Dermed ble det naturlig å ta utgangspunkt i nærliggende perspektiver også i det praktisk-estetiske arbeidet. Det praktisk-estetiske arbeidet skal understøtte avhandlingens hovedinnhold og skildre en tydelig sammenheng mellom det teoretiske og det fysisk-sansbare. Den praktisk-estetiske profilen kan defineres med stikkordene; japansk kultur og filosofi, reparasjons-aktivisme, workshoparbeid og deling, gjenbruk og håndarbeid.

Gjennom interessante møter med mine to veiledere ble jeg gjort oppmerksom på en gammel japansk teknikk og kunstform som går under navnet Kintsugi, eller Kintsukuroi. På engelsk blir teknikken deskriptivt oversatt til "golden joinery" eller til "to repair with gold", som med min oversettelse blir til "gylne sammenføyninger" og "reparasjon med gull" (Iten, 2008).

Teknikken har røtter i japansk og kinesisk kultur fra 1500-tallet, og går hovedsakelig ut på at ødelagt keramikk eller steingods blir reparert med limstoff som er sølv- eller gullforgylt, slik at sammenføyningene står fram som en vakker og karakteristisk del av den reparerte gjenstanden (Figur 1). Keramikk som tradisjonelt ble reparert på denne måten hadde som regel en verdifull

funksjon i utgangspunktet, hvor det blant annet kunne dreie seg om tekopper eller boller som ble benyttet under japanske te-seremonier. Te-seremoniene er på sin side et tradisjonsrikt kulturelt fenomen med forankringer i Zen-Buddhismen (Kopplin, 2008). De filosofiske betraktningene bak denne formen for reparasjon er at gjenstanden får en estetisk oppgradering, hvor den blir både vakrere og mer verdifull, samtidig oppnår den et lengre livsløp. Hensikten er ikke at reparasjonen skal være usynlig, men at den blir en øyenfallende del av gjenstanden og fører som regel til at den får større verdi, både estetisk, økonomisk og følelsesmessig, enn den hadde i sin uskadete/ureparerte tilstand. Generelt sett er det spesielt en tendens ved japanernes oppfatning av estetiske kvaliteter som jeg synes er

Figur 1. Skål reparert med gull

interessant, nemlig deres øye for detaljer og deres sensitivitet ovenfor dem. I stedet for at de velger å fokusere på det defekte eller uperfekte ved ting, ser de på slitasje og bruk som en form for sjarmerende patinering, og at dette er noe som skaper et ærlig og ekte uttrykk hos tingen eller gjenstanden (Gopnik, 2009; Iten, 2008).

Med utgangspunkt i Kintsugi som teknikk valgte jeg å arbeide videre med dens estetiske og filosofiske grunnlag, for å omforme men også integrere det som en del av avhandlingens praktiske del. Jeg synes ideen som omhandler å gjøre en estetisk oppgradering, samtidig som man reparerer, er interessant, både med tanke på tingenes levetid og vår tilknytning til dem. Jeg valgte å videreføre teknikken gjennom eget arbeid med tekstiler og reparasjon av ødelagte klær, hvor jeg har brukt metalliske garntyper for å heve den estetiske dimensjonen men også for å understreke referansen mot Kintsugi. Bakgrunnen for at jeg valgte å arbeide med tekstiler er vårt omfattende forbruk av klær i Norge. I en rapport fra Statens institutt for forbruksforskning (SIFO) utgitt i 2016 framkom det at nordmenn i gjennomsnitt har 359 plagg i skapet, men at vi bare bruker en femtedel av dem (Revheim, 2016). Vi kvitter oss også hyppig med de klærne som vi ikke bruker, hvor klær som er ødelagte eller utslitte havner direkte i søpla, mens hele klær ofte blir gitt videre til veldedighetsorganisasjoner eller avhendet til gjenbruk (Klepp & Laitala, 2016). I rapporten kommer det også fram at kunnskapen vår om hva som er egnet for gjenbruk og hva som er ødelagt er varierende, og at vi mangler kunnskap om hvordan vi kan forlenge et plaggs levetid:

Avhending er et komplisert samspill mellom klærs tekniske og estetiske holdbarhet og fleksibilitet og forbrukernes kunnskap og tilgang til enkle og pålitelige løsninger for videre bruk. Vi mangler både kunnskap om disse ulike faktorene og en god organisering og utnyttelse av denne ressursen. Dette gjelder ikke bare i Norge, men i mange vestlige land (Klepp & Laitala, 2016, s.104).

Det er også et faktum at vi mangler kunnskap om hvor vi skal kaste klærne, og det kan virke som at den alminnelige forbruker ikke vet at man ikke skal kaste tekstiler i søpla. I forlengelsen av disse perspektivene ønsket jeg derfor å arbeide med reparasjon av klær, i kombinasjon med gjennomføring av en workshop; hvor vi reparerte i et sosialt fellesskap. Under gjennomføringen av workshopen diskuterte vi ulike problemstillinger knyttet til befolkningens manglende evne og vilje til å reparere klær, og vårt ansvar som håndverkere og faglærere. Et av mine mål var å bevisstgjøre andre på hvordan man kan arbeide med reparasjon, både privat og i undervisningssammenheng. Workshopen ble gjennomført sammen med studievenner fra Høgskolen i Oslo og Akershus, hvor noen av plaggene som ble reparert skal inkluderes i min praktisk-estetiske utstilling. Flere ideer omkring utstillingen

legges frem mot avslutningen av avhandlingen. Under vises to bilder fra workshopen hvor plagg ble reparert med gulltråd (Figur 2 & Figur 3).

Figur 2. Gulltråd som skjuler hull på krage

Figur 3. Festing av hempe med gulltråd

2. UNDERSØKELSESOMRÅDETS BAKGRUNNSSTOFF

I det følgende kapittelet presenteres masteravhandlingens bakgrunnsstoff; en presentasjon av kunnskapsstatus på feltet. Sammen med den fagdidaktiske profilen danner dette grunnlaget for undersøkelsen og drøftingene. Filosofiske og kulturelle perspektiver er valgt ut på grunn av relevansen knyttet til avhandlingens undersøkelsesområde, hvor det menneskelige forholdet til ting er et sammensatt og tverrfaglig område. Det blir dermed for snevert å kun fokusere på én fagtradisjon og jeg har forsøkt å velge ut stoff som viser tverrfagligheten i temaet, og som samtidig beskriver området sett fra ulike vinkler og fagtradisjoner.

Forskningen som det her refereres til har til hensikt å gi et innblikk i hvordan det menneskelige forholdet til gjenstander kommer til syne i menneskets liv, hvor man også kommer inn på diskurser omkring maktposisjonene som designeren eller forbrukeren på sin side har, og til hvordan design kan påvirke forhold mellom menneske og ting. Miljøperspektiver legges også frem, med et henblikk på forbruksforskning og ulike klimatiltak, og til slutt presenteres et utsnitt av miljøperspektivet som ligger til grunn for utformingen av forslaget til den nye generelle delen av læreplanen (Meld. St. nr.28 (2015-2016), 2016).

Filosofiske og kulturelle perspektiver på forholdet menneske og ting

Den materielle kultur

Materiell kultur er et tverrfaglig felt med glidende overganger mellom mange ulike fag- og forskningstradisjoner. I følge Naguib og Rognan (2011) har temaer omkring materiell kultur og materialitet til dels svært uensartet på det empiriske plan men har mye til felles på et overordnet plan. Problematikk knyttet til materialitet faller ikke inn under noen enkelt vitenskapelig disiplin eller avgrenset teoretisk tilnæringsmåte, men forholder seg til flere. Materialitet kan vise til perspektiver om det som strekker seg forbi tingenes fysiske og materielle egenskaper og over til den sosiale vekselvirkningen som oppstår mellom tingene og menneskene, på bakgrunn av nettopp tingenes fysiske egenskaper. Det vil si at tingenes materielle egenskaper påvirker menneskelig adferd, de gir folk både makt og muligheter, men også begrensninger. På den måten kan man si at vi er dypt forankret i den materielle verden og blir både styrt og styrer tingene på en avansert og flerdimensjonal måte (Naguib & Rognan, 2011).

Denne forklaringen på hva som ligger i begrepet materialitet er en tolkning som denne undersøkelsen bygger videre på. Materialitet kan med andre ord forklares som et forhold mellom mennesker og ting, og skal i denne sammenhengen forstås som tingenes påvirkningskraft og kommunikasjon med oss mennesker. Begrepet materialitet brukes på

ulike måter, både som et prosessuelt begrep som prøver å fange opp relasjonen mellom menneske og ting, eller tingenes "sosiale" liv i relasjon med menneskers sosiale liv, men også som et begrep som sier noe om tingenes fysiske substans. Det materielle utspiller seg i en sosial kontekst, i relasjon til mennesket, hvor ting har ulik betydning for ulike aktører. En enkelt ting kan ha mange betydninger, avhengig av tid og sted, og av sender og mottaker. Man kan si at materiell kultur alltid viser til noe utover seg selv; den tillegges mening og den skaper mening, og den har en virkningskraft (Naguib & Rognan, 2011).

Vi kan også se på tingene som tegn og symbolske uttrykk, hvor det grunnleggende prinsippet bak en semiotisk (symbolsk) tilnærming til det materielle er at man kan tolke tingene som tegn som viser til noe utover seg selv. Et fysisk objekt har altså dimensjoner med et sosiokulturelt meningsinnhold. Et klesplagg kan for eksempel fortelle noe om sosial status og økonomiske forhold, om yrke, kjønn og alder, om lokal og regional bakgrunn, om religiøs og politisk tilhørighet, om sosial kontekst og så videre (Naguib & Rognan, 2011). Tingene kan kommunisere slik både på en subtil og diskret måte, eller på en høylytt og provoserende måte, og de kan brukes bevisst for å bryte konvensjoner for mening. Vår opplevelse og oppfattelse av materiell kultur og spesifikke ting, kan i så måte "leses som en tekst". Slik lesekunnskap er en non-verbal, grunnleggende sosiokulturell ferdighet, som vi utøver konstant, for å plassere oss og orientere oss i alle slags sosiale sammenhenger. Lesning av den materielle kulturen kan også derfor være problematisk på grunn av at det ikke finnes allment aksepterte koder for fortolkning, og meningen knyttet til et objekt kan variere fra et miljø til et annet (Naguib & Rognan, 2011).

Den antimaterielle kultur

I Jane Bennetts essay *The Force of Things: Steps toward an Ecology of Matter* (2004), løfter hun fram perspektivet om et behov for en fornyet oppmerksomhet på tingenes kraft. Hun beskriver vårt forhold til det materielle som kompleks, at materialitet både er for fjernt og for nært til at vi kan oppfatte det tydelig. Hun har et fremtredende bærekraftig perspektiv og drøfter blant annet vår kategorisering av hva som er søppel og hvorfor. Hun uttrykker en forståelse for at materialisme resulterer i at man får for mange ting for fort, at man må kaste ut ting for å få plass til nytt, og dette setter fart på prosessen som bidrar til at man verdsetter tingene sine mindre. Tingene får på den måten lavere status og kortere virke, hvor veien blir kort fra ting og eiendel, og over til søppel. Tingene mister sin verdi og mister sin ting-kraft. Konsekvensene av at ting blir redusert til objekter uten status, resulterer i at tingene er noe som alltid er på vei til å bli søppel (Bennett, 2004). Dette beskriver en mentalitet hvor man allerede før man har kjøpt noe nytt er bevisst på at tingen kommer til å leve et kort liv. Eksempelvis om du kjøper en singlet i en kjedebutikk; allerede før du har tatt den i bruk vet

du at den sannsynligvis kommer til å bli ødelagt etter et par vask. Bennett beskriver på bakgrunn av disse resonnementene den amerikanske materialismen som en antimateriell kultur. Tingenes kraft forklares som at ting kan ha ulik betydning avhengig av tid og sted; hvor de formes av konteksten de befinner seg i. Et eksempel på tings påvirkningskraft på mennesket i ulike kontekster vises til gjennom et par Nike joggesko: skoene kan påføre kroppslig smerte for fabrikkarbeiderne som arbeider lange dager for å produsere dem, mens på den andre siden kan de gi betrakterne av reklamefilmen for Nike-skoene en estetisk opplevelse (Bennett, 2004).

Filosof, Arne Johan Vetlesen, har skrevet bredt om miljøutfordringene som vi står ovenfor på verdensbasis. I hans bok *The Denial of Nature* (2015), kommer han inn på et interessant perspektiv hvor han argumenterer for at vi i dag lever i en u-materialistisk kultur, på bakgrunn av at vi ikke verdsetter tingene rundt oss. Han snur opp ned på materialismebegrepet og skisserer et bilde av vår avstand til tingene via bruk-og-kast mentaliteten som råder (Vetlesen, 2015). "If materialism is a concept meant to show up the value of things - not necessarily in their own right, but for us, their users – a less materialistic culture than ours may never have existed" (Vetlesen, 2015, s.127) Dette er perspektiver som samsvarer med Bennetts synspunkter ovenfor; at ting blir sett på som noe som bare er døde objekter og at kulturen vår, den vestlige middelklassen, er antimaterialistisk. Andre hevder også at hva som blir kategorisert som søppel og hvor mye søppel man produserer kan si noe om hva slags samfunn man lever i (Eriksen, 2011). Man kan si at søppel er den logiske bivirkningen av forbruk og at avfallsmengdene er i stadig vekst. De fleste liker ikke å tenke på dette, og helst vil man leve i den tro at dersom man kvitter seg med ting, lynraskt og uten å tenke over det, så blir de borte. Søppel er jo en nær slektning av rot og kaos, og grensen mellom hva som er søppel og hva som er brukbare ting kan være hårfin (Eriksen, 2011).

Abstrahering av verden

Vetlesen stiller seg kritisk til teknologioptimistiske tendenser og samtidens opphøyning av fordelene ved teknologisk utvikling. Det kan virke som at mennesket legger sin lit i at teknologiske nyvinninger skal ordne opp for vår sviktende omsorg for jorden og vilje til å ta ansvar for egen konsument- og forbrukeradferd. I et intervju med Aftenposten fra juni - 2015 forteller han om hvordan teknologi og forbruk muligens har vært med på å fjerne oss fra naturen. I intervjuet sier han at vi ikke lengre ser på naturen som liv med egenverdi. I den digitale tidsalderen ser vi gjennom våre teknologiske briller på naturen som noe instrumentelt; som et middel for å realisere noe. Videre hevder han at vi har mistet kontakten med et konkret her-og-nå, og dette artikuleres tydeligst i hvordan vi forbruker; i konsumet forsvinner raskt varenes opprinnelse, hvor de kommer fra, hvordan og hvor de er laget.

Sammenhengen som tingene rundt oss er en del av forsvinner, og vi blir fanget i et evig nå (Røed, 2015).

Vetlesen forklarer i boken *The Denial of Nature* (2015), at dette skjer gjennom prosesser som er med på å abstrahere vårt syn på omverdenen. Han eksemplifiserer dette gjennom en fortelling om moderne skogshogst, hvor arbeideren i dag sitter i en maskin når han fellr trær; han ser ned på en computer og styrer maskinen ut fra den. Kontrasten er stor til tidligere tiders skogsarbeid, den gang arbeideren i dialog med øksen og sin egen kropp felte trær på en måte som krevde erfaring og sensoriske og fysiske ferdigheter. Computeren og maskinen er dermed med på å abstrahere virkeligheten og distanserer mennesket fra naturen og fra menneske-tre relasjonen (Vetlesen, 2015). Det skjer på den måten en tapserfaring gjennom digitaliseringen og abstraksjonen som finner sted. For eksempel når man shopper på nett, eller tekster med noen på mobilen, så er man tilstede på et fysisk sted, men man tar ikke dette stedet inn over seg kognitivt og emosjonelt. Når mennesket har distansert seg fra naturen oppstår fenomener som er konsekvenser av dette, med påfølgende negativ effekt på hvordan vi behandler kloden og hvordan vi forbruker. Et eksempel på det er hvordan vi har løsrevet oss fra naturens rytme; aktivitetene våre påvirkes blant annet ikke lengre av om det er dag eller natt. Dette fenomenets konsekvenser kommer tydelig til syne igjennom hvordan produksjon og distribusjon, arbeid og shopping ikke lengre er aktiviteter som bare skjer på dagtid, men noe som skjer og kan skje hele døgnet. Det som skjer blir tatt for gitt av oss og vi merker det knapt. Som moderne mennesker er vi født inn i det, det er slik vi kjenner verden og det vil prege fremtiden og våre barn (Røed, 2015; Vetlesen, 2015).

I følge Bille og Sørensen (2012), er det i tråd med det som er beskrevet ovenfor, interessant å nevne at marxistisk litteratur har et utpreget negativt syn på forholdet mellom menneske og ting i det kapitalistiske samfunn. I den marxistiske tankegang er industri-samfunnets masseproduksjon med på å fremmedgjøre forbrukeren for produktet, så vel som for produsenten og seg selv. Fremmedgjørelsen kan omfatte for eksempel sluttproduktet av et arbeid, hvor konsekvensen blir at forbrukeren mister nærhet til produktet. Dette minner om de samme prosessene som Vetlesen beskriver når det kommer til menneskets abstraksjon av fenomener i verden, og hvordan vi mister kontakt med det nære.

Noen aspekter ved forbruk

Vetlesen forteller også om hvordan kravet om "det nye" over "det gamle" er skilt fra et tidligere tiders mål om å forbedre produkters kvalitet, målt i blant annet forlengelse av produktets levetid. I dag skiftes modeller hyppig ut, i tillegg til at produsentene har strategier for planlagt foreldelse, hvor poenget ikke lengre er at den nye modellen skal vare lengre enn

den forrige (Vetlesen, 2015). Planlagt foreldelse påvirker forbrukeren for eksempel ved at det er vanskelig å få tak i deler til en gammel modell, eller ved at en mobiltelefon eller printer er designet for å kun vare en viss tid. Programvare og oppdateringer kan også føre til at elektroniske gjenstander foreldes. I dagens marked kan man si at strategier for å få ting til å vare ikke engang er nødvendig, fordi mennesket vil jo ha den nyeste modellen uansett (Eriksen, 2011). Planlagt foreldelse er dermed et etisk problematisk fenomen, fordi det trigger forbruk og genererer avfall. Her prioriteres økonomiske interesser og egen vinning fremfor fellesskapsverdier og økologiske hensyn. I markedsorientert økonomi styrker forbruket økonomien og derfor er det ønskelig å øke befolkningens forbruk. Lav holdbarhet blir derfor en strategi for å fremskynde forbruket. Man kan blant annet dele inn planlagt foreldelse i tre kategorier: funksjonsforeldelse, kvalitetsforeldelse og attråverdighetsforeldelse, hvor betydningen av de ulike foreldelseskategoriene ligger implisitt i begrepene. Det finnes også mennesker som på den andre siden er positive til fenomenet; hvor de mener at gjennom forfall og nyskapning kan innovasjon oppstå, som i neste ledd skaper bedre produkter til oss mennesker, og som skaper arbeidsplasser og økt levestandard (Bille & Sørensen, 2012).

Utvelgelse og innkjøp av produkter kan gi oss mennesker en følelse av selvrealisering og frihet, men på den andre siden knyttes konsum også til begreper som manipulasjon og forførelse. Man kan si at vi mennesker i vesten er friere enn noensinne, men vi presses mer og mer inn i rollen som konsumenter, med forestilte og illusoriske behov (Kristoffersson, 2014). Hvis vi ser på billigkjeder som IKEA med et kritisk blikk, ser man at de legitimerer seg selv gjennom en markedsføring som sier at de er politisk korrekte og demokratiske, og fremstår dermed som en idealistisk organisasjon. Dette er i realiteten en overveid business-strategi for å skape tillit hos forbrukerne (Kristoffersson, 2014).

Man kan også se på shopping som en fundamental del av transformasjonsprosessen fra upersonlig til personlig eiendel, gjennom individets valg og seleksjon. Innkjøpet av en gjenstand er et sentralt aspekt ved forbruk som begrep, hvor utvelgelsen av en fremmedgjort vare oversettes til en sosialt innleiret tilstand som uttrykker vår forståelse av oss selv og andre. Med andre ord behøver ikke materiell kultur å være et uttrykk for fremmedgjørelse, skapt av det moderne liv med forbruk, men derimot markører på de prosesser hvor vi forstår samfunnet og oss selv. Man kan dermed si at vi iscenesetter eller plasserer oss selv i samfunnet gjennom det materielle (Bille & Sørensen, 2012). Mange samfunnsanalytikere mener på sin side at verden har lagt seg flat for markedskreftene, hvor økt forbruk nettopp anses av allmennheten som kilden til det gode liv og som et redskap til å oppnå frihet, makt og lykke. Forbruk blir dermed et middel for å heve sin sosiale status, det står som et bevis på vellykkethet og kan bli sett på som nøkkelen til økonomisk vekst og global utvikling (Thoresen, 2006).

Relasjoner mellom mennesker og ting

I boken *Materialitet* (2012) skriver Mikkel Bille og Tim F. Sørensen om den materielle verden, og hvordan den er sammenfiltret med vår kulturelle virkelighet. Gjennom materielle virkemidler i de skapte omgivelser kan man blant annet oppnå adferdsregulerende effekter, med andre ord en form for sosial kontroll. Dette kommer blant annet til syne gjennom design av benker som man ikke kan sitte eller ligge på, vannsprinkelanlegg på gressarealer og natriumlys som forhindrer at mennesker setter sprøyter på offentlige toaletter (Bille & Sørensen, 2012). Dette er også eksempler på hvordan ting kan sette begrensninger - eller skape muligheter for mennesket. Den materielle kultur består med andre ord av en interaksjon mellom menneske og ting, og hvor design, økonomi og markedsføring setter vilkårene.

Man kan si at gjenstandene som omgir oss er forankret i tid og sted, de har en historisk dybde, de er en del av historiske prosesser og de har en innvirkning på menneskets liv og handlinger. Gjennom det materielle kan man oppdage aspekter ved sosial virkelighet, også det uartikulerte (Bille & Sørensen, 2012). Med utgangspunkt i vestlig filosofi kan man si at mennesket tradisjonelt erfarer seg selv som helt adskilt fra tingene rundt seg. Det refereres til den franske filosofen René Descartes, og hvordan han har påvirket dette synet via sin kategorisering av den fysiske og åndelige verden. Descartes argumenterte på 1600-tallet for at det eksisterer et skille mellom subjekt og objekt, og mente at ånden og ideene har forrang foran kroppen og det fysiske. Den materielle verden blir på den måten redusert til et landskap som kun representerer menneskelig virksomhet (Bille & Sørensen, 2012). I motsetning til å se på objekter som noe dødt, kan ting betraktes som aktive agenter, og at de agerer betyr at tingen har en effekt på mennesket av ulik karakter. Men det betyr ikke nødvendigvis at tingen har egne intensjoner, noe som naturligvis krever en bevissthet som døde ting ikke har. Et eksempel på hvordan ting kan være aktive agenter er i et animistisk perspektiv; hvor gjenstander blir besjelet av oss mennesker og man tilfører subjektivitet til objektet. Mennesket projiserer altså livaktige egenskaper over på tingen. Dette kommer blant annet til syne gjennom barns lek med ting, hvor tingen får et eget liv med egne følelser, og det kan noen ganger observeres i forholdet mellom bil og eier, hvor eieren ser på bilen som en levende organisme med en personlighet og som en del av familien (Bille & Sørensen, 2012).

Gavekultur og gavenes funksjon er et omfangsrikt felt som hører inn under antropologien og i materielle kulturstudier. I følge Bille og Sørensen (2012) kan vi ikke trekke et stringent skille mellom hva som opptre som en vare og hva som er en gave. En gjenstand er for eksempel ikke en vare som et avgrenset begrep, men som en tilstand på et bestemt tidspunkt i gjenstandens livsforløp, hvor den på et annet tidspunkt kan opptre som en gave.

Man kan også si at gaven står i motsetning til handelsvaren. Den kan bli definert av at man ikke skal betale for den, og står som et uttrykk for at man hever seg over gjeld og regnskap. Man kan likevel observere at det ofte er betaling og avregning på gaver, også i form av sosiale konvensjoner (Bille & Sørensen, 2012).

Gjenstander får altså ofte tillagt en identitet gjennom sitt livsforløp og gjenstander står også sjeldent alene, men inngår i et nettverk av andre gjenstander og deres verdisetninger. Objekter med personlig identitet kan betegnes som eiendeler, mens varer er objekter som er fremmedgjorte. Objektets karakter er med andre ord definert av dets relasjon til mennesket og er ikke en generell eller statistisk kategori. Gjennom tingens relasjon til mennesket kan den oppnå en egen identitet og en personlig historie, for eksempel gjennom gjenstander som man har arvet. Ved et dødsfall eller ved at en person redistribuerer en gjenstand videre til en annen person, kan det skapes et personlig forhold til den. Noen opplever også hvordan den avdødes "ånd" ligger innleiret i tingen. For eksempel i et arvet smykke, hvor det kan oppstå følelser av at man bærer noe av den avdøde med seg. Ting er ikke bare ting, men kan altså besitte en form for ånd, og dette er nok et eksempel på hvordan vi mennesker projiserer mening over på det materielle. I arvede gjenstander vil man derfor ofte kunne spore en form for affeksjonsverdi (Bille & Sørensen, 2012). Affeksjonsverdi defineres av følelsesverdien som et menneske har til gjenstanden, uavhengig av dens økonomiske verdi. Den kan også ta form av et minne, og gjenstanden kan være vanskelig å erstatte (Store norske leksikon, 14.02.2009). Tilknytning til en arvet gjenstand kan også vekke minner eller en følelse av stolthet; det vil si tanker om at man har vært heldig som arvet akkurat denne tingen (Bille & Sørensen, 2012).

Sosial status er også noe som kan materialiseres gjennom inngående kjennskap til og/-eller eierskap av såkalte "smakfulle" gjenstander. Herunder vil det foregå en konstant sammenligning med andre mennesker. Gjennom tilegnelsen av estetiske gjenstander og "den gode smak" fremviser personer sin kulturelle dannelse (Bille & Sørensen, 2012). Den franske sosiologen Pierre Bourdieu har gjennom empiriske undersøkelser vist hvordan estetiske preferanser dannes gjennom klasses tilhørighet og sosial plassering. Han peker på hvordan smaksriterier som oppfattes som universelle for en sosial gruppe, kan fremstå som fremmede for en annen. Bourdieu forklarer også hvordan koder og symbolikk knyttet til kunstverk er med på å inkludere eller ekskludere betrakteren, og hvordan kulturell kapital er knyttet til maktprinsipper (Bourdieu, 1979).

Pris kan bli et substitutt for estetisk verdi, og at noe er dyrt kan bli sett på som estetiske dimensjoner ved en vare. Klasse kan derfor materialiseres gjennom forbruket av visse gjenstander, hvor økonomisk suksess, stilbevissthet og sosial differensiering kommer til uttrykk. Et eksempel på det er hvordan en juvelbesatt tanngard hos en artist, eller hans dyre bil, viser at han som eier har råd til det. Han markerer på denne måten en sosial

forskjell til andre klasser i samfunnet. Dermed blir estetiske premisser, slik som autentisitet, enkelhet og funksjonalitet tilsidesatt til fordel for midlertidige forestillinger om "den gode smak" og motestrømninger. Man kan si at den materielle verden blir igjennom et i øyefallende forbruk en sentral del av forhandling og forvandling av sosial identitet (Bille & Sørensen, 2012).

Forskning med ulike betraktninger på design

Designerens påvirkningskraft

I en britisk studie av Tim Cooper utforskes problematikken mellom produkters korte levetid og styresmaktenes arbeid for å redusere avfallsproduksjon og for å forbedre utnyttelsen av ulike ressurser (Cooper, 2012). Han undersøker hvordan et utvalg designere forholder seg til egen påvirkningskraft av produkters livsløp og hvordan de kan bidra til et positivt skifte over til design av produkter med forlenget levetid. Gjennom intervjuene kom det fram at designerne var oppmerksomme på konsumentenes stadig skiftende holdninger, og det ble blant annet trukket fram hvordan videreføring og arv av gjenstander mellom generasjoner var blitt mindre vanlig i dagens samfunn (Cooper, 2012). Designerne argumenterte for hvordan forbrukernes forventninger til produktenes levetid også var blitt lavere. På den andre siden fremhevet enkelte av designerne at de hadde opplevd en større interesse for produkters design i senere tid. Dette mente de var positivt og pekte på hvordan det kan føre til større innblikk og bevissthet omkring produkters opprinnelse, som igjen kan føre til et høyere krav om kvalitet. Kvalitet ble også linket sammen med materialenes opprinnelse, hvor kunnskap om naturens ressurser ble vektlagt som et ledd i denne forståelsen og som kan føre til økt forståelse for bærekraftige løsninger (Cooper, 2012).

Noen av designerne fremhevet hvordan enkelte forbrukere ikke bryr seg om kvalitet, eksempelvis ved å kjøpe stoler uten å ha prøvd de først, tilsynelatende uinteressert i stolens funksjon, ergonomi og materielle kvaliteter. Det ble også trukket frem hvordan økonomisk verdi påvirket omsorgen for produktet; dyrere pris - mer omsorg og motsatt. Med dette tatt i betraktning ble det fastslått at et språk mellom bevisste og ubevisste forbrukere alltid vil være til stede, og dermed vil produktene alltid ha en variasjon mellom kort og lang levetid. Designere uttrykte at dette er et aspekt som det må tas høyde for, og at de som formgivere og skapere derfor har begrenset påvirkningskraft på produktenes levetid.

En av designerne argumenterte for at forbedringer kanskje kan skje ved at forbrukskulturen endres, og at det vil involvere utdanningssystemet, hvor utdanningene må rette fokuset mot den materielle verden. I studien ble det uttrykt at designundervisning bør anerkjennes som svært viktig, da den kan føre til en bedre forståelse for hvordan og hvorfor

produkter er designet på en spesifikk måte. I studiens konklusjon trekkes det fram at designerne vektlegger i mindre grad muligheter for egen påvirkningskraft, selv om de fleste var opptatt av miljøhensyn. Samtidig uttrykte de bekymring for den markedsdrevne vestlige økonomien, med sin masseproduksjon av produkter med kort levetid. Det som kanskje var mest interessant, og som kan være en fremtidig nøkkel til et bedre produksjons- og forbruksmønster, var at designerne stilte seg positive til samarbeid med styresmaktene for å produsere produkter som er mer miljøvennlige, holdbare, reparerbare og resirkulerbare (Cooper, 2012). Det vil kanskje si at dersom styresmaktene strekker ut hånden og åpner opp for mer samarbeid, vil dette være mulig og det kan bidra positivt til hvordan ting blir skapt.

Emosjonell og kvalitetsbestemt produkttilknytning

I en nederlandsk studie fra 2009 har man sett på hvordan forbrukere knytter seg emosjonelt til produkter eller gjenstander, og hva et slikt bånd kan innebære for relasjonen mellom menneske og gjenstand (Mugge, Schoormans, & Schifferstein, 2009). Opplevelsen av et emosjonelt bånd til en gjenstand kan lede til en beskyttende adferd ovenfor den, og det vil være sannsynlig at eieren både vedlikeholder, reparerer og utsetter utskifting av den aktuelle tingen. På den måten kan emosjonell tilknytning føre til økt livsløp på gjenstanders vegne. I studien blir forbrukeren integrert i designprosessen for å påvirke produktets utseende. Produktene, som i dette tilfellet dreier seg om pedalsykler, ble personalisert for å styrke den emosjonelle tilknytningen, med en hypotese om at det å ha investert tid og anstrengelse i et produkt, kan føre til en større eierskapsfølelse.

Syklene som ble personalisert står i kontrast til upersonlige og masseproduserte pedalsykler, hvor produktet får en spesiell betydning som uttrykker eierens identitet. Denne betydningen går ofte foran gjenstandens funksjonelle betydning (Mugge et al., 2009). Det konkluderes med at personalisering kan benyttes som designstrategi for å stimulere den emosjonelle tilknytningen til produkter. Det viser seg at tilknytningskraften også påvirkes av tiden og anstrengelsen som forbrukeren har lagt ned i personaliseringsprosessen. Gjenstandens utseende ble personalisert, og det argumenteres for at denne strategien for visuelt selvuttrykk er verdifull fordi den også gjør det mulig å orientere seg frem blant andres produkter, og gjør det mulig å integrere seg eller differensiere seg sosialt. I kontrast til den følelsesmessige tilknytningen har man fysisk tilknytning; som for eksempel kan oppleves ved å kjøpe gjenstander som man må investere tid i å fysisk sette sammen. Ikea produkter er et godt eksempel på slike, men disse produktene mangler et personlig preg og vil dermed oppnå svakere emosjonell betydning (Mugge et al., 2009).

I en lignende undersøkelse gjort av de samme forskerne, går de videre inn i problematikken som omhandler konsumadferd og produkttilknytning. Det argumenteres for at

produkttilknytning ikke må sammenlignes med materialisme, som de mener er et fenomen som dreier seg om at konsumenten har en mer generell følelse av eierskap til tingene sine, mens produkttilknytning dreier seg om bestemte produkter og objekter (Mugge, Schifferstein, & Schoormans, 2010). Undersøkelsen fokuserer på tre aspekter ved tilknytningen til ting; ytelse, utseende og minner. Tilfredshet med produkter kan forutsette at tingens funksjon og ytelse oppleves som tilfredsstillende og i samsvar med forventningene som forbrukeren har, og han/hun blir fornøyd i større grad dersom produktet fungerer bedre enn forventet. Produktets ytelse og utseende påvirker ikke bare forbrukerens tilfredshet, men er også årsaker til at produktet blir ansett som verdifullt. (Mugge et al., 2010). Studien foreslår at produkter med overlegne funksjonelle ytelser eller utseendemessige kvaliteter kan stimulere til produkttilknytning. For å opprettholde en spesiell verdi, må produktet altså gi mer enn sin enkleste, eller forventede, funksjon. Med andre ord vil produkter som opptrer som gjennomsnittlige i funksjon og utseende, ha større sannsynlighet for å bli byttet ut eller erstattet, fordi de ikke vekker følelsen av tilknytning hos forbrukeren.

Minner på sin side, blir referert til som positivt for følelsen av tilknytning og kommer spesielt til syne gjennom arvede gjenstander. En arvet gjenstand har ofte minner som assosieres ved den, og tilknytningen har vedvarende effekt selv om funksjonen dens blir svekket eller ødelagt. Hvis et produkt assosieres med minner, vil det være delaktig i å knytte brukeren til hans eller hennes fortid, hvor det får en spesiell symbolsk verdi og mening (Mugge et al., 2010). Sett fra et miljøperspektiv vil det sannsynligvis være fordelaktig å strebe mot et høyere nivå av produkttilknytning, som kan være med på å forlenge et produkts livssyklus. Studien foreslår at dersom en designer vil bidra med å skape ting som forbrukerne knytter seg til, bør de fokusere på overlegne kvaliteter innenfor utseende og ytelse, eller funksjonelle kvaliteter (Mugge et al., 2010).

Rammeverk for å skape tilknytning til ting

Jonathan Chapman argumenterer for at miljøkrisen i stor grad bør dreie seg om menneskets adferd og holdninger. I Chapman (2009) refereres det til Slade, som uttrykker at når vi mennesker velger å støtte opp under et forbruk som hovedsakelig består av at produkters livssyklus bare blir kortere og kortere, støtter vi samtidig en forkortelse av vår tids liv og levesett. Vi ser i dagens samfunn et skifte fra empatiske medmenneskelige møter, og over til en omfavelse av stadig mer teknologisk avanserte artefakter. Chapman mener at dette bidrar til en bølge av utakknemlig og forsøplende materiell-kulturell adferd (Chapman, 2009). I følge Douglas (2007) mener Chapman at man bør se på de underliggende motivasjonene til forbrukerne. Mennesker eier ting som uttrykker hvem de er og hvor de føler at de hører hjemme, men i en verden preget av masseproduksjon har denne symbolikken mistet mye av

sin kraft (Douglas, 2007). Gjennom menneskets historie har vi vært nært knyttet til våre gjenstander og ofte ble de laget av oss selv eller av noen i familien. For ervervelsen av spesielle objekter henvendte vi oss til kyndige håndverkere i umiddelbar nærhet, som vi ofte også kjente personlig. Alt dette var med på å gi objektene en historie og et narrativ, og en emosjonell tilknytning som dagens masseproduserte objekter ikke gir. Man kan si at i motsetning til masseproduksjonen står håndverkeren og hans produksjon i verkstedet, hvor mottakeren av produktet er i personlig kontakt med håndverkeren eller produsenten av den kjøpte varen. Varen blir dermed identifisert av kjøperen som en forlengelse av den personen som har fremstilt den. Den industrielle masseproduksjonen skaper derimot en distanse mellom produsent, arbeider og vare, hvor arbeideren i mange tilfeller ikke har råd til å kjøpe varen selv (Bille & Sørensen, 2012; Douglas, 2007).

En motkultur til masseforbruket og veksten av avfall oppsto tidlig på 2000-tallet i den Europeiske Unionen (EU) og hos årvåkne forbrukere og designere, som tar på alvor menneskets påvirkning på biosfæren. EUs direktiv for elektrisk avfall har ytret bekymring omkring kvantiteten og omfanget av det elektriske avfallet som havner på søppelfyllingene. Bekymringen er med på å fremheve nødvendigheten av å sette kriterier for produkters levetid og hva som skal gjøres med dem når de avhendes (Chapman, 2009). Med siktemål i å øke produkters levetid er det gjort en empirisk undersøkelse som skal hjelpe designere og produsenter til bedre utførelse i praksis. I studien ser man på metoder for å øke den emosjonelle tilknytningen til produkter, og på metoder for å skape relasjoner mellom produkt og eier. Nedenfor har jeg med mine ord gjengitt Chapmans seks-punkts rammeverk for opplevelsen av gjenstander, som var et resultat av studien. Rammeverket skal bidra til en bedre og mer helhetlig forståelse av design for og med forlenget levetid. De seks punktene består av:

- 1) Narrativer: brukere deler en unik og personlig historie med produktet; dette dreier seg ofte om hvor, hvordan og fra hvem objektet ble ervervet.
- 2) Distanse: brukere føler ingen følelsesmessig tilknytning til produktet, de har lave forventninger til det og ser dermed på det på en favoriserende måte på grunn av det emosjonelle fraværet.
- 3) Overflate: produktet eldes på en god måte, og utvikler en håndgripelig karakter gjennom tid og bruk.
- 4) Tilknytning: brukeren føler en sterk emosjonell tilknytning til produktet på bakgrunn av dets tjenester, den informasjonen det inneholder eller betydningen som det formidler.

- 5) Utforskning: Brukere er sjarmert og blir tilfredsstillt av produkter som de ennå ikke forstår helt eller kjenner helt, en følelse som kan komme ved et nyinnkjøpt produkt som fortsatt blir utforsket og oppdaget.
- 6) Bevissthet: Produktet blir sett på som noe autonomt med egen fri vilje. Produktet er avansert og interaksjoner med det blir sett på som en ferdighet som krever øvelse. I tillegg til at rammeverket skal øke designeres bevissthet i forbindelse med utformingen av produkter, skal det utvikle deres vokabular slik at det muliggjør artikulering av de immaterielle fenomenene som er med på å påvirke produkters levetid (Chapman, 2009).

Miljøpolitiske perspektiver og forbruk i Norge

Et grønt skifte

Uttrykket *det grønne skiftet* ble i 2015 kåret til årets ord på grunn av dets utbredelse det gjeldende året. På grunn av varige samfunnsendringer skapes viktige og varige nyord (Språkrådet, 2015). Det grønne skiftet er et ideologisk begrep, en visjon og et tiltak som dreier seg om overgangen til en mer offensiv miljørettet politikk og handlekraft for et mer bærekraftig samfunn enn det vi har i dag. På regjeringens hjemmeside beskrives det grønne skiftet slik:

De globale klima- og miljøutfordringene krever omstilling til et samfunn hvor vekst og utvikling skjer innen naturens tålegrenser. Det må skje en overgang til produkter og tjenester som gir betydelig mindre negative konsekvenser for klima og miljø enn i dag. Samfunnet må igjennom et grønt skifte. Det vil være krevende, men fullt mulig. Det grønne skiftet må skje innenfor en periode på 30-50 år. I samme periode vil verdens befolkning øke med minst 50 prosent. Samtidig må flere løftes ut av fattigdom. Verdens middelklasse er ventet å øke fra ca. 400 millioner i dag til 1, 2 milliarder i løpet av bare ca. 15 år (Regjeringen, 2014).

Samfunnet må altså omstilles igjennom det grønne skiftet, satt med en ramme på 30-50 år, hvor det blant flere tiltak må skje en overgang fra produkter og tjenester med negativ miljøeffekt til noe bedre og mindre miljøbelastende. Med andre ord må produksjonen av produkter og tjenester som belaster miljøet modifiseres eller omstilles for å nå disse målene. På hjemmesiden til Regjeringen står det videre at innovasjon og teknologi er nøkkelen til det grønne skiftet, og at tiltak er satt i gang i transportsektoren for å senke utslippene fra biler drevet av fossilt drivstoff (Regjeringen, 2014). Man kan si at det er et paradoks at teknologi er med på å ødelegge miljøet, men at det bare gjennom miljøteknologi er mulig å gjen-

opprette et ødelagt miljø (Liedman, 2013). FN-sambandet (FN) kommer på sin side med anbefalinger til hvilke tiltak som kan gjøres globalt for å stanse klimaendringene. FNs klimapanel anbefaler blant annet at menneskets forbruk og livsstil må bli mer bærekraftig og at man bør velge produkter som har god kvalitet og som er produsert på en bærekraftig måte (FN-sambandet, 2016).

En annen betraktning av hva som kreves miljøpolitisk kommer frem i kronikken *Et grønt skifte er umulig i et kapitalistisk samfunn* (2016), av professor Harold Wilhite. Her ytrer han at en endring vil kreve noe radikalt annet enn det gjeldende initiativ fra regjeringens side. I følge han vil det vil innebære at politikerne må våkne og føre en politikk som blant annet støtter opp om kollektivt forbruk, nullvekst, deling og gjenbruk. Han argumenterer videre for at et grønt skifte ikke er forenelig med vårt samfunns kapitalistiske system og befolkningens høye krav til komfort (Wilhite, 2016). Derfor mener han at det økonomiske systemet må utfordres og politikerne må tørre å arbeide systemkritisk mot vekstsamfunnet og i stedet tenke nytt på hvordan man kan skape en ny økonomi basert på prinsippene sirkulasjon, nullvekst og deling (Wilhite, 2016).

Forbruk på norsk

Statens institutt for forbruksforskning (SIFO) kom i 2015 ut med en rapport som så på norske husholdningers forbruk knyttet til bolig, mat og transport (Tangeland & Heidenstrøm, 2015). Rapporten legger frem resultater som avdekker at det private forbruket øker jevnlig, og i et historisk perspektiv har norske forbrukere aldri konsumert mer energi og ressurser enn de gjør i dag. Resultatene peker på at for hvert år som går beveger norske husholdninger seg i en mindre bærekraftig retning. Husstandene produserer avfall, som er et biprodukt av forbruket, og avfallets vekst (kg) er større enn veksten i husholdningens forbruk (kr), med andre ord kaster vi mer enn vi bruker. For at den negative utviklingen skal snu, er man avhengig av at utviklingen av forbruket stabiliserer seg, deretter må bruken av ressurser og energi reduseres (Tangeland & Heidenstrøm, 2015).

Ser man på forbruket og den årlige økningen, setter det sammen med regnestykket til regjeringen om doblet befolkningsvekst på det globale plan i løpet av de neste 30-50 årene, får man malt et ganske dystert bilde med tanke på overproduksjon av varer, men også overfloden av avfall som det vil generere.

I rapporten *Den norske forbruksfesten* (2016) utarbeidet av miljøorganisasjonen Fremtiden i våre hender, har de sett på hvordan det norske privatforbruket har endret seg de siste 30-40 årene. Gjennom statistikker fra Statistisk sentralbyrå (SSB) finner de at vi gjennomsnittlig kjøper ny TV hvert andre år og at det samme gjelder for mobiltelefoner.

Importen av møbler preges også av en stor økning siden slutten av åttitallet, hvor vi i dag importerer tre ganger så mye som da. Hver enkelt av oss har i gjennomsnitt et livsforbruk av møbler på omkring seks tonn og et livsforbruk av klær på omkring 2500 klesplagg (Thoring, 2016a, 2016b). Christoffer Ringnes Klyve, som er leder i *Fremtiden for våre hender*, argumenterer for at dersom vi reduserer det private forbruket kan vi påvirke klimaet i positiv forstand. Ved å redusere hastigheten på våre innkjøp, bruke ting lengre, kjøpe brukt og bli flinkere til å reparere, kan vi spare kloden for store utslipp. Han sier også at det er våre utslipp og vårt forbruk i vesten som blant annet skaper det livsfarlige luftkvaliteten flere steder i Kina (Thoring, 2016b).

Reparasjonsaktivisme og kritisk tenkning

En bølge av mennesker som tar til handling gjennom reparasjonsaktivisme har vokst frem de siste årene. Reparasjonsaktivismen har kanskje oppstått som en motkultur til forbrukersamfunnet og til befolkningens manglende evne og vilje til å reparere ting selv. Det dreier seg ikke om å reparere fordi man ikke har økonomi til å kjøpe noe nytt, men fordi design også kan påvirke miljøet i negativ forstand. Bevisstgjøring omkring bærekraft og forbruk øker også oppmerksomheten vår mot bruk-og-kast adferd, og mot masseproduksjonen av ting generelt. Reparasjonsaktivisme er synlig i dagens samfunn gjennom uformelle nettverk som arrangerer samlinger på offentlige steder for og både hjelpe folk med reparere ting og for å lære dem hvordan man reparerer ting (Skaar, 2016).

Et eksempel på et slik nettverk er nettstedet iFixit, som er en nettportal med over 80.000 løsninger på hvordan man kan reparere hovedsakelig elektroniske gjenstander som mobiltelefoner, datamaskiner og husholdningsapparater, men også sko og klær. Nettsiden er laget som en delingstjeneste, hvor brukere kan redigere og legge til manualer og reparasjonsløsninger selv (iFixit, 2016). Et annet eksempel på et reparasjonsfremmende nettverk er et nederlandsk designerkollektiv som går under navnet Platform 21. De har som målsetning å påvirke forholdet mellom produkt og forbruker på en positiv måte. På deres hjemmeside blir visjonen deres beskrevet slik:

Through our projects we question today's society, connect amateur and professional creativity, reveal the making process, and stimulate dialogue and the sharing of creative knowledge. We believe that showing and sharing the process of creation is a powerful way to engage a broad audience in divers aspects of design. It opens up the assumption that design is a professionals' creative discipline only (Platform 21, 2016).

Gjennom visjonen deres ser man at det blant annet fokuseres på deling av kunnskap og verdien av samarbeid gjennom kreative prosesser. Kollektivet har også utarbeidet et reparasjonsmanifest, hvor de beskriver og håndhever relevansen av reparasjon i vår tidsalder. Manifestet har flere punkter og trekker blant annet frem viktigheten av:

- Reparasjon som tiltak for å øke tings levetid
- ting må designes på en måte som gjør at de lett kan repareres
- kritisk tankegang fremheves som positivt med tanke på forbruk
- man bør reparere ting fremfor å skifte dem ut
- reparasjon stimulerer til kreativ tenkning og løsningsorientering
- reparasjon må gå foran trender
- å reparere noe handler om å være et selvstendig menneske
- alt kan repareres hvis man legger viljen i det (Plattform 21, 2016).

Som vi ser blir blant annet kritisk tankegang og løsningsorientering løftet frem i manifestet ovenfor. I utdanningsinstitusjonene kan det være et klokt grep å fokusere på kritisk refleksjon i forbindelse med perspektiver på bærekraft og forbruk, og som et bidrag for å skape endringer i den kollektive bevisstheten omkring dette. Eva Lutnæs drøfter dette temaet i artikkelen *Kritisk refleksjon og systemorientert design – bevisstgjøring og endringskompetanse gjennom Utdanning for bærekraftig forbruk* (2015). Her argumenterer hun for at kritisk tenkning kan forenes med systemorientert design for å skape læringserfaringer som utfordrer til nytenkning omkring vår forbrukskultur både på det personlige og på det samfunnsmessige plan (Lutnæs, 2015).

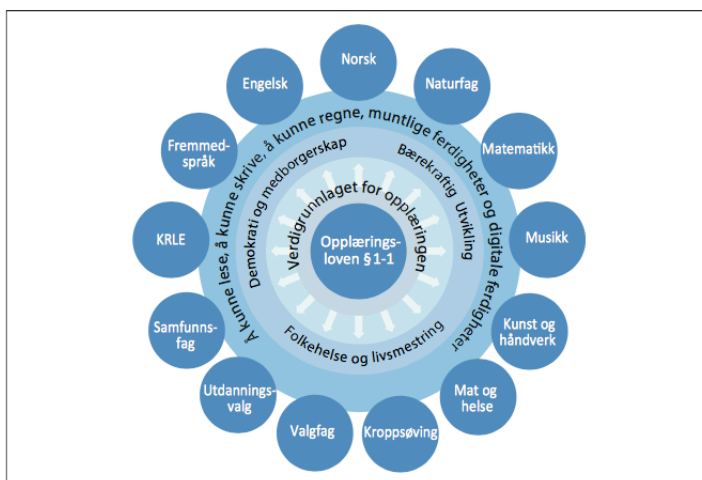
Hensikten med å integrere kritisk refleksjon sammen med undervisning i bærekraftighet er å rokke ved fundamentet for det etablerte og skape dyptgripende endringer i individers holdninger og handlinger. Når enkeltpersoner endrer tankemønstre og adferd, kan kritisk refleksjon føre til systemendringer som på sin side påvirker forbrukskulturen og dens markedsmekanismer (Lutnæs, 2015). Lutnæs uttrykker at et bevisstgjort menneske tenker på seg selv som en del av løsningen for ansvarlig forbruk, og er klar over egen endringskapasitet. Hun avslutter artikkelen med å argumentere for at kritisk refleksjon i utdanning for en bærekraftig utvikling krever lærere som har mot til å tenke annerledes og skaper brudd i vante tankemønstre. Lærerne må sette små dagligdagse handlinger og meninger inn i en større sammenheng og de må utfordre elever og studenter til å ta ansvar for egne valg, også for det de velger å ignorere (Lutnæs, 2015).

Miljøfokus i forslaget til ny generell del av læreplanen

Det er relevant å se på hva styringsdokumentene for opplæringen i grunnskolen vektlegger og hvilket miljøfokus de formidler, fordi det er der neste generasjoners læring og allmenn-dannelse starter. I tråd med denne avhandlingens fagdidaktiske profil hvor jeg fremhevet at utdanning bør bidra med å skape omsorgsfulle borgere med holdninger som er knyttet til medmenneskelighet, forbrukermedborgerskap og omsorg for naturen, er det derfor interessant å se på hva som vektlegges i utviklingen av den nye læreplanen. Utdanning bør legge til rette for at de som er under opplæring får kunnskap om hva som kan være samfunns-etiske gode valg, og som tidligere nevnt mener jeg at utdanning med miljøfokus er viktig fordi det bidrar til bevisstgjøring omkring klimautfordringer og til innsikt i menneskets komplekse liv på jorden. Det kan i neste ledd utruste de som vokser opp med kunnskap som kan omsettes til handlingskompetanse.

På grunn av det pågående arbeidet med å fornye kunnskaps-løftet og læreplanens generelle del, har jeg valgt å kun trekke inn enkeltdeler som regjeringen og kunnskapsdepartementet formidler gjennom *Melding til Stortinget 28: Fag - Fordypning - Forståelse - En fornyelse av Kunnskapsløftet* (2016). Siden det norske samfunnet har utviklet seg de siste 20 årene er det derfor på høy tid med fornyelse av læreplanen og eta-

blere et formål for opplæringen som er tuftet på dagens dominerende samfunnstrekk. Den generelle delen skal gjennom fornyelsen tydeliggjøres og utdypes, hvor det skal legges frem et nytt verdigrunnlag som skal reflektere dagens samfunn og dets utfordringer på en oppdatert og bedre måte. Figur 4. er en visualisering hentet fra stortingsmeldingen som viser fagene i grunnskolen og verdigrunnlaget for opplæringen. Her ser man tydelig hvordan bærekraftig utvikling blir fremhevet som en av tre søyler i verdigrunnlaget. I stortingsmeldingen utdypes det videre at det felles verdigrunnlaget i skolen skal representere; respekt for menneskeverd og for naturen, yringsfrihet, åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse, likeverd og solidaritet (Meld. St. nr.28 (2015-2016), 2016). Innenfor rammene til denne avhandlingen er dette viktige stikkord, men det er også relevant å trekke frem det som formildes om etikk og kritisk tenkning. Her refereres det til at elevene må utrustes med

Figur 4. Verdigrunnlaget for grunnskoleopplæringen

kunnskap som setter dem i stand til å reflektere etisk over sentrale spørsmål, for eksempel klimaendringene, og opplæringen skal utvikle elevenes evner til å reflektere og kritisk vurdere samfunnet rundt seg. Opplæringen skal også sette elevene i stand til å tenke selv, søke kunnskap og reflektere over og vurdere vedtatte sannheter (Meld. St. nr.28 (2015-2016), 2016). Det vil dermed kreve at opplæringen oppøver elevene i kritisk sans og evne til å se en sak fra flere sider. Med tanke på samtiden og fremtidens utfordringer knyttet til miljø, fremheves visjonen for dette temaets plass i grunnskoleopplæringen under overskriften *Ansvarlighet for klima og miljøutfordringer*:

Formålsparagrafen fremhever at elevene skal handle etisk og miljøbevisst. De siste tiårene har vist at klima- og miljøproblemene er omfattende og alvorlige. Generell del skal konkretisere betydningen av at barn og unge utvikler god forståelse av klima- og miljøutfordringene. Opplæringen skal bidra til at de får tro på og anerkjenner alles ansvar for aktiv og bevisst handling for en bærekraftig utvikling. En forutsetning for å kunne handle klimabevisst er kunnskap om og innsikt i klimaendringene (Meld. St. nr.28 (2015-2016), 2016, s.22).

Innholdet tydeliggjør at klima- og miljøutfordringene som vi står ovenfor på verdensbasis er reelle og de krever at skolen bevisstgjør både samtiden og fremtidens elever om dette. Opplæringens skal bidra til at alle handler mer bevisst for en bærekraftig utvikling, og de poengterer ovenfor at nøkkelen til det ligger i undervisning og bevisstgjøring. Dette er i tråd med Lutnæs (2015) perspektiver som ble trukket fram i avsnittet ovenfor, hvor hun argumenterer for at kritisk tenkning kan bidra med å skape holdningsendringer og mer miljøbevisst konsumentadferd, men også en generell bevisstgjøring omkring klima og miljø i utdanningsinstitusjonene. Selvstendig kritisk tenkning er altså en vesentlig del av arbeidet med å skape bevisst forbruk, og i en verden som stadig er i endring, hvor teknologiske, sosiale og økonomiske premisser forandres raskt, vil opplæring i forbrukermedborgerskap ta hensyn til dialektikken mellom individet og det moderne samfunnet (Thoresen, 2006). Det som blir fremhevet i utdraget *Ansvarlighet for klima og miljøutfordringer* er positivt men samtidig lite utfyllende, og det vil nok utvikles og konkretiseres etter hvert som arbeidet med planen tar form. Senere i avhandlingen vil jeg gjøre en selvstendig undersøkelse som skal belyse sider ved skolens ansvar for kunnskapsformidling omkring bærekraftig utvikling, samt argumentere for viktigheten av bevisstgjorte og opplyste borgere – fordi de også er forbrukere.

3. FORSKNINGSTRATEGI

I dette kapittelet vil undersøkelsens vitenskapelige ståsted, som er inspirert av og forankret i teorien om kritisk realisme, presenteres og forklares. Her vises også en modell av hvordan man deler inn verden i samsvar med et slikt perspektiv, etterfulgt av en konkretisering av avhandlingens struktur. Kvalitativt forskningsintervju er blitt brukt som metode for kunnskapsproduksjon og vil presenteres sammen med strategien for intervjuene. Det vil gjøres en kort presentasjon av utvalget av informanter, og deretter vil selve undersøkelsen presenteres.

Kritisk realisme som vitenskapelig ståsted

Jeg har valgt å forankre mitt vitenskapelige ståsted i teorien om kritisk realisme. Som nevnt i presentasjonen av problemstillingen skal teorien brukes som utgangspunkt for drøfting av hvordan ulike aspekter ved forholdet menneske og ting kan henge sammen. Den skal også belyse hvilken kausal effekt informantenes holdninger kan ha. Jeg ser for meg at et kritisk realistisk ståsted kan bidra til å skape en bedre forståelse for hvilke mekanismer som kan ha hatt påvirkningskraft på informantenes holdninger, men også bidra med å forbedre praksis – det vil si forbedre det didaktiske utgangspunktet som er knyttet til undervisning i fagfeltet. Det som kanskje er viktigst i denne sammenhengen, og mest interessant ved kritisk realistisk teori, er at menneskers holdninger kan betraktes som årsaker. Jeg har forsøkt å fremstille og forklare teorien noe forenklet, både fordi jeg skal beherske og formidle dens hovedtrekk på en god måte, og på grunn av at undersøkelsen min hovedsakelig er inspirert av den som en vitenskapsfilosofi.

Teorien har siden 1970-tallet blitt utviklet av briten Roy Bhaskar, og den åpner opp for en filosofisk vurdering av vitenskap, samtidig som den er et alternativ til positivistiske og konstruktivistiske vitenskapsteorier. De filosofiske dimensjonene som teorien legger til rette for kan ikke alene bidra med å avdekke strukturer og mekanismer som påvirker et undersøkelsesobjekt, og teorien er i hovedsak en filosofi for vitenskap men ikke om vitenskap (Alvesson & Sköldberg, 2009). Kritisk realisme (KR) oppstod i likhet med fenomenologien, som en reaksjon på den positivistiske vitenskapstradisjonen. I følge KR eksisterer verden uavhengig av hvilken kunnskap vi har om den, og den kritiserer positivismen ved å hevde at det er for overfladisk å kun basere vitenskap på det observerbare (Alvesson & Sköldberg, 2009; Næss, 2012). Forenklet sagt er det som skjer i verden et resultat av årsakskrefter, som virker gjennom noe som forklares som en rekke generative mekanismer. Årsakskrefter kan forklares ved at det er de som fører til at det skjer endringer i verden, og de eksisterer selv om de ikke aktiveres eller trigges (Alvesson & Sköldberg, 2009).

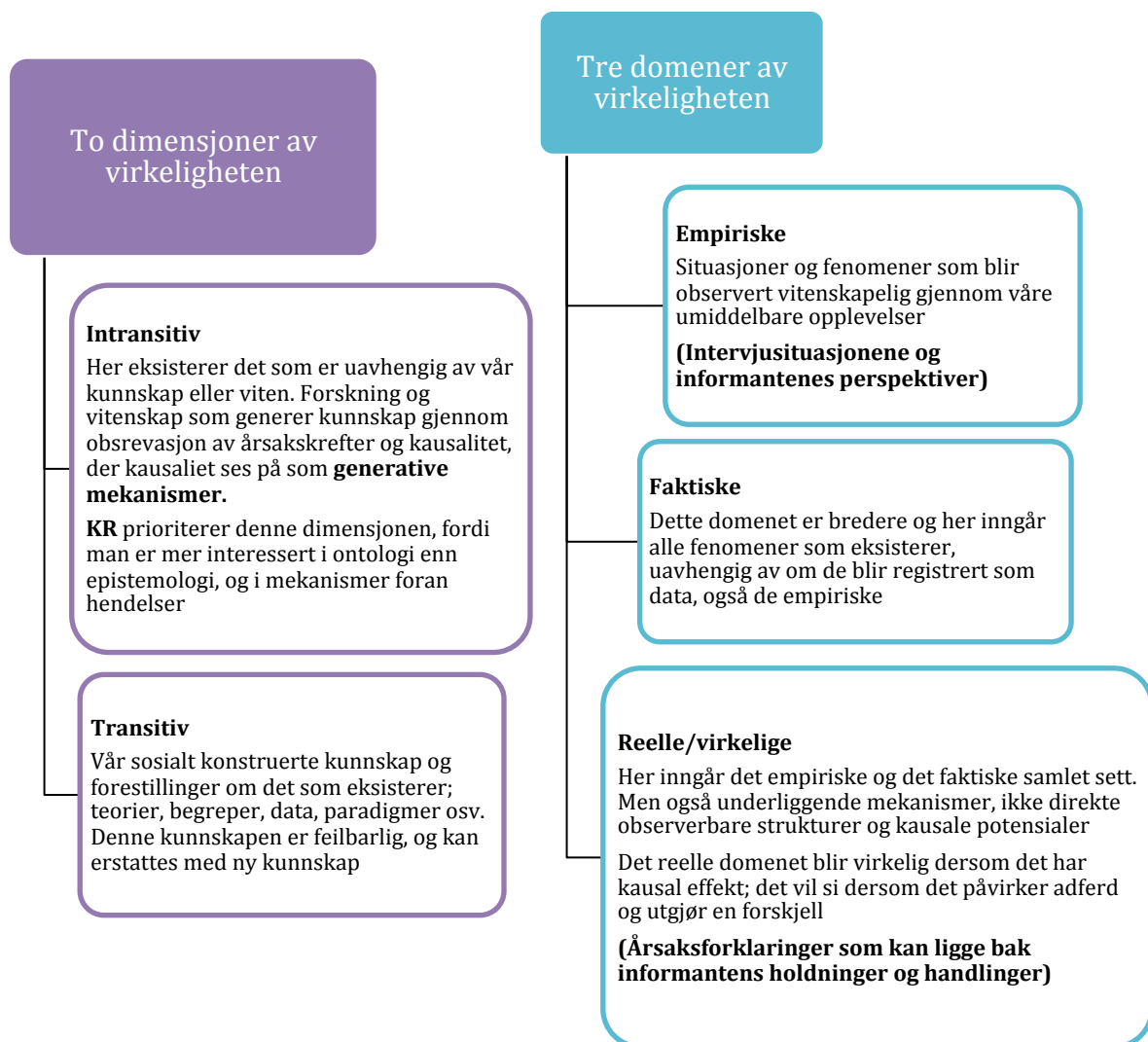
I KR skilles det mellom to dimensjoner av virkeligheten; den *intransitive* og den *transitive*. Den intransitive dimensjonen beskriver det som er gjenstand for vitenskapelig kunnskap; her finner man årsakskreftene og de generative mekanismene som eksisterer uavhengig av vår kunnskap eller viten om dem. Den transitive dimensjonen beskriver forestillingene våre om det som eksisterer og kan dreie seg om teorier og foreløpige teorier (Næss, 2012). KR søker å identifisere de dyptliggende mekanismene som utløser et fenomen. Dette viser et skifte fra epistemologi til ontologi, og innenfor ontologien som et skifte fra hendelser til mekanismer (Alvesson & Sköldbberg, 2009).

I tillegg til inndelingen av dimensjonene transitiv og intransitiv, deler KR virkeligheten inn i tre domener; det empiriske, det faktiske og det reelle. I det empiriske inngår de hendelser og fenomener som observeres vitenskapelig og gjennom våre umiddelbare opplevelser. Det faktiske domenet er bredere og her inngår alle situasjoner og hendelser som utspiller seg, enten de blir registrert som vitenskapelige data eller ikke. Det reelle, eller virkelige domenet, er det mest sentrale innenfor KR. I det reelle domenet finner vi fenomener som inngår i det empiriske og det faktiske, men også underliggende mekanismer, kausale potensialer og strukturer, som forutsetter og utgjør hendelser og situasjoner (Alvesson & Sköldbberg, 2009; Næss, 2012).

I KR betrakter man kausalitet som *generative mekanismer*, hvor målet med forskningen er å avdekke underliggende årsaksforklaringer ved å forklare observerbare fenomener. I KR er målet med forskningen også å utforske hva som ligger i det reelle domenet samt utforske dets relasjon til de to andre domeneene. Det reelle eller virkelige blir virkelig hvis det har en kausal kraft, det vil si dersom det påvirker (det som i denne undersøkelsen kontekst handler om adferd) og utgjør en merkbar forskjell. I KR kan man i tillegg betrakte menneskers formål eller beveggrunner som årsaker, her kan deres holdninger og kunnskapsressurser inngå, og/eller som intersubjektive meningsdannelser. Ideer og diskurser blir også sett på som virkelige på grunn av de kan ha kausal effekt. Tverrfaglighet i undersøkelser av komplekse systemer blir i KR betraktet som fordelaktig, fordi det bidrar til at man ikke utelukker relevante deler av virkeligheten (Alvesson & Sköldbberg, 2009; Næss, 2012).

I denne undersøkelsens kontekst er KR som vitenskapsteoretisk ståsted interessant på grunn av dens nivådeling av virkeligheten, og på grunn av at den søker å identifisere og avdekke underliggende årsaker og mekanismer, og sette dem i sammenheng med andre deler av virkeligheten for å forsøke å forklare de faktiske forhold. Jeg tror at dette valget av ståsted er hensiktsmessig på bakgrunn av at jeg ønsker å tolke, belyse og drøfte informanternes ytringer, sett i sammenheng med en større helhet. I tillegg til dette er tematikken i denne undersøkelsen i stor grad preget av tverrfaglighet, og som nevnt er det noe som står sentralt innenfor KR.

På den andre siden har teorien sine svakheter som den kan kritiseres for og som det i forskning med et kritisk realistisk ståsted er relevant å være oppmerksom på. For det første hevder man i KR at man kan peke på og definere det virkelige, også objektivt sett. Dette er problematisk fordi man i teorien forklarer virkeligheten gjennom årsaker som ikke er synlige for oss, og dette kan skape inntrykk av overdrivelser og at man hevder ting som ikke er der. Det er problematisk å hevde at man i utgangspunktet kan ha et objektivt syn på virkeligheten, når det fremstår som mer logisk å ta utgangspunkt i at man alltid er preget av en form for forforståelse, hvor det kan dreie seg om faktorer som sitt vokabular eller sitt politiske ståsted. For det andre kan teorien kritiseres for å være for bred og diffus, som på sin side kan føre til at påstander eller konklusjoner som kommer fra forskere med et slikt ståsted ikke blir tatt alvorlig. Når det er sagt er teorien et alternativ som utfordrer det etablerte og som skal stimulere forskere til å bevege seg utenfor empiriske områder, og til å utforske og finne frem til mer dristige teoretiske analyser (Alvesson & Sköldbberg, 2009).

Figur 5. Modell - KR inndeling av virkeligheten

Avhandlingens struktur

For å avklare noen kjennetegn ved avhandlingen vil jeg her forklare litt om dens struktur og hva den er og ikke er.

Forskere som benytter seg av kvalitativ metode er sitt eget instrument og bruker ofte fortellinger, metaforer og førstepersons form (jeg) for å formidle sin forskning (Nilssen, 2012). Denne avhandlingen er ikke et eksempel på objektiv og nøytral forskning, men er i stedet en kvalitativ undersøkelse med fagdidaktisk og praktisk-estetisk fokus. Undersøkelsen er ikke objektiv fordi den går ut på å studere sosiale fenomener, som i sin natur er meningsbærende og kan oppfattes på forskjellige måter avhengig av hvem som observerer dem, og hvor forsker og forskningsdeltaker kan oppfatte verden ulikt (Johannessen, Kristoffersen, & Tufte, 2010; Nilssen, 2012). På bakgrunn av dette er det derfor naturlig at jeg som forsker bringer med meg min forståelseshorisont i dette arbeidet, og jeg fungerer som en aktiv deltaker i den virkeligheten jeg undersøker. Hva jeg observerer og hvordan disse observasjonene vektlegges styres av min forståelseshorisont, som blant annet er basert på mine tidligere ervervede kunnskaper og erfaringer. I tråd med undersøkelsen og det kvalitative forskningsintervjuet betyr det også at jeg forholder meg til et mangfold av meninger og oppfatninger som samtidig er i stadig utvikling. Det betyr at området jeg undersøker er i bevegelse og vil sannsynligvis ikke kunne gi de samme svarene ved ulike gjennomføringer. Man kan også si at forskeren som instrument og som den som konstruerer datamaterialet er begrenset ved det å være menneskelig. Det betyr at det vil bli gjort feil, hvor muligheter kan gå tapt underveis og personlig forutinntatthet kan påvirke eller forstyrre undersøkelsen (Nilssen, 2012).

Målet med undersøkelsen er å få frem fylldige beskrivelser av fenomener i livene til et utvalg mennesker (Johannessen et al., 2010). På bakgrunn av disse beskrivelsene kan man ikke generalisere og trekke bastante eller universelle konklusjoner ut fra resultatene man får. Man kan i stedet finne fram til flere typer svar som kan belyse tendenser og som kan gi karakteristikk ved et samfunn eller ved holdninger hos en gruppe mennesker. Disse trekkene kan dermed ikke betraktes som "svaret med stor s" (Nilssen, 2012). Tendenser eller trekk som man finner kan man likevel bruke som betraktningsmåter som kan integreres i et fagfelt eller som et bakteppe for videre arbeid. Dette er noe av intensjonene for denne undersøkelsen. I tillegg er ikke hensikten med avhandlingen å finne fram til konkrete undervisningsopplegg eller til betraktninger som er spesielt tilpasset for innføring ved et trinn eller nivå innenfor utdanning. Som nevnt skal de fagdidaktiske mulighetsrommene som kommer frem gjennom undersøkelsen fungere som overordnede perspektiver som kan brukes ulikt i ulike undervisningssammenhenger og på tvers av nivåer.

Det kvalitative forskningsintervjuet og strategier for undersøkelsen

Problemstilling: Hvilke fagdidaktiske mulighetsrom kan oppstå gjennom å undersøke menneskers holdninger knyttet til forbruk og deres tilknytning til ting?

For å svare på problemstillingen har jeg valgt å benytte meg av kvalitativt intervju som metode for kunnskapsproduksjon. Jeg er interessert i å undersøke hvordan det menneskelige forholdet til forbruk, materialer og ting manifesterer seg; hvordan det kommer til syne gjennom samtaler med informantene, samtidig vil jeg se på hvilken opplevelse av tilknytning de har til sine eiendeler. Undersøkelsen bygger altså på produsert empiri som har blitt til gjennom kvalitative dybdeintervjuer av fire forskjellige voksne personer, hvor materialet deretter skal drøftes i lys av teori i et fagdidaktisk perspektiv. Intervjupersonene vil bli presentert kort under neste underoverskrift. Intervjuene ble utført på en strukturert måte, via en intervjuguide med fastsatte spørsmålsformuleringer inndelt i ulike kategorier (Vedlegg 1). Alle informantene fikk de samme spørsmålene med unntak av noen få oppfølgingsspørsmål som oppstod underveis og som utartet seg forskjellig i hvert enkelt intervjusituasjon. Oppfølgingsspørsmålene ble en spontan reaksjon på informantens svar for å få han eller hun til å forklare noe som var uklart eller for å utdype noe som jeg fant interessant, eller bare for å følge en meningsdannelse et stykke videre. Det ble gjort lydopptak av intervjuene, hvor alle fire varte fra 40 minutter og opp mot halvannen time. Lydopptakene oppbevares etter kravene om personvern på en ekstern passordbeskyttet harddisk.

En grunnleggende antakelse for kvalitativ forskning er den ontologiske forutsetningen om at det eksisterer mange virkeligheter. Virkeligheten blir sett på som kompleks, foranderlig og konstruert av deltakerne i forskningssituasjonen. At det eksisterer ulike virkeligheter ut fra ulike menneskers perspektiver betyr også at forskningen kan gi oss noen svar, men ikke svaret (Nilssen, 2012). Dette er relevant i denne avhandlingens kontekst, hvor det oppstår interessante fagdidaktiske betraktninger fremfor bastante og universelle konklusjoner.

Det kvalitative forskningsintervjuet har til hensikt å få fram beskrivelser av informantenes hverdagsliv for å kunne fortolke de fenomener og hendelser som beskrives. Det er en interpersonell kontekst, det vil si en mellommenneskelig situasjon, hvor kunnskap skapes og konstrueres i samspill mellom intervjuperson og intervjuer, og hvor man finner en dobbelthet i at man agerer og påvirker hverandre. Dette kan man si er den kvalitative forskningens epistemologiske forutsetning (Kvale & Brinkmann, 2015; Nilssen, 2012). Jeg ønsket å gjøre intervjuer av mennesker med ulik bakgrunn for å undersøke deres perspektiver og holdninger til masteravhandlingens tema, for så å drøfte deres perspektiver opp mot det som ble lagt fram i bakgrunnsstoffet. Undersøkelsen viser også om mennesker

med ganske ulik bakgrunn tenker likt omkring et tema, eller om de ytrer seg på en særegen måte. Jeg kunne valgt å fokusere mer på informantenes bakgrunn og yrke, og integrert det som en større del av analysen, men valgte på bakgrunn av avhandlingens kritisk realistiske ståstedet å hovedsakelig konsentrere meg om deres uttrykte holdninger. Det henger sammen med at dette er noe som er observerbart empirisk og med henblikk på kritisk realistiske perspektiver, hvor man ser på menneskets holdninger som årsaker.

Intervjusituasjonen er som sagt en aktiv kunnskapsproduksjonsprosess, hvor man produserer kunnskap sammen, men det kan også være hensiktsmessig og huske på at intervjuet også kan oppfattes som en asymmetrisk maktrelasjon med medfølgende etiske problemstillinger. Det menneskelige samspillet i intervjuet påvirker alltid intervjupersonene, hvor forskeren i større eller mindre grad alltid påvirker situasjonen og kunnskapen som produseres i intervjuet påvirker igjen vårt syn på menneskets situasjon (Kvale & Brinkmann, 2015; Nilssen, 2012). Jeg valgte på bakgrunn av dette å benytte meg av en strukturert form for intervju, for å forsøke og opptre som en nøytral forsker, uten å påvirke eller lede an informantene i for stor grad. Dette er lettere sagt enn gjort, og noe jeg tror kommer med- og forutsetter erfaring med forskningsarbeid. I retrospektiv ser jeg at intervjuguiden med sine fastsatte spørsmål, kanskje ledet informantene inn i et landskap hvor deres svar i mer eller mindre grad ble preget av de foregående spørsmålene. Det vil si at etter hvert som intervjuet gikk sin gang, opplevde de kanskje å forstå mer og mer av dets agenda og innhold, og dette kan ha preget deres måte å svare på.

Det etiske ansvaret som man bærer med seg inn i en intervjusituasjon er noe som jeg har reflektert over i prosessen. Informantene fikk blant annet ikke tilsendt intervjuguiden på forhånd fordi jeg ikke ønsket å påvirke dem i forkant av intervjuet. Etter at prosjektet ble godkjent hos Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) (Vedlegg 2) kontaktet jeg informantene og de fikk tilsendt et informasjonsbrev som i korte trekk forklarte undersøkelsens innhold og formål, og hvorfor akkurat han/hun ble valgt ut som en mulig kandidat til undersøkelsen. Informasjonsbrevet ble også formelt utformet som et samtykkeskjema og ligger vedlagt som (Vedlegg 3).

Kvaliteten på datamaterialet som man konstruerer sammen med deltakerne er i stor grad avhengig av forskerens kommunikative ferdigheter, hvor dette innebærer evne til å skape kontakt, en atmosfære av tillit og utvikle gode relasjoner. En tillitsfull og respektfull atmosfære er fordelaktig for å få informantene til å åpne seg og gi fylldig informasjon (Nilssen, 2012). Når jeg underveis i intervjusituasjonene ønsket mer utfyllende formuleringer eller svar, tok jeg pauser som skulle legge til rette for at informantene fikk tid til refleksjon og ettertanke. Hvis det ikke ga noen resultater så formulerte jeg åpne oppfølgingsspørsmål rettet mot informantens allerede uttrykte meninger. Oppfordret dem også til å gi beskjed dersom de opplevde at noe var uklart ved spørsmålsformuleringene. Jeg merket stor

forskjell på kjemien mellom meg som intervjuer og intervjupersonen i de ulike situasjonene, og dette gjorde også utslag på intervjuenes varighet. Noe av årsaken til det kan være at jeg hos to av informantene hadde en etablert relasjon på forhånd, mens hos de to andre var vi fremmede for hverandre. Stemningen i to av intervjuene bar spesielt preg av dette og jeg tok hensyn til det ved å "snakke de litt i gang" - for å skape tillit og et bedre utgangspunkt før intervjuet startet. Jeg startet derfor intervjuet med å fortelle litt om meg selv, også snakket vi litt om informasjonen som de hadde fått i forkant av og om prosjektet. Det var viktig for meg at de følte seg komfortable og jeg forsøkte derfor i tråd med rådet til Nilssen (2012) ovenfor, og få dem til å føle seg tryggere i situasjonen.

En av grunnene til at jeg valgte intervju som metode er at sosiale fenomener er komplekse, og for å kunne avdekke hva som kjennetegner disse, kreves det kvalitative intervjuer som gjør det mulig å gå i dybden av ulike temaer og fange opp nyanser. Intervju kan også brukes som en metode for å svare på det overordnede forskningsspørsmålet, eller kanskje viktigere, til å se det fra en annen synsvinkel (Johannessen et al., 2010). Det er viktig å skille de generelle forskningsspørsmålene fra intervju spørsmålene, noe som ble opprettholdt via utformingen av intervjuguiden. En annen grunn til at jeg valgte å benytte meg av intervju som kunnskapsproduksjon er at informantenes kunnskap gir mening til det som undersøkes, deres erfaringer og oppfatninger er viktige i et ontologisk perspektiv (Johannessen et al., 2010). Menneskets væren-i-verden er et perspektiv som opptar meg og som har preget avhandlingens fokus, og som også er noe av årsaken til at jeg har valgt kritisk realisme som bakteppe for avhandlingen.

I forbindelse med undersøkelsen var det naturlig å intervju informantene i deres vannte miljø; i deres verksted, hjem eller kontor. Dette kunne jeg for eksempel ha knyttet sammen med perspektiver på fenomenologisk metode, en forståelsesform som ligger implisitt i det kvalitative forskningsintervjuet. Fenomenologi går ut på at man forstår sosiale fenomener ut fra aktørenes egne perspektiver og verden beskrives slik den oppleves av informantene, ut fra forståelsen av at den virkelige virkeligheten er den mennesker oppfatter (Kvale & Brinkmann, 2015). På tross av det tolker jeg den fenomenologiske kunnskapen som feilbarlig, fordi man i kritisk realisme mener at verden eksisterer uavhengig av vår viten om den. Dette henger sammen med mitt kritisk realistiske ståsted, hvor den sosialt konstruerte kunnskapen tilhører den transitive dimensjonen hos kritisk realisme, mens det er den intransitive dimensjonen som prioriteres, altså hvilke generative mekanismer som kan ligge bak informantenes holdninger.

Utvalget av informanter

Her vil det gjøres en kort presentasjon av utvalget av informanter til undersøkelsen. Det ble plukket ut to kvinner og to menn i aldersgruppen 30 til 70 år, og utvalget er spredt over et stort geografisk område. De er rekruttert delvis gjennom eget nettverk, med unntak av en av informantene som jeg ble satt i kontakt med gjennom en bekjent. Som nevnt ovenfor kontaktet jeg dem etter at prosjektet var godkjent hos NSD, og de ble kontaktet per e-post eller over telefon. Dersom de var interesserte i å delta, sendte jeg dem skriftlig informasjon om prosjektet pr e-post, sammen med samtykkeskjemaet. Alle de aktuelle informantene jeg kontaktet var positive og interesserte i prosjektet med ønske om å delta, og av seks mulige kandidater valgte jeg ut fire.

Informantene ble valgt ut på bakgrunn av deres profesjon og deres virke innenfor praktisk-estetiske og håndverksmessige yrker, eller på bakgrunn av deres interesse for oppgavens tematikk. Bakgrunnen for at jeg valgte disse personene, og ikke et tilfeldig bestemt utvalg, var at jeg så på muligheten for at de satt med en form for spesiell informasjon som kunne være bærende for undersøkelsen. Når det er sagt kan jeg ikke kontrollere eller etterprøve dette innenfor denne avhandlingens rammer. For å utdype dette valget kan man si at informantene fikk en rolle som en slags ekspert på området som undersøkes, hvor han/hun produserer kunnskap som på den måten kan handle mer om samfunns mål og samfunnsverdier enn private opplevelser og meninger (Kvale & Brinkmann, 2015). På den andre siden er det nettopp informantenes holdninger jeg har vært ute etter, og disse kan kanskje først og fremst formidle tendenser. Tendensene fanges opp av meg som forsker, hvor jeg knytter de sammen med mine egne perspektiver og med teori-grunnlaget, som til sammen skaper et grunnlag for drøfting.

Selv om alle informantene har ulik bakgrunn, har alle høyere utdanning eller fagbrev. De vil bli presentert og omtalt med yrkestittel, et valg som er gjort for å anonymisere dem og for å vise hvilke fagtradisjoner de kommer fra. Dette vektlegges i liten grad men blir tatt med som en komponent i det empiriske domenet og i noe grad i drøftingen av potensielle generative mekanismer. Språket til informantene er gjort om til bokmål og direkte opplysninger er tatt bort for å ivareta deres anonymitet. Intervjuene er gjengitt skriftlig uten informantenes muntlige uttrykksformer som "hmm" eller "ehh". Dette er gjort for å skape en mer leservennlig og helhetlig opplevelse av deres svarformuleringer. Opplysningene som fremkommer under, kom fram i første del av intervjuet da informantene ble bedt om å fortelle kort om sin bakgrunn og sine faglige interesser.

Sosialantropologen:

Den første informanten er en mann i trettiårene som arbeider som sosialantropolog i en stipendiatstilling ved et universitet. Mannen studerer kultur og samfunnsliv, og er interessert i hvordan mennesker skaper mening og hvorfor mennesker lever livene sine slik de gjør. Han er opptatt av å studere ulike måter å leve livet på og hva som spiller inn på menneskets livskvalitet og verdisyn. Utover det utdyper han at han blant annet er interessert i samfunns-spørsmål og det å leve sammen i fellesskap på en god måte. Forbrukerkultur og menneskets plass og forpliktelser ovenfor naturen er også noe som han fremhever som faglig interessant. Musikk, litteratur, design og kunst blir nevnt som viktige deler av livet, hvor han argumenterer for at ulike kunstretninger, som litteratur, billedkunst og musikk, formidler følelser og historier fra livet på hver sin unike måte.

Møbeltapetsereren:

Den andre informanten er en kvinne i førtiårene som arbeider som møbeltapetserer ved sitt eget verksted. Hun har for tiden to lærlinger hos seg. Kvinnen har selv gått i lære, tatt svennebrev og praktisert som møbeltapetserer kontinuerlig siden den gang. Kvinnen uttrykker at det var tilfeldig at hun ble møbeltapetserer av yrke, men hun forklarer at interessen for faget oppstod i sammenheng med interessen for hest og salmakerfaget. Hun forklarer at i ettertid har interessen for møbeltapetsererfaget vokst i takt med hennes tid i yrket. Kvinnen publiserer bilder på sosiale medier av møbler som hun har trukket om og formidler verdien av håndverket. Det er i stor grad gjenstander som stoler og sofaer som blir fornyet i hennes verksted, både av gammel og nyere opprinnelse.

Multikunstneren:

Den tredje informanten er en mann i trettiårene som har flere utdannelser på sin cv. For tiden arbeider han som blomsterdekoratør i en anerkjent blomsterbutikk, men han er også akademiutdannet billedkunstner og har en fireårig karriere som tatovør bak seg. Mannen beskriver at sine faglige interesser i hovedsak dreier seg om tre viktige faktorer som er; farge, materiale og form, og at disse tre faktorene har fulgt han som en rød tråd gjennom alle de tre yrkesretningene. Han snakker om de tre faktorene som svært viktige, og beskriver dem som bevegelige elementer som ikke er konstante, og som kan gi en uendelige muligheter i arbeidet med dem. Han beskriver seg selv som en "farge-nerd", og sier at han bruker mye tid på å studere sine omgivelser. I hverdagen kan visuelle fenomener som for eksempel repetisjon av form eller farge gi han glede.

Museumskonservatoren:

Den fjerde informanten er en kvinne i sekstiårene som arbeider som museumskonservator. Hun har arbeidet hele sitt yrkesliv i museumsbransjen og tok magistergraden sin på slutten av syttitallet. Kvinnen uttrykker en spesiell interesse for ting og gjenstander og beskriver sin karriere som svært givende, og at hun opplever en følelse av å være privilegert som får arbeide innenfor dette fagfeltet. Hennes faglige interesser består i hovedsak av registrering og katalogisering av gjenstander, noe som hun trives svært godt med og som hun har gjort mye av i sitt eget selskap – gjennom eget selvstendig museumsarbeid. Hun uttrykker også stor interesse for arbeid med å sette sammen ulike museumsutstillinger, med fokus på formidling av kunnskap.

4. PRESENTASJON AV UNDERSØKELSEN

I dette kapittelet presenteres alle de fire intervjusituasjonene. Empirien som er produsert skal bidra med å belyse problemstillingen som er: *Hvilke fagdidaktiske mulighetsrom kan oppstå gjennom å undersøke menneskers holdninger knyttet til forbruk og deres tilknytning til ting?* Et utsnitt av intervjuene vil bli presentert, hvor det som er relevant for undersøkelsen vil bli trukket frem. De fagdidaktiske perspektivene som oppstår vil drøftes i egne kapitler etter hvert tema. Intervjuene ble gjennomført etter intervjuguidens oppsett og inndeling av de fire bærende temaene:

- **Tema 1: Tilknytning til ting.** Her handlet spørsmålene i hovedsak om informantenes perspektiver til bruk-og-kast, eget forbruk og holdninger til eget forbruk, følelser knyttet til ting og materialisme.
- **Tema 2: Materialer og materialitet.** Her spørres det direkte og indirekte om informantenes tanker omkring kvalitet, bærekraft, tings virkningskraft og materiell kultur. Begrepene materialitet og materialisme ble også trukket frem i spørsmålene.
- **Tema 3: Samtale om en gjenstand.** Informantene ble introdusert for en gjenstand, en liten høvel i støpejern. Samtalen dreide seg om det taktile, om det å lese en form, om tingens relasjon til oss, tingens livsløp, tingens verdi og dens ulike kvaliteter. Informantenes uttalelser i møtet med gjenstanden blir i dette kapittelet slått sammen for å skape bedre flyt i teksten og på grunn av at temaet ikke genererte et like omfangsrikt datamateriale som de to første kategoriene.
- **Tema 4: Kunst & Håndverk i skolen.** Her dreide spørsmålene seg spesifikt om undervisning og fagets muligheter i skolen. Det ble spurt direkte og indirekte om man kan lære bort å bli glad i ting, om det er relevant å lære bort kritisk tankegang tilknyttet våre omgivelser, hva som er viktig i faget Kunst og håndverk, hvilke meninger informantene har om teknologi, bærekraft og fremtidsperspektiver. I likhet med intervjuene i tema tre blir informantenes uttalelser også her slått sammen.

Intervjusamtaler om Tema 1: Tilknytning til ting

Spørsmålene som jeg stilte til informantene siteres først, deretter følger informantenes svar. Deler av intervjuene som ikke er relevant for problemstillingen er utelatt, derfor er det variasjon i rekkefølgen av det som blir presentert. Som allerede nevnt vil svarene for hvert tema drøftes i lys av problemstillingens i et eget kapittel som presenteres etter hvert tema. Refleksjoner og fagdidaktiske viktige poeng fra alle de fem drøftingskapitlene vil konkretiseres i kapittel fem: Fagdidaktiske mulighetsrom. I det følgende siteres informantenes svar på de fem spørsmålene som ble stilt under første temakategori som dreide seg om deres tilknytning til ting.

Hva er den eldste tingen du eier, hva betyr den for deg og hvorfor?

Sosialantropologen: En bok som jeg er veldig glad i, den betyr en del fordi den er en av de første fagbøkene som er gitt ut om en spesiell kultur som jeg er interessert i. Jeg er generelt interessert i eldre ting. Fordi de har levd et liv, de har eksistert lenge og kan fortelle en historie som er lengre enn min egen.

Multikunstneren: Jeg har en kinesisk kommode i tre som er veldig gammel, og den har noen håndmalte partier. Den betyr mye for meg, jeg kjøpte den da jeg gikk på videregående og den var en av de første møblene jeg kjøpte. Den kostet en del og jeg brukte sparepenger for og få råd til å kjøpe den. Den har en egen ærverdighet og en egen tidsforståelse. Jeg liker den også fordi den er delikat men samtidig røff, og fordi den har en fin menneskelig størrelse, i tillegg er den funksjonell.

Museumskonservatoren: Det er en gyngestol som jeg har hatt siden jeg var bitteliten. Det er en sånn med ryggstøtte, og den har blitt utslitt og malt på nytt igjen oppover årene. I dag er den dekorert av en kunstner, så den er verdt sin vekt i gull for meg. Den er også spesiell for meg fordi jeg alltid har vært en hestejente og veldig glad i dyr.

Møbeltapetserer: Jeg tror det er kiste fra 1700-tallet som jeg bruker som sofabord. Jeg har ikke noe veldig spesielt forhold til den, og kan likegreit selge den videre, men jeg liker utseende på den. Jeg har ikke noe personlig forhold til den, den er ikke noe som jeg har arvet. Det er ikke den jeg ville savnet mest hvis huset brant ned. Jeg har et gammelt skap som jeg har arvet etter moren min, det betyr mer for meg.

Hva setter du mest pris på - en klokke du har arvet fra din bestefar eller et par nye sko som du har kjøpt selv?

Møbeltapetsereren: Det blir klokken. På grunn av arven, at du bærer med deg videre noe fra slekten, noe som andre har jobbet hardt for å skaffe.

Multikunstneren: Man setter jo mest pris på noe man har arvet. Det er gitt til deg som en påminnelse, og det handler også om minner. Minner går foran materiale. Det at tingen har en historie gjør at man setter pris på den lengre. Sko er bruksting som fort blir utslitt, men jeg tror at man kan bli like glad i noe nytt som man kjøper, men det må være noe som ikke er masseprodusert. Kjøper jeg noe som er av godt håndverk for eksempel, så kan jeg sette like stor pris på det som arvegods, men da handler det mer om materialitet.

Museumskonserveren: Det er egentlig litt vanskelig å si, fordi jeg bryr meg om ting på forskjellige måter. Noe gammelt som man har arvet har en historie, mens noe nytt man har kjøpt blir en ervervelse.

Er det noen ting du ønsker deg eller har lyst på pr dags dato?

Møbeltapetsereren: Jeg føler meg egentlig ganske ferdig med å anskaffe meg ting. Unntaket er dersom noe av praktisk og funksjonell verdi blir ødelagt og må fornyes, for eksempel et kjøleskap.

Multikunstneren: Ja, jeg ønsker meg alltid noe. Noe av grunnen til det er at jeg har hatt dårlig økonomi i perioder og har ikke hatt råd til å kjøpe dyre ting. Ønsker meg ting av kvalitet, og da koster det gjerne litt.

Er det en spesiell ting du eier mange eksemplarer av?

Sosialantropologen: Ja, det er noen ting jeg har mange av. Noe av grunnen til det er at jeg er redd for at det skal bli borte for meg. Jeg liker tingen godt og vil ha et par i reserve hvis det skulle bli borte eller ødelagt.

Møbeltapetsereren: Jeg eier mange stoler, noe som kanskje er naturlig siden jeg er møbeltapetserer. Men jeg er egentlig ikke så glad i stoler spesielt, og jeg har ingen stoler som jeg ikke klarer meg uten. Jeg er mer glad i å gjøre ting enn å ha ting.

Multikunstneren: Fine kaffekopper er noe som jeg eier mange av. Kanskje kan man si at det er en arvet tankegang fra min mormor, for hun var veldig glad i kopper som var små og laget av tynt porselen; de er gode og holde i og holder kaffen varm, noe som jeg også setter pris på.

Hvilke ting mener du vi trenger for å leve et godt liv?

Møbeltapetsereren: Vi behøver egentlig bare ting som dekker våre primærbehov. Et hus med tak og vegger for eksempel. For meg er opplevelser viktig og derfor blir en ting som bilen viktig, som gjør det mulig for meg å oppleve ting.

Multikunstneren: Jeg mener at kjøkkenutstyr er viktig for oss, og et ildsted. En gryte som man kan lage mat i og som man kan samles rundt. Det sosiale, mat og selskap er viktigst for å leve et godt liv, mens ting er bare ting.

Museumskonservatoren: For å sitere Gandhi; har du mer enn fem ting så eier tingene deg. Men man kan få glede av å eie ting som man ikke vil gi fra seg og som man vil ta vare på. Det betyr ikke at man er en materialist, selv om man er glad i ting.

Når synes du at ting blir til søppel?

Møbeltapetsereren: Vi har flere leieboere og låner derfor bort mange ting fremfor å kvitte oss med dem . En stygg ting kan fort bli søppel, mens klassiske ting holder seg lengre. Også har man teknologiske ting, de blir fort søppel når de ikke virker lengre. Ta for eksempel situasjonen nå med et skifte fra vanlig radio og over til DAB-radio. Printere er også noe som fort blir søppel, når de ikke virker lengre.

Multikunstneren: Ting blir til søppel når det er brukt opp eller når jeg ikke ser noen verdi i dem lengre. Man kan ikke ta vare på alt, men hvis minnet som tilhører tingen gir meg en god følelse, for eksempel en kinobillett, så tar jeg vare på den. Når det gjelder klær så syns jeg ofte de blir finere når de er velbrukte og har fått en form for patinering. Jeg har flere bukser som er brukt så mye at de har hull og flekker, og jeg syns de ser litt kule ut, men jeg ville aldri kjøpt en ny bukse med ferdige hull. Jeg kan kvitte meg med ting når jeg føler at jeg har for mye og det blir kaotisk og støyende; det må være et system i det.

Sosialantropologen: Ting blir til søppel når det ikke kan brukes til noe, men så tenker jeg egentlig at ting ikke er søppel selv da, for jeg er veldig opptatt av at ting kan brukes til noe nytt. Jeg er veldig glad for at man kan levere ting på gjenbruksstasjoner, til og med tre-materialer. Søppel på et filosofisk nivå eksisterer egentlig ikke for meg, siden det alltid kan brukes til noe nytt, for eksempel som energi.

I. DRØFTING AV TEMA 1 – Tilknytning til ting

Etter å ha undersøkt informantenes holdninger knyttet til de fem spørsmålene i første temakategori skal jeg her forsøke å drøfte mulige fagdidaktiske perspektiver som kan bidra med å skape meningsfulle utgangspunkter for undervisning. Mulighetsrommene og de fagdidaktiske refleksjonene som kommer frem skal tolkes som grunntanker, eller som utgangspunkter som undervisningen kan bygge videre på. De kan forankres i gjeldende lærerplan eller programplan, og må tilpasses den enkelte elevgruppe eller studentgruppe før de integreres i undervisning.

I intervjuene blir det uttrykt at eldre ting forteller en historie, en historie som noen ganger kan være eldre enn et menneskes liv. Et menneskes liv er ganske kort, sett i sammenheng med hvor lenge en gjenstand kan eksistere her på jorden før den blir brutt ned, og sett i sammenheng med hvor gammel kloden vår egentlig er. Historiefortelling og samtaler om tingenes opprinnelse kan være med på å skape en kontekst til menneskelig

virksomhet og menneskets liv til ulike tider her på jorden. Kloden forandrer seg i et hurtig tempo, og med en fordobling av klodens befolkning i løpet av 30-50 år er det vanskelig å se for seg at det skal være plass til all menneskelig aktivitet i form av boliger, matproduksjon, industri og alt avfallet som produseres. Å lære noe om ulike kontekster er derfor viktig for å ha noe og sammenligne med og for å ha noe å navigere ut fra. Det som er sant for meg, eller for oss i vår kulturelle kontekst, er ikke nødvendigvis sant for de som tilhører en annen kultur i en annen del av verden. Tiden spiller også inn her, hvor kontekstene forandrer seg parallelt med tiden som går, og hvor både samfunn og menneskers eksistens oppstår og forsvinner. Historiefortelling som fagdidaktisk og metodisk grep kan med fordel knyttes sammen med noe av det som ble omtalt i kapittelet for bakgrunnsstoff, hvor bruk av narrativer blir trukket frem som fordelaktig i designutviklingen av produkter med forlenget levetid og for menneskets tilknytning til ting (Chapman, 2009). Det kan derfor være nyttig å utforske og diskutere tings historie, for å linke vårt menneskelige liv sammen med tingenes liv, og for nettopp å gi dem en større verdi på bakgrunn av at de er skapt og eksisterer side om side med mennesket.

Tingene som informantene trekker frem som viktige for dem har enten en historie knyttet til seg, en økonomisk verdi, en affeksjonsverdi eller en estetisk verdi. Historien til tingene kobles ofte sammen med minner og arv, hvor arv blir sett på som noe som går foran materialitet og økonomisk verdi. Gjenstander som man har arvet besitter ofte en personlig historie og de får en identitet på bakgrunn av det, som er løsrevet fra gjenstandens pengeverdi (Bille & Sørensen, 2012). Det er interessant å reflektere over hvilke motivasjoner som bidrar til at man setter pris på ulike eiendeler, og dette kan med fordel diskuteres i undervisning.

En av informantene reflekterte over spørsmål omkring arvede ting og mener at man kan bli like glad i noe nytt man kjøper som noe man har arvet, men da må det være noe som ikke er masseprodusert og som er av godt håndverk. Dette tolker jeg som et uttrykk for at da handler tilknytningen kanskje mer om materialitet enn om affeksjonsverdi, og man må dermed være i stand til å lese en gjenstands materielle kvaliteter og kvaliteten på håndverket som er lagt ned i den. Vi mennesker innhenter og tolker informasjonen som tingene kommuniserer og dette er en nonverbal prosess som gjør det mulig for oss å plassere oss og orientere oss i sosiale sammenhenger. Gjennom det materielle kan man dermed også oppdage aspekter ved sosial virkelighet også det uartikulerte (Bille & Sørensen, 2012; Naguib & Rognan, 2011). Da sier det seg jo selv at kompetansen som gjør det mulig å lese ting eller gjenstander, er noe som man må lære gjennom erfaring, men også gjennom utdanning. For å kunne tolke noe må man ha noen etablerte knagger å henge informasjonen på, man må ha erfaringer som plasserer en selv og tingene rundt seg i en flerdimensjonal

verden. Kultur og sosiale sammenhenger er viktige dimensjoner ved det materielle, hvor det materielle oppstår og eksisterer innenfor konteksten av en eller flere kulturelle rammer.

Ved å ta utgangspunkt i tings materialitet kan man for eksempel stille spørsmål ved hvilke kriterier vi stiller til tingenes kvalitet og hvilke konsekvenser kan masseproduksjonen av varer ha for tingenes materielle egenskaper og kvalitet? En av informantene uttrykker at han har dårlig økonomi og dermed ikke alltid råd til å kjøpe ting som er av god kvalitet, derfor lager han ønskelister og ønsker seg forskjellige ting. Dette mener jeg man kan snu til en positiv livserfaring som det bør reflekteres mer over i vårt samfunn. Holdninger som gjør at man venter til man har råd, i stedet for å kjøpe noe som er billig og kanskje av dårlig kvalitet, ser jeg også på som positivt med tanke på nøysomhet, men også av respekt for miljøet. De som gjør det motsatte ender kanskje opp med billige ting som ikke varer, noe som også er privatøkonomisk lite bærekraftig og som kanskje fører til at man uansett må kjøpe den samme tingen flere ganger. Informanten bak kommentaren får også muligheten til å ønske seg noe konkret til jul eller bursdag, noe som nesten har blitt uvanlig i vår nasjonale tilstand av overflod. Mange har sluttet å ønske seg ting, for man har alt man trenger. Her blir det tydelig hvordan økonomi spiller inn på vårt materielle liv, og hvordan skillet mellom å eie og å ønske seg noe i stor grad styres av våre økonomiske ressurser. Da kan man jo spørre seg, er det på grunn av velstandssamfunnet at vi bruker og kaster over en lav sko? Og er det fordi vi har råd til å kaste og kjøpe nytt hele tiden at vi ikke knytter oss til tingene?

For å gå litt tilbake til tings affeksjonsverdi, så kom det frem i ett av intervjuene at informanten eier en gyngestol som hun har hatt siden hun var barn. Denne stolen hadde affeksjonsverdi for henne og betydde mye på flere måter, både fordi hun beskriver seg selv som en dyrevenn og fordi stolen for en stund tilbake ble dekorert av hennes nære kunstnervenn. Jeg tolker gjennom informantens ytringer at hun følte en enda sterkere tilknytning til gyngestolen etter at den ble dekorert av vennen. Gjenstanden har på den måten gått igjennom en personiseringsprosess; den har blitt utsmykket på en unik måte av en person som står i relasjon til eieren, og dette bidrar til å skape en sterkere personlig tilknytning til tingen. Gjenstanden får en spesiell betydning som uttrykker eierens identitet og som går foran gjenstandens funksjonelle betydning (Mugge et al., 2009). I tillegg kan man kanskje si at utsmykningen også har ført til en oppgradering av den estetiske verdien til gyngestolen, noe som skaper assosiasjoner til avhandlingens praktisk-estetiske profil og inspirasjonsgrunnlag i retning av den japanske reparasjons og utsmykningsteknikken Kintsugi.

Videre kan man reflektere over tingenes komplekse relasjon til oss; hva er det som gjør at man ønsker å erverve seg ting og at man blir glad i ting? En av informantene påpeker at man behøver ikke å være materialistisk selv om man setter pris på ting, og at man kan bli glad i ting på forskjellige måter, enten det er gjennom historien til tingen, eller om det er på grunn av den gode følelsen man får av å ha ervervet seg noe.

Uansett om konsum handler om psykologiske mekanismer for nytelse, eller om materialisme med negativt fortegn, må jo det viktigste uansett være at man opplever en tilknytning til tingene og eiendelene sine, slik at man ikke bytter ut og fornyer både garderobe og inventar i hjemmet hver høst eller vår. Her er det relevant å trekke inn perspektiver fra Lutnæs (2015), hvor hun argumenterer for at en av nøklene til bærekraftig adferd kan ligge i å trene opp den kollektive bevisstheten omkring forbruk og hvilke valg man tar som forbruker (Lutnæs, 2015). Jeg tror at dersom man blir bevisstgjort på eget forbruk og på hvilke mekanismer som er aktive i oss når vi konsumerer, kan dette også være med på å påvirke synet på det man allerede eier og hvordan man tar nye valg som konsument.

En av informantene ytrer på sin side at hun føler seg ferdig med å anskaffe seg ting, med unntak av om noe med funksjonell verdi blir ødelagt. Hun snakker om at teknologiske ting, som for eksempel printere, fort blir til søppel når de slutter å fungere. Det får meg til å tenke på diskurser omkring elektrisk avfall, produksjoner av dårlig kvalitet og planlagt foreldelse, hvor funksjonsforeldelse er noe som vi stadig møter på i kontakt med elektroniske gjenstander (Bille & Sørensen, 2012; Vetlesen, 2015). Her kommer spørsmål om kvalitet og pris inn, men man bør kanskje fremfor alt fokusere på å ha et kritisk blikk på industrien som i stor grad også opererer med såkalt attråverdighetsforeldelse, hvor en av konsekvensen blir at mobiltelefoner og tv-er byttes ut lenge før de har sluttet å fungere (Thoring, 2016a). Ukritiske til eget forbruk, begjærer de fleste av oss de nyeste modellene på markedet. Dette er en adferd som det bør stilles spørsmålstegn ved, og er noe som man kan diskutere og gjøre studenter bevisste på innenfor designdidaktiske rammer. I tillegg kan det være interessant å diskutere designdefinisjonen til Simon (1996), hvor han definerer design som en aktivitet som er rettet mot forbedring av eksisterende løsninger eller situasjoner. Vil ikke nettopp det si at man som forbruker opprettholder den sykliske utskiftningen av tv-er og mobiltelefoner ved å bytte til nyere og bedre modeller? Og er disse modellene egentlig bedre? På den andre siden kan man kanskje si at en forbedring av situasjonen vi har i dag vil være å nettopp designe noe som kan vare og som har en betydelig lengre levetid enn det som er representert på det kommersielle markedet.

Som nevnt tidligere er vi forbrukere særlig sårbare for manipulasjon utenfra (Kristoffersson, 2014). Bevisstgjøring omkring trendfenomener og en nærmere kikk på hva som kan ligge til grunn for at varemerker bytter ut kolleksjoner syklisk, mener jeg derfor er svært viktig.

En av informantene kommer med synspunktet om at dersom noe har et klassisk utseende, blir det ikke så fort om til søppel. Dette tolker jeg som et uttrykk for at dersom noe har et tidløst design tilhører det ikke en spesifikk trend. Dermed er det større sjanse for at tingen eller klesplagget blir sett på som anvendbart, hvor det passer inn i en helhet og blir kanskje derfor satt pris på over lengre tid. I forbindelse med designdidaktikk støtter jeg meg

derfor til argumentet om at designundervisning generelt bør fokusere på og vektlegge designernes påvirkningskraft i form av hvordan produkter utvikles, men også i form av bevisstgjøring omkring deres maktposisjon (Cooper, 2012). Gjennom samarbeid med styresmaktene kan designerne påvirke produksjonen av gjenstander og skape endringer. De kan også bidra gjennom ulike kanaler med å skape større kollektiv bevissthet omkring tingenes livssyklus og tingenes "liv" blant våre liv. Deres maktposisjon, både alene og som en samlet gruppe, er noe som man kan fokusere på å drøfte gjennom undervisning, men også la studenter teste ut gjennom eget utforskende arbeid.

Intervjusamtaler om Tema 2: Materialer og materialitet

I det følgende siteres informantenes svar på de sju spørsmålene som ble stilt under andre temakategori som dreide seg om materialer og materialitet.

Hvilke tanker har du om materialene i tingene som omgir deg?

Sosialantropologen: Jeg er glad i kvalitet og ting som er solide. Kanskje er det derfor jeg liker eldre ting, for de kommuniserer ofte at de er objekter som skal vare, og er laget for å vare i mange år. På den andre siden har du masseproduserte ting, som gjenspeiles i materialet, at de skal tilfredsstille et kort tidsrom og være billig, og det skal selge. Objektets ende ligger dermed veldig kort frem i tid.

Multikunstneren: Materialer betyr alt for meg. Kvalitetene til materialet er noe som jeg tenker på med en gang i møtet med dem. Alle materialer har en egenkvalitet.

Møbeltapetsereren: Det betyr en del, hva det er laget av og hvem som har laget det. De siste årene har jeg blitt mer bevisst på bærekraftige materialer.

Museumskonservatoren: Jeg unngår materialer som er på en rødliste, for eksempel fra dyr eller tropiske treslag. Naturmaterialer er noe som jeg setter pris på, men det finnes også fine ting som er laget i plast.

Hvordan vil du beskrive et bra/godt materiale?

Møbeltapetsereren: Et godt materiale er noe som tåler tidens tann, som blir penere og mer sjarmerende ved bruk. Slitasjen blir en del av tingen, men det gjelder ikke for alle ting, for eksempel for biler.

Multikunstneren: Det kommer an på konteksten og hva det skal brukes til. Plast, kan for eksempel ha gode materielle egenskaper, så bruken bestemmer om det er et godt materiale. Alle materialer har en kvalitet, og de kan ha ting ved seg som er negativt miljømessig, men så har de på den andre siden en estetisk verdi som forfører deg. Når man

pakker blomster inn i cellofan ser det fantastisk ut, men det er samtidig lite miljøbevisst; det finnes to ulike behov.

Sosialantropologen: Noe som er holdbart, noe som tåler å være i bruk over lang tid, men også noe som kan gi en opplevelse i seg selv, for eksempel et tykt papir i et blad, eller et godt trebord. Ting skal være varige og trofaste på et vis, og dette vil jeg at materialene skal kommunisere.

Har du reparert noe i senere tid?

Sosialantropologen: Ja, jeg har reparert mange ting i senere tid; to sykler, en ullgenser, et par sandaler, en bukse. Det gjorde jeg for å forlenge levetiden til tingene, av miljøhensyn og for å holde ting i sirkulasjon, men også fordi noen av tingene har en affeksjonsverdi for meg. Økonomi spiller også inn, det er billigere å reparere enn å kjøpe nytt.

Multikunstneren: Jeg har reparert flere ting, både av økonomiske og praktiske årsaker. På jobben hadde vi et sitrontre som var angrepet av insekter, det skulle bare kastes, men jeg tok det hjem og av-middet det, så nå har jeg reparert det og reddet det fra å bli kastet.

Hvordan tolker du begrepet materialitet?

Møbeltapetsereren: Det er ikke så lett. Jeg tror ikke jeg har hørt det, men jeg tolker det som et ord som noen akademikere har skapt som et samlebegrep for en følt ting, om materialer, eller noe lignende.

Multikunstneren: Materialitet er et eget filosofisk begrep. Et begrep for å forklare et bestemt materiale, hva er materialiteten til dette materialet. Hva er forskjellen på dette materialet kontra et annet materiale, og der har man utallige kontraster. Begrepet forklarer materialets egenskaper og er et språklig konsept for å forklare et materiale.

Sosialantropologen: jeg tolker det først og fremst som en fysisk greie.

Hvordan tolker du begrepet materialisme?

Museumskonservatoren: Det finnes to forskjellige måter å være materialistisk på, den ene går ut på dyrking av overflod, mens den andre går ut på å være interessert i ting, sånn som meg; jeg har alltid likt å gå på loppemarked, jeg er en "ting-freak".

Møbeltapetsereren: Tenker at det er et begrep som er negativt ladet, og at jeg er fanget i det selv ved å ha mange ting, og at vi har blitt avhengige av veldig mange ting i vårt samfunn. Materialisme er jo noe som vi lever godt med, men vi kunne hatt litt mindre ting. Jeg føler at det er ganske negativt, en beskrivelse du ikke vil ha om deg selv. Det er et definisjons-spørsmål om man er det eller ikke, for i vårt samfunn vil jeg si at jeg ikke er en, men i forhold til et annet samfunn vil jeg kanskje beskrives som en. Jeg føler at ting ikke er så viktig for meg, men i forhold til en som ikke har noe, så er jeg jo en materialist.

Sosialantropologen: Det tolker jeg med et negativt fortegn, som om man er for opptatt av materielle ting i livet. Som noe som overgår det man egentlig har bruk for.

Multikunstneren: Jeg er en materialist men ikke en "overconsumer". Konsum og masseforbruk er ikke det samme som materialisme. Jeg er bevisst på begrepet, og syns det har blitt til et skjellsord fremfor et ord som forklarer en egenskap som dreier seg om å poengtere forskjeller i materialer. Materialisme forklarer i dag forbruk mer enn egenskaper i materiale, og det har blitt et politisk begrep. Jeg ønsker en større forståelse for begrepet, at det blir sett på som noe positivt også. Ikke som noe som betegner overforbruk.

Vil du si at ting kan gi oss mennesker muligheter?

Museumskonservatoren: Ja, absolutt. Muligheter i forhold til andre mennesker, hvis man samler på noe for eksempel, så kan det bli en sosial ting. Jeg husker da jeg var liten og samlet og byttet på glansbilder, det skaper relasjoner. Ting kan også få deg til å reise; om du har en matryoshka dukke som du syns er spesielt fin, kan den hende at du reiser til Russland.

Sosialantropologen: Ja, absolutt. Et par vintersko gjør at du ikke blir kald på bena, et skateboard gjør at du kan være ute å leke med kompis, og være i fysisk aktivitet på en morsom måte.

Multikunstneren: Ja, uten tvil. Ser jeg rett frem ser jeg et brannslukningsapparat, og det kan gi meg muligheten til å overleve. En heis kan gi en handicappet muligheten til å komme opp en etasje. Der er jo derfor vi har skapt ting og redskaper fra starten av, og det er jo det som gjør mennesket så unikt. For å dekke basiske behov; en kopp gir meg drikke. Gaver for eksempel, kan gi meg muligheten til å fortelle moren min at jeg setter pris på henne.

Vil du si at ting kan sette begrensninger for oss?

Møbeltapetsereren: For barn og unge kan det sette begrensninger. Ting kan spille en stor rolle, og penger i neste omgang. Alle skal ha så flott og dyrt utstyr; ski og sykler, eller du må ha en spesiell løpetights for å løpe, og det er jo helt unødvendig, du kan jo løpe uten den. Barn og ungdom ønsker jo å gjøre som alle andre og føler seg fort utenfor hvis de ikke har riktige ting.

Sosialantropologen: Ja, da tenker jeg spesielt på at det er lett å bli opphengt i, og påmint gjennom reklame, på at man stadig trenger nye ting for å være god nok; for å bli kul, eller for å oppnå noe, må man kjøpe et produkt. Man blir opphengt i det at man trenger visse, eller mange materielle ting for å være bra, på den måten kan tingene opptre som et slags hinder, et hinder for å se andre verdier i livet. Det kan gjøre mange veldig usikre. Grunnen til det, er ikke nødvendigvis tingen i seg selv, men at mennesker bruker ting som salgsobjekter og selger det imaget som tingen representerer. Ganske kjedelige veier for mennesket egentlig.

Museumskonservatoren: Tingene kan hope seg opp og du kan bli litt oppgitt over alt du har samlet på opp igjennom årene. Man når et metningspunkt.

Multikunstneren: ting kan ha en psykisk påvirkningskraft, du må ha noe for å føle deg vellykket. Det er et fenomen som eksisterer i det vestlige samfunnet; man har ting rundt seg som skal bevise ens status. Ting kan begrense oss sosialt; hvordan man blir dømt av andre, ting viser hvilket sjikt man hører til i og hvem du er. Tingenes begrensninger kan også foregå på et banalt nivå; at de får fysiske begrensninger for oss. Man kan også begrenses av tings ergonomi, har du en sløv kniv, blir du begrenset i arbeidet med den, på samme måte kan dårlig kvalitet på et produkt begrense deg.

II. DRØFTING AV TEMA 2 – Materialer og materialitet

Som man kan se i drøftingskapittelet ovenfor av det første temaet, kommer det fram mange ulike retninger og perspektiver som man kan bruke fagdidaktisk i undervisning. Det kan tenkes at noen av de store overordnede grunntankene eller perspektivene som blir trukket frem kan være vanskelige å overføre til ulike undervisningssituasjoner, men jeg tror at dersom man greier det kan overordnede perspektiver være et godt utgangspunkt for elevenes dybdelæring; det vil si for å kunne få dybdeinnsikt i et område, er det nyttig å kjenne til hva som finnes på et mer generelt plan. Som nevnt i innledningen så kan det være viktig å få frem nyanser i hva det vil si å være menneske i vår tid, hvilke kontekster vi har å forholde oss til, og reflektere over at virkeligheten ikke bare er sort eller hvit, men sammensatt av nettopp ulikheter og et bredt spekter av nyanser. På samme måte er denne avhandlingens tematikk sammensatt av mange ulike lag og viser til ulike fagtradisjoners perspektiver på relasjoner mellom menneske og ting. Denne avhandlingens rammer får oss litt dypere inn i noen av aspektene ved det omfangsrike temaet, hvor perspektiver som er viktige blir løftet fram, mens andre deler som enten ikke faller inn under problemstillingen eller som ikke fanges opp av meg, vil forbli liggende. Som allerede nevnt er noe av hensikten med denne avhandlingen også at andre har mulighet til å bygge videre på min undersøkelse.

I intervju samtalen omkring tema nummer to, kom vi inn på spørsmål som dreide seg om materialer og materialitet. Informantene hadde ulike oppfatninger av hva som definerer et bra materiale. De beskrev det blant annet som noe som tåler bruk og tidens tann, noe som er laget for å vare, hvor slitasjen i materialet blir en sjarmerende del ved tingen. Dette samsvarer med Chapmans (2009) rammeverk for design med forlenget levetid og hvordan produkter bør designes slik at de eldes på en god måte, hvor de da kan utvikle en unik

karakter gjennom tid og bruk. Dette perspektivet minner også om japanske betraktningmåter hvor de ser på slitasje og bruk som en form for sjarmerende patinering, og at dette er noe som skaper et ærlig og ekte uttrykk hos tingen eller gjenstanden (Gopnik, 2009; Iten, 2008).

Det ble videre i intervjuet reflektert omkring masseproduksjonen av ting og hvordan disse tingene er produsert for å tilfredsstille et kort tidsrom, hvor objektets ende ligger kort frem i tid. Dette påminner meg om et tidligere poeng om tingenes korte livssyklus, hvor vi i horisonten kan skimte deres transformasjonsprosess fra eiendel til søppel. Masseproduksjon styres blant flere ting av økonomisk vinning, som forenklet kan sies å være en kapitalistisk modell satt i system. Rask produksjon og omsetning, billige materialer og billig arbeidskraft kan skape profitt for menneskene som sitter på toppen, og produksjonen av varer slik vi kjenner den i dag vil kanskje alltid ha et økonomisk motiv knyttet til seg.

En annen oppfatning av hva som definerer et godt materiale dreier seg for multikunstneren om tanker omkring materialenes egenverdi, eller egenkvalitet. Da blir spørsmålene omkring materialets kvalitet kontekststøttet. Plast kan for eksempel ha gode egenskaper ved seg; det kan oppfattes som et godt materiale til en spesifikk bruk, eller ha en estetisk verdi som går foran den materielle verdien. Et eksempel som blir trukket frem er bruk av cellofan; hvor materialet kan gi en blomsterbukett en estetisk vakker effekt, men på den andre siden er det et miljømessig dårlig materielt valg. Da kan man spørre seg hvilken verdi som veier tyngst; den estetiske eller det miljømessige? Og ut fra hvilket ståsted skal man vurdere hva som er et godt materiale? Her kan man trekke inn etiske vurderinger som et verktøy for kategorisering og som et hjelpemiddel for å beslutte gode valg. Den estetiske verdien kan oppfattes som noe som tjener et her og nå, noe som stimulerer sansene til ett eller flere mennesker i et bestemt og ganske avgrenset tidsrom. På den andre siden har vi den miljømessige verdien, som hører til en større sammenheng og som berører flere generasjoner mennesker, planter, dyr og hele klodens biosfære. Fra et slik etisk resonnement kan man kanskje fagdidaktisk bidra med å belyse hva som veier tyngst, få elever eller studenter til å reflektere over en slik kontekst, og finne ut av hva som bør prioriteres. Verdien av etiske perspektiver i skolen løftes blant annet fram i Melding til Stortinget nr.28 (2016), hvor det står at opplæringen skal bidra til at elevene handler etisk og miljøbevisst, og gjennom perspektivene til Foros og Vetlesen (2015) som argumenterer for at samfunnsetiske problemstillinger kan dreie seg om problematikk knyttet til miljø, vekst og økning i avfallsmengde, eller til respekt for livet og livets mangfold.

På spørsmål som dreide seg om reparasjon av eiendeler svarte alle informantene at de hadde reparert noe i senere tid. Motivasjonen bak reparasjon handlet om å forlenge levetiden til tingene, spesielt dersom det var ting med affeksjonsverdi. Dette sammenfaller med forskningen som påpeker at emosjonell tilknytning gjør eieren mer tilbøyelig til å

reparere gjenstander dersom de forfaller eller blir ødelagt (Mugge et al., 2009). Reparasjon blir også omtalt av informantene som en aktivitet som kan redde noe fra å bli søppel, og som en måte å spare penger på. Kanskje kan man også se på reparasjonsfenomenet som en motkultur til menneskers hang mot å stadig skaffe seg nye ting, og til velstandssamfunnet, eller som en reaksjon på perioder med økonomiske kriser eller nedgangstider.

Gjennom arbeidet med avhandlingens praktisk-estetiske arbeid og workshopen med fokus på reparasjon av ødelagte klær, ble det dannet en sosial ramme rundt aktiviteten som både oppfordret til refleksjoner omkring vårt forhold til kast-og-bruk, og reparasjon som en aktivitet til ettertanke. Slik workshoparbeid er et nyttig eksempel på praktisk arbeid som kan overføres til undervisningssituasjoner, og som kan omformes i praksis til reparasjon av også andre typer ting. Innenfor designundervisning generelt mener jeg der er svært viktig å drøfte hvordan og hvorfor man skaper ting; at man i stor grad bør fokusere på at mulighetene for reparasjon er tilstede som en vesentlig del av tingens repertoar. Dette er noe som designerne i kollektivet Plattform 21 har tatt tak i, hvor de gjennom sitt reparasjonsmanifest håndhever verdien av å designe ting som lett kan repareres (Plattform 21, 2016).

I intervju samtalen ble det også spurt om informantenes tolkning av begrepet materialitet. Årsaken bak dette spørsmålet er at jeg er nysgjerrig på hvordan ulike mennesker forholder seg til begrepet, fordi jeg selv opplever det som litt utydelig og vanskelig å definere. Som nevnt i bakgrunnsstoffet støtter jeg meg til en tolkning av begrepet hvor materialitet er noe som henviser til forholdet mellom menneske og ting; hvor en sosial vekselvirkning oppstår på en kompleks måte i dette rommet, og som oppstår på bakgrunn av tingens fysiske egenskaper (Naguib & Rognan, 2011). En av informantene tolket begrepet som nettopp ett uttrykk for en "fysisk greie", uten å utdype dette videre. Dette tolker jeg som et tegn på at informanten er på sporet av noe, men at han er usikker på hvordan han videre skal forklare begrepet. En av de andre informantene sier at hun ikke helt kan svare på hva begrepet betyr, men at hun tolker det som et begrep som noen akademikere har skapt for å forklare en følt ting eller et materiale. Dette skaper et inntrykk av at andre også synes at begrepet er vanskelig å forklare/tolke, og at det er et ord som de ikke har implementert i språket sitt.

Her kan det derfor være muligheter innenfor undervisning; at man analyserer og diskuterer ulike begreper som kan være viktige for vår virkelighetsforståelse og for å sette ord på fenomener som berører våre liv. Begrepet materialitet er da et ord som kanskje bør innlemmes i større grad i Kunst og håndverksfagene og som et fagdidaktisk grep innenfor for andre praktisk-estetiske fag. Det kan lære elever og studenter å samtale om og forstå tingenes fysiske egenskaper, sett i sammenheng med koblingene til allerede nevnt problematikk om hvordan man skal vurdere kvalitet og hvordan man kan vurdere om noe er et bra eller dårlig materiale. Materialitet, slik jeg ser det, er en del av tingenes språk og dette

språket er det da viktig å forstå noe om hvis man skal gå over til et grønnere forbruk og til bærekraftige løsninger. Ved å studere en gjenstand, visuelt og taktilt, mener jeg man bør kunne si noe om materialenes egenskaper og kunne reflektere over hvilke ressurser som kan ha blitt utnyttet i produksjonen av den.

La oss gå litt tilbake; en av informantene ytret tidligere at man kan være glad i ting uten å være en materialist, noe som jeg synes er veldig interessant på bakgrunn av at jeg deler Vetlesens oppfatning av at vi bør bli *mer* materialistiske (Vetlesen, 2015). Jeg spurte derfor informantene hvordan de tolket begrepet materialisme. Som forventet svarte flere av dem at begrepet er negativt ladet og er en beskrivelse som de helst ikke vil assosieres med. De er enige om at materialisme stort sett blir sett på som noe som hovedsakelig betegner overforbruk. På den andre siden svarte en av informantene at han ser på seg selv som en materialist, men ikke forstått som en som overforbruker. Han mener at begrepet beskriver en egenskap hos en person som kan poengtere eller skille mellom forskjeller i materialer. Han uttrykker også at begrepet har blitt et snevert politisk begrep som forklarer forbruk, og han etterlyser dermed en større forståelse og en mer positiv holdning ovenfor begrepet og hva som ligger latent i det.

Dette poenget er aktuelt innenfor denne avhandlingens kontekst og er interessant å drøfte litt videre. Jeg deler oppfatningen om at begrepet behøver en revitalisering, eller en ny fortolkning, og jeg mener at materialisme er noe som forutsetter at man knytter seg til ting. Hvis man knytter seg til tingene sine, er det som allerede poengtert, større sjanse for at man beholder dem lengre (Mugge et al., 2009). På den måten kan man si at materialisme bør være et fenomen og en adferd som vi etterspør; at vi bør sette pris på gjenstandene våre i kraft av større innlevelse i deres eksistens og med omsorg for dem.

Så hvordan kan man lære bort noe om dette til barn og unge, eller til studenter innenfor designutdanning? Som designerne i undersøkelsen til Cooper var inne på, bør utdanningen rette fokuset mot den materielle verden, for å øke innsikten i hvordan og hvorfor produkter er designet på en spesifikk måte, med et fokus på naturens ressurser og vår utnyttelse av dem (Cooper, 2012). Her tror jeg at nøkkelen ligger i å formidle det verdifulle ved nettopp gjenstandenes materialitet; deres kommunikasjon med oss. Hvilke materialer er en spesifikk lampe, for eksempel den kjente PH5 lampen til Louis Poulsen, satt sammen av? Hvor er den produsert og hvorfor er den designet på denne måten? Hvilke muligheter kan lampen gi mennesket? Lampen kan gi oss muligheten til å lese en god bok når det har blitt kveld, eller den kan lyse opp kjøkkenbordet når vi skal spise middag. Den er laget i aluminium. Hva slags materiale er det? Er det et holdbart materiale, er det en begrenset naturressurs? Slik kan man dissekere og analysere gjenstander, og ved hjelp av informasjon fra blant annet internett kan man finne ut svært mye om hvordan ting blir skapt og produsert, og hvordan de eventuelt påvirker miljøet. Jeg tror også at hvis man reflekterer

over hva som gjør at man setter pris på ting og øver seg på å sette ord på det, så kanskje kan det bidra til en innsikt som kan skape bedre relasjoner til tingene man eier. Eller kanskje enda bedre, hvis slike perspektiver blir integrert i utdanningen av designere og innovatører, så kan det muligens bidra til at det produseres bedre ting. Ting som varer, som man blir glad i og ting som ikke belaster miljøet for mye.

Videre i intervjuene ble det spurt om hvilke muligheter og begrensninger ting kan gi oss. Her ble det trukket fram at ting blant annet kan bidra med å skape sosiale relasjoner mellom mennesker, for eksempel kan en hobby bringe mennesker sammen, eller man kan gi en gave for å synliggjøre for noen at man setter pris på dem. Her ser vi et eksempel på hvordan tingene knytter oss sammen sosiokulturelt og på hvordan tingenes materielle egenskaper kan påvirke menneskelig adferd (Naguib & Rognan, 2011). I kontrast til dette står begrensninger som ting kan sette for oss. Her kommer informantene inn på temaer som dreier seg om barn og unges behov for å ha det samme som andre, slik at de ikke føler seg utenfor, men også at voksne trenger nye og "riktige" ting for å føle seg bra nok eller vellykket. Dette sier oss noe om hvordan man enten iscenesetter seg selv gjennom ting, men også om hvor lett det er å påvirke oss i retning av konsum (Bille & Sørensen, 2012; Kristoffersson, 2014). Reklame, markedsføring og psykologi er områder som vi ikke skal gå nærmere inn på i denne sammenhengen, men når det er sagt er dette forhold som kan være viktige å drøfte og belyse gjennom undervisning.

Intervjusamtaler om Tema 3: Samtaler om en gjenstand

I det følgende siteres informantenes svar på de sju spørsmålene som ble stilt under tredje temakategori som dreide seg om samtaler om en gjenstand. Her blir informantenes svar slått sammen i teksten. Alle de fire informantene ble introdusert for høvelen i støpejern som er avbildet under (Figur 6 & 7).

Figur 6 & 7. Høvel

Hvilke assosiasjoner får du av se på og av å ta på denne tingen?

Jeg får assosiasjoner til at dette er en bruksgjenstand av jern, utført i et solid materiale med et fint design. Den er skapt for hånden. Den er kanskje et museumsobjekt, med røtter i britisk industrialisme. Tenker på gammelt håndverk og den historiske konteksten som tingen har oppstått i, også tenker jeg på arbeiderne som har produsert den og arbeiderne som skal bruke den. Fysisk arbeid og muskelkraft. Det oppstår assosiasjoner til egen barndom; minner om sløydtimer på barneskolen og timer med en far som høvlet og drev med båtbygging.

Har denne tingen et eget liv?

På sett og vis, den får først liv når den blir satt i kontakt med et menneske, men samtidig har den et slags liv i seg selv, den har jo eksistert i en stund. Den kunne fortalt en historie, hvis den kunne snakke. Ja, den har et liv, for den får meg til å assosiere vilt og tenke på dens historie. På den andre siden kan man si at den kan få livaktige muligheter når man bruker den, men den er ikke levende. Jeg håper at den kan fortsette å leve og kan få lov til å gjøre jobben sin, sin funksjon, og ikke bare blir et museumsobjekt.

Kan tingen overleve et menneske?

Ja, absolutt. Går eieren bort kan den fint få et nytt liv hos en ny eier, og leve videre i mange år til. På den andre siden er tingen skapt for mennesket, så lenge mennesket lever så finnes den, men går mennesket bort vil ikke tingens funksjon komme frem. Tingen kan glemmes, men den kan komme tilbake igjen også.

Hva slags verdi(er) har tingen?

Den har affeksjonsverdi, på den måten at den har vært brukt i mange år, og hatt en verdi for en person. Det er et objekt som har levd en stund, og hvis tingen er sjelden har den veldig stor verdi. Tingen har en sentimental verdi, den har en historisk verdi, den har en bruksverdi, den har en nytteverdi og en salgsverdi. Den har også en estetisk verdi, men det estetiske er så flyktig og individuelt. Tingen forklarer, eller påminner oss, om hvordan andre ting er skapt, uten den ville ikke de andre tingene kunne blitt skapt.

Kan du si noe om tingens kvalitet?

Det er tydelig at denne tingen kan brukes lenge, og at den har vært brukt en stund allerede. Det sier noe om dens kvalitet. Når det først har vært brukt naturressurser på å skape den, er det bra at det ikke har vært forgjeves. Tingen er tung, stabil og robust, den har et funksjonelt design. Den er ergonomisk og smart formet.

Hvis alle tingene av denne typen forsvant, hvilke konsekvenser kunne det fått?

Da mister vi kunnskap om en arbeidsoppgave og hvordan noe har blitt laget på en spesiell måte; har man gjenstanden, forstår man kanskje bedre hvordan de fikk det til. Hvis høvelen blir borte mister man et redskap til å lære trearbeid. Tingen er et minne, eller representerer manuelt og fysisk arbeid. Høvelen er også uavhengig av elektrisitet; alle "doomsday-preppers" (amerikansk tv-program om folk som forbereder seg på unntakstilstand, kaos og verdens undergang) må ha en manuell høvel.

Kunne du blitt glad i denne tingen?

Kunne blitt glad i den hvis jeg fikk den i gave av en person som betyr noe for meg, eller så kunne jeg blitt glad i den på grunn av de assosiasjonene jeg får til den. Jeg hadde garantert plukket den opp dersom jeg hadde funnet den på gaten. Den minner meg om bestefaren min, så derfor kunne jeg blitt glad i den. Jeg kunne også blitt glad i den hvis jeg hadde hatt bruk for den; hvis den har praktisk nytte for meg, som et hjelpemiddel til å realisere ting i livet mitt. Hvis den har en historikk, så kunne jeg blitt glad i den.

III. DRØFTING AV TEMA 3 – Samtaler om en gjenstand

I de fire intervjusituasjonene introduserte jeg informantene for en liten falshøvel i støpejern. Høvelen er kjøpt av min samboer på et marked i Oslo, hvor selgeren fortalte at han hadde kjøpt den som en del av et større parti med verktøy fra England. Forhistorien til høvelen er med andre ord skjult for oss, men den vil få en ny historie og et nytt "liv" hos sin nye eier. Her ser vi et eksempel på hvordan objektets karakter er definert av dets relasjon til mennesket og er ikke en generell eller statisk kategori (Bille & Sørensen, 2012). Høvelen ble ervervet av min samboer på grunn av sin samleverdi, sin funksjonelle verdi og på grunn av dens iboende potensialer som verktøy. Vi kan definere verktøy som ting som i hovedsak er redskaper eller bruksting, skapt for å brukes, hvor de opptrer som et middel til å realisere noe. Jeg mener at de er spesielle på flere måter, både fordi de gjennom bruk blir en forlengelse av menneskets kropp og hode, og fordi de er mulighetsbærere ved at man kan skape og/-eller utrette noe med dem. Materialiteten til høvelen og det som den kommuniserte til meg, var medskapende til at jeg valgte den som objekt og som utgangspunkt for samtalene om en gjenstand.

Som tidligere poengtert leser vi gjenstander og ting som vi støter på i våre omgivelser, og vi kan blant annet tolke dem som symboler eller som gjenstander som besitter en form for ånd (Bille & Sørensen, 2012; Naguib & Rognan, 2011) Gjennom intervjuene kom det frem at informantene kan lese ganske mye ut av høvelen, og de får mange assosiasjoner av å studere den. Assosiasjonene som informantene trekker frem henviser til historiske kontekster, britisk industrialisme, håndverk og fysisk arbeid, materialbruk, design og minner fra egen barndom. Man kan på den måten si at de blander sammen både minner og symbolske uttrykk i lesningen av gjenstanden.

Det at gjenstander oppstår i en historisk kontekst er interessant fagdidaktisk, for det kan drøftes i undervisning og kanskje åpne opp for både en tverrfaglig forståelse av sammensetninger i verden, men også for tverrfaglige prosjekter i utdanningen. Tverrfaglige tolkninger av objekter kan kanskje bidra med å fremkalle interesser for en svunnen tid, eller med å skape en forståelse for en type virksomhet eller kultur i en spesiell historisk epoke. På den måten skaper det innsikt i menneskets dynamiske og sammensatte historie. Det er interessant å drøfte en gjenstands opprinnelse innenfor dens historiske ramme, fordi man gjennom den kan si noe om et samfunn eller en kultur. Man kan også si noe om et samfunn gjennom å se på hva som blir kategorisert som søppel og hvor mye søppel man produserer (Eriksen, 2011). Historie generelt er et fagområde som trekker opp linjer og belyser menneskelig virksomhet, eller naturens utvikling, i ulike kontekster og til ulike tider. Andre

fagområder og kulturelle strømninger har samtidig sine utspring innenfor den historiske rammen.

Jeg spurte informantene om de oppfatter at høvelen har et eget liv og om den kan overleve et menneske. De svarte blant annet at høvelen først får et liv når den blir satt i kontakt med mennesket, og at den får livaktige muligheter når man bruker den, men den *lever* ikke og har ikke intensjoner. Samtidig virker det som om de leser gjenstanden, reflekterer over at den eksisterer og tilfører den et snev av subjektivitet. Tingen er altså en aktiv agent som har en effekt på informanten (Bille & Sørensen, 2012). En av informantene sier at høvelen kunne fortalt sin historie dersom den kunne snakke, og at det på den måten kan ligge mye skjult kunnskap i gjenstander. En annen sier at hvis menneskene blir borte, vil ikke gjenstandens funksjon komme frem.

Enkelte gjenstander kan glemmes, men de kan derfor også gjenoppstå. Da vil kunnskapen som er materialisert i tingen videreføres. Disse ytringene får meg til å tenke på hvordan redskaper kan være teknologier som oppstår, brukes og så kanskje forsvinner i løpet av et avgrenset tidsrom, og at de er en del av et samfunn eller en kulturell kontekst. Dette fikk jeg erfaring med da jeg var på en bruktbuikk for en stund tilbake og ble oppmerksom på et merkelig objekt som hang fra taket. Objektet så ut som en geometrisk skulptur i tre, med parallelle spiler som dannet et sikksakk-mønster. Jeg lurte veldig på hva det var, og ble overrasket da jeg fikk svaret. Tingen viste seg å være et hespetre; et verktøy som man bruker for å lage garnnøster. For en hvilken som helst godt voksen person, vil jeg tro at dette er et objekt med en tydelig referanse, men for meg var det en helt ukjent ting og teknologi. En stund etter mitt møte med hespetreet, havnet jeg tilfeldigvis innom en garnbutikk som solgte rokker, vever og annet verktøy til spinning og bearbeiding av garn og ull. Det ble tydelig for meg hvordan det "glemte" og ukjente verktøyet, hespetreet, var blitt vekket til live igjen. Eller sett fra en annen vinkel, hvordan det ga meg et innblikk og en forståelse for en gammel teknologi som lever i beste velgående.

Et annet eksempel på raske endringer i referanserammene mellom generasjoner ble fortalt til meg av en venninne som arbeider i barnehage. Hun skulle spille av en jule-cd da en fireåring kom bort til henne, pekte på CD-platen fulgt opp av følgende spørsmål: "Hva er det for noe?". Barnet hadde faktisk aldri før sett en CD-plate, og hun var vant til at musikk er noe som kommer ut fra mobiltelefonen.

Vi kan tenke oss at noe lignende kan skje, eller kanskje allerede har skjedd, med verktøyet høvelen. En måte å forebygge det på er å introdusere slike verktøy for elever i skolen. Informantene uttrykte at dersom alle høvler forsvant, ville vi tape kunnskap og referanser om en arbeidsmetode, men også et forklarende ledd i hvordan ting har blitt skapt. De er også relevante for å muliggjøre reparasjoner av andre gjenstander eller andre ting; hvor man må ha riktig verktøy til å utføre denne jobben. Vi kan si at både høvelen og

hespetreet er symboler på manuelt arbeid, og de er smart utførte teknologier med et funksjonelt design.

Et perspektiv som både jeg og informantene deler er at eldre ting ofte er laget for å vare, de er skapt i robuste materialer og de tilfredsstiller ofte et menneskelig behov på en logisk måte. I forhold til designdidaktikk og produksjon av moderne gjenstander med målsetningen om økt produkttilknytning, er det derfor interessant å drøfte hva som skiller eldre ting fra moderne ting, og om forhold der kan bidra til at man skaper produkter som man setter mer pris på. I undervisning kan det kan gjøres så enkelt som å sammenligne og studere to kommoder: en moderne kommode og en kommode som er 100 år gammel. Den moderne kommoden er masseprodusert, den består av et skrog som er foliert eller finert, kjernen består av sponplater og den er satt sammen med et stort antall skruer. Skuffene har sider bestående av sponplater, bunnen er bestående av en tynn plate og det samme gjelder for bakveggen. Kontrasten blir stor til den 100 år gamle kommoden. Den er laget i heltre, den har skjulte sammenføyninger, hvor ingen skruer er blitt brukt og den har sinkede skuffer. Den er robust og stabil, og den kan pusses, repareres eller restaureres. Det skal en ripe og litt fukt til, så vil fineren på skroget til den moderne kommoden flasse av og kjernen begynner å svulle opp. Dette er noe som ikke lar seg reparere, og til ettertanke tør jeg påstå at den moderne kommoden ikke vil overleve en eneste generasjon med mennesker, mens den gamle kommoden kan vare i minst 100 år til.

Her vil jeg også nevne at i følge studien av Mugge, Schifferstein og Schoormans (2010) vil produkter som opptrer for forbrukeren som gjennomsnittlige i funksjon og utseende, ha større sannsynlighet for å bli byttet ut, fordi de ikke stimulerer til produkttilknytning. Dermed kan det være svært nyttig å fokusere på design av produkter og gjenstander med overlegne kvaliteter innenfor funksjonalitet, ytelse og utseende. Produkters ytelse og utseende påvirker ikke bare forbrukerens tilfredshet, men er også årsaker til at produktet blir sett på som verdifullt (Mugge et al., 2010). For noen mennesker vil alltid funksjon og ytelse gå foran utseende, mens hos andre vil kanskje utseende ha størst betydning. Derfor er det nyttig for produsenter og designere og finne en balanse mellom disse faktorene, men det viktigste av alt er at det av etiske og miljømessige årsaker ikke bør produseres dårlige ting som ikke varer. Et annet aspekt ved kommode-eksempelet er at masseproduserte ting ikke alltid er synonymt med dårlig kvalitet, derfor er kunnskap som gjør det mulig å vurdere kvalitet en viktig forutsetning for å ta gode valg som forbruker.

Intervjusamtaler om Tema 4: Kunst og håndverk i skolen

I det følgende siteres informantenes svar på de fem spørsmålene som ble stilt under fjerde temakategori som dreide seg blant annet om Kunst og Håndverksfagets posisjon i skolen. Også her vil informantenes svar bli slått sammen i teksten.

Hvordan kan man lære bort noe som kan skape varige relasjoner til ting?

Håndarbeid kan skape et forhold til tingene man lager; gjennom gjennomføring, beherskelse og arbeid med dem. Man kan undervise om tings utspring, hvor de kommer fra, det kan handle om materialet, råstoffene til en ting og hvor materialene kommer fra. Man kan også prate med elevene om hele prosessen fra produksjonen og ut i alle ledd; så de forstår at ting ikke bare "vokser på trær". Man kan undervise om bruk og kast; elevene kan lære om at det er begrenset med ressurser, slik at de kan tenke at vi må bli flinkere til å ta vare på ting, at man kan reparere ting og sånt, at man ikke tar det for gitt. At folk må arbeide under vanskelige forhold for å skape tingene er også noe som er viktig å reflektere over. Man kan også undervise om historien til tingene. Det viktigste er å ha lærere som er engasjerte i faget og arbeidet sitt, da kan han/hun lære elevene å se verdien i det de skaper. Man må lære å se; jo mer opptatt man er av farger jo mer farger ser man. Det handler om bevisstgjøring, at man kan inspirere og bevisstgjøre elevene på det som er der. Jeg mener at det er en følsomhet som man kan bli trent opp i, og at det er menneskelig å se på det materielle og våre omgivelser, det er en del av vår kultur, vi er kultiverte mennesker. Jeg tror det er holdninger som man har med seg hjemmefra, foreldre kan lære opp barna og oppfordre dem til å ta vare på tingene. Det handler om miljø; er man oppvokst med hyppig utskiftning av ting går det kanskje i arv. Skoleverket kan lære bort om materialer og fokusere på varige ting, og kan spille en rolle underveis, men jeg tenker at det må starte tidligere.

Kan et kritisk blikk på tingene rundt oss være nyttig å lære bort til barn og unge?

Barbie-dukker er noe som alltid har irritert meg, fordi det er jo ingen som ser sånn ut. Barbie-dukker kan man stille spørsmål ved å snakke med barna om, men det må komme senere, kanskje på ungdomsskolen. De kan lære at en dukke for eksempel er laget av fattige barn i Gambia eller India. Et kritisk blikk kan være nyttig spesielt men tanke på forbruk. Bevisstgjøring omkring at ting ikke kommer til av seg selv, hvem som har laget det og hvor, og hvilke naturressurser som har blitt brukt. Fattigdom og forskjeller i verden er også noe som er relevant å snakke om. Er tingene nødvendig? Trenger vi så mange av dem? Det er ting som er lurt å lære bort med tanke på kritisk tenkning. Kritisk tenkning er veldig viktig, og ikke noe som er negativt. Det å tenke kritisk gjør at man kan vurdere noe kontrollert og rasjonelt. Gjennom vurdering kan man se og kategorisere kvalitet. Dette henger sammen med

refleksjon, og det å se sammenhenger og konsekvenser. Hvordan kan man utvikle noe, utviklingspotensialer, er også noe som kan komme ut av det. Det å reflektere over seg selv er også noe som er viktig, du kan assosiere deg selv inn i andres situasjoner og andres sted, det gjør det lettere for en å sette seg inn i andres liv og vise medmenneskelighet.

Hva mener du er viktig å lære bort i faget Kunst og håndverk?

Å lære forskjellige typer teknikker er viktig. Håndverket må ut av skyggen til kunsten. Kunstbegrepet høres fint ut, men det er litt ullent. Det er litt lett å bli kunstner, og det er veldig mange gode håndverkere som ikke er kunstnere. Håndverk og teknikker som er i ferd med å forsvinne bør man hente frem. Jeg er veldig for at folk får prøve seg på ting og gjøre ting selv. Det er masse teknikk der ute. Det er viktig å få erfaring med å gjøre ting i praksis selv. Forme, bygge, sy, lære seg å reparere, er noe som burde inn i skolen. Lære å fikse ting; en hylle som er skjev eller en ødelagt bukse. Ta et steg bort fra det digitale; det å gjøre fysiske ting er stimulerende på en annen måte. Det kan stimulerer til kreativitet, og det å skape noe. Alle bør få en forståelse av at faget er gøy, lærerikt, avslappende og koselig. Kunst og håndverksfaget er inkluderende, samtidig bør individuelle aktiviteter fremheves. Jeg tror det er viktig å ikke ha konkurransefokus, lære dem teknikker som de kan beherske, noe som ikke er for avansert. Form og farge er viktig å lære bort. Det er viktigste er å bli eksponert for mest mulig sånn at man har mulighet til å finne ut hva man liker. Grunnleggende teknikker er viktig, start med dem, så lærer man frihet etter det. Lær bort å se omgivelsene, gi elevene ord til å snakke om ting. Det å være en inspirerende lærer er veldig viktig, inspirer selv om man lærer bort noe som er grunnleggende. Frihet er også veldig viktig; det å lage noe som man får sette sitt preg på, sånn at man ikke føler seg som en fabrikkarbeider.

Tror du at teknologi kan redde verden fra miljøutfordringene vi står ovenfor?

Jeg tror det er viktig å finne teknologi for det, men jeg tror ikke at det kan redde oss alene. Det har så mye med mentalitet og kultur å gjøre. Skal en fortsette å forbruke like mye som man alltid har gjort, så klarer ikke teknologien å holde følge. Man trenger å bli mer bevisst og slakke ned forbruket og ikke forvente så mye økonomisk og materiell fremgang. Snu fokuset fra det materiellet jaget. Myndighetene må gjøre mer i forhold til å styre befolkningens forbruk. Folk ser mye lykke i forbruk, det er vanskelig for folk å la være, og det må mer makt og krav inn fra myndighetenes side for å regulere forbruket. Teknologien kan hjelpe oss langt på vei, men det funker mer som en kriseminimering, nå som skaden allerede har skjedd. Skal vi redde verden må alle endre seg og det krever store forandringer. Politikk handler for mye om å sanke stemmer og kapitalismen rår. Jeg tror at for å redde verden kan

det ikke finnes fattige og rike på den måten det gjør i dag. Omsorg på et høyere nivå må til for å forbedre verden, omsorg for seg selv, miljøet, og andre mennesker.

Tror du at Kunst og håndverksundervisningen kan bidra med å skape bevisste forbrukere for fremtiden?

Ja, det tror jeg, men samtidig så kan den produsere en fantastisk masseprodusent som forstår kapitalismen og blir flink til å skape noe for egen vinning. Vi lærer alt for lite medfølelse i vårt samfunn, så jeg synes at omsorg er et veldig bra ord. Man er ikke opplært til å ta til takke med materielle ting, man skal bare *ha*. Skolen kan bidra igjennom at man blir kjent med historiene til tingene som omgir oss, de materielle tingene, klær for eksempel. Men det går også an å lære som en del av faget, som en miljøbevissthetsstrategi, å lære dem å reparere ting, ved å skape ting selv så får det også en emosjonell verdi for den som har vært med på det. Hvis man lærer å lage noe nytt av noe gammelt, og snakke om hvor det har vært og hvor det kommer fra, kan det kanskje stimulere til en tilknytningsfølelse til ting. Det kan man trekke inn mot gjenbruk og bevissthet omkring hvilke kvaliteter man bruker.

Jeg håper at man blir bevisstgjort før skolen, helt fra barnehagen. I Kunst og håndverk lærer man jo å skape noe selv. Man kan re-designe eller bruke materialer som kan brukes flere ganger, det er jo en mulighet innenfor faget. Miljø er noe man bør ha med hele veien, og det er sikkert mange materialer som brukes i Kunst og håndverk som ikke er så miljøvennlige. Det er et viktig fag å ha med hele veien.

IV. DRØFTING AV TEMA 4 – Kunst og håndverk i skolen

Innledningsvis, i kapittelet for avhandlingens målsetning på side en, begrunnet jeg noe av motivasjonen min for å undersøke tematikk knyttet til ulike forhold mellom mennesker og tingene som omgir oss. Utforskning av nye innfallsvinkler til faget Kunst og håndverk og arbeid med å forsøke å definere noen bærende perspektiver som kan være fruktbare for undervisning er noe som har interessert meg. Med "nye innfallsvinkler til fagområdet" mener jeg kanskje først og fremst at de er nye for meg, ikke at de er utforskede innfallsvinkler innen fagfeltet. Med det sagt så tror og håper jeg at avhandlingen kan vise noen nye vinkler og har belyst noen interessante sammenhenger. Som tidligere poengtert kanskje noen andre kan bygge videre på dette arbeidet, eller så kan jeg forske videre på det ved en senere anledning. Selv om enkelte perspektiver som kommer fram i avhandlingen kan grense mot det idealistiske, ser jeg kun fordeler ved å ha med meg disse som en del av min

kompetanse og sett i sammenheng med et ideal om å skape en skole som handler mer om retning foran nivåer (Foros & Vetlesen, 2015). Med det mener jeg spesielt at skolen bidrar til å stake ut en kurs som kan føre samfunnet inn i en grønnere retning.

Grunnskolen er landets største kultur- og dannelsesinstitusjon, og derfor er det viktig å integrere samfunnsetiske perspektiver med fagdidaktiske kloke grep, og benytte seg av dette sammenlagt i forskjellige undervisningssituasjoner. Som tidligere nevnt er Kunst og håndverksfaget et fag som særlig inviterer til kreativitet og kritisk tenkning, og et fag hvor man har mulighet til å trekke frem interessante problemstillinger og arbeide med disse individuelt eller i fellesskap (Foros & Vetlesen, 2015). Fundamentet som den etiske, kreative og kritiske tankegangen til sammen danner gjennom undervisning, skal bli en del av elevens dannelse og verdensforståelse, og et grunnlag som de har med seg både som en forberedelse på videre studier og på voksenlivet.

I intervjuene spurte jeg informantene om de tror man kan lære bort noe som kan bidra med å skape varige relasjoner til ting. En av dem svarte at dette er holdninger som man allerede har med seg hjemmefra og at det er noe som man bør lære om før skolealder. Å lære barn og ta vare på tingene sine er noe som blir knyttet sammen med oppdragelse og en generell respekt for medmennesker og for omgivelsene. Med skolen som dannelsesinstitusjon ser jeg ikke på forholdet hjem/skole som motsetningsfylt, men som at skolens dannelsesarbeid skjer i forlengelse av oppdragelsen som skjer i hjemmet. Hva foreldrene lærer barna sine før de begynner på skolen varierer i svært stor grad og er selvsagt opp til hver enkelt familie, derfor kan skolen fungere som en samlende arena som representerer samfunnsetiske perspektiver, og som formidler verdier som er viktige for alle menneskene i samfunnet.

En av informantene kommer inn på at varige relasjoner til ting kan skapes via det man selv skaper, noe som jeg tolker som en opplevelse knyttet til et førstepersonsperspektiv. Gjennom håndarbeid og annet praktisk-estetisk arbeid legger man ned tid og krefter i et produkt eller en gjenstand, og dette er noe som krever innsats og beherskelse fra eleven eller studenten. Dette er i tråd med funn fra Mugge, Schoormans & Schifferstein (2009) som konkluderer med at tilknytningskraften som en person får til en gjenstand påvirkes av tiden og anstrengelsen som han eller hun har lagt ned i å skape produkter som er personlige. På denne måten kan investering av tid i produksjonen av ting og praktisk arbeid også gi elever eller studenter kunnskap om hvilke ressurser som kreves av dem for å realisere noe. For å bli fornøyd med noe man lager er det også tenkelig at man må bruke tid på det, noe som kanskje står i kontrast til samfunnets ellers raske tempo, som også er synlig i skolen, blant annet gjennom kort tidsbruk på ulike oppgaver. Selv på høyere utdanningsnivå kan man oppleve hvordan "tidsklemma" påvirker et studieløp. Ser jeg tilbake på tiden som faglærerstudent i Kunst og håndverk, gikk jeg med en konstant følelse av og ikke ha

nok tid til å fordype meg i alle de praktiske og til tider krevende teknikkene som vi skulle lære og etter hvert mestre.

Informantene argumenterer også for at det er viktig å lære elever å se verdien i det de skaper. Dette tolker jeg som et uttrykk for at når man skaper noe er man i en kreativ prosess som har en verdi i seg selv, at det er lagt ned tid og krefter i det å skape noe, eller at man sitter igjen med et produkt som man bør se en verdi i. Men kan man lære elever å se verdier? Er det mulig å lære en elev, som er misfornøyd med tre-fjøla som han har brukt mange timer på å lage, og likevel se en verdi i den? For å skape verdier tror jeg at man som lærer må komme elevene i forkjøpet, hvor det handler om hvordan man motiverer dem i forkant av det praktiske arbeidet og at man forklarer sammenhengen mellom relevansen til det de skal lære og til verden. En lærer kan ikke bestemme hvordan elever skal se verden, men han eller hun kan gjennom formidling av kunnskap påvirke deres verdisyn.

Når det gjelder tilknytning til ting og å lære seg og sette pris på ting på et mer generelt plan, sier informantene at her kan skolen komme inn gjennom å undervise i tings opprinnelse, diskutere holdninger til bruk og kast, og bevisstgjøring om at det finnes begrenset med ressurser i verden. Kanskje kan dette være med på å stimulere til at man ikke tar ting og gjenstander for gitt, og at man ser på dem som deler av en større sammenheng.

I forbindelse med formidling av kunnskap uttrykte en av informantene at engasjerte lærere er et av de viktigste kriteriene i skolen. Læreren er den som bevisstgjør elevene på ulike sammenhenger og fenomener, og er den som kan lære dem å se disse. Informanten sier at å se sine omgivelser er en følsomhet som kan trenes opp. Jeg synes at dette er en veldig god refleksjon, som beskriver hvordan læring kan skje og som også beskriver lærernes maktposisjon når det kommer til innholdet i undervisningen. Lærernes påvirkningskraft og maktposisjon er sammenlignbart med et tidligere poeng som vi finner hos Cooper (2012) om designernes maktposisjon i utviklingen av bærekraftige produkter. Lærerens maktposisjon kan med andre ord brukes til å skape gode holdninger og til å påvirke generasjonene som vokser opp på en måte som er positivt for samfunnet og miljøet.

Videre i intervjuene spurte jeg om et kritisk blikk på tingene rundt oss kan være nyttig å fokusere på i skolen. Da ble kritisk tenkning referert til som noe som er verdifullt, og som et tankesett som gjør at man vurderer noe kontrollert og rasjonelt, og som kan hjelpe en til å se sammenhenger og konsekvenser. Gjennom kritisk tenkning, kan man i følge informantene, spørre seg om man behøver alle disse tingene som man eier og at det er en fordel å tenke kritisk med tanke på forbruk. Kritisk tenkning og kritisk refleksjon ble i bakgrunnsstoffet fremhevet som positivt med tanke på forbruk og som noe som kan bidra til å skape endringer i individers holdninger og handlinger (Lutnæs, 2015; Platform 21, 2016).

Barbie-dukke ble i intervjuet trukket frem som eksempel og er et objekt som kan vurderes kritisk. Dukkene har mange dimensjoner ved seg som man kan diskutere, for eksempel kjønnsroller og idealer, dens materielle egenskaper og kvaliteter, og selve produksjonen av dukken. En annen interessant uttalelse fra en av informantene var at han mener at kritisk tenkning kan stimulere til at man reflekterer over seg selv og sin relasjon til andre mennesker, og at man da lettere kan assosiere seg inn i andres liv og kanskje bli mer tilbøyelig til å vise medmenneskelighet.

Da jeg spurte informantene hva som er viktig å lære bort i kunst og håndverksfaget, fremhevet de læring og arbeid med ulike grunnleggende teknikker, også med håndverks-teknikker som er i ferd med å forsvinne. Det ble også trukket fram verdien av å få erfaring med praktisk arbeid og å opparbeide seg ferdigheter som kan bidra til at man reparerer ting selv. Informantene nevner også at praktisk-estetisk arbeid er viktig på bakgrunn av at det står i kontrast til vårt digitaliserte liv og det digitale massive tilstedeværelse i hverdagen til både barn og voksne. Som faglærer med noe undervisningserfaring har jeg selv tydelig sett hvor lite forkunnskaper og håndlag enkelte elever har i praktisk skapende arbeid. Jeg har hatt elever på ungdomstrinnet som ikke kan tre en synål og lage knute på tråden. Dette får meg til å tenke på Vetlesens filosofiske perspektiver som omhandler abstraksjoner av fenomener som berører oss, og hvordan det digitale er med på å fjerne oss fra det nære og håndfaste (Røed, 2015; Vetlesen, 2015). Jeg tror dermed at mulighetene for praktisk skapende arbeid, i ytterste konsekvens, kan bli usynlig for enkelte.

Da denne avhandlingen har et fokus på miljø og hvordan man gjennom utdanning kan bidra til å skape bedre forutsetninger for bærekraft, er det også naturlig å drøfte Vetlesens synspunkter omkring abstraheringsprosessen og dens innvirkning på menneskets forhold til naturen. Man kan si at nærheten til naturen har på samme måte som nærheten til manuelt arbeid, sakte men sikkert blitt svekket. Dette er kanskje en konsekvens av det moderne liv med teknologier som opptre som filter mellom mennesket og dets kontakt med egen kropp, hvor det påvirker virkelighetsoppfatningen vår, som ikke lenger er forankret i det nære. Videre spurte jeg informantene om deres tanker omkring teknologien og om den kan redde verden fra miljøutfordringer. Her ble jeg ganske overrasket over hvor lite optimistiske de var, og hvor liten tillit de hadde til at teknologi skal ordne opp for oss. De vinklet svarene sine over på menneskehetens ansvar i denne sammenhengen og de refererte blant annet til forbruket vårt. En av de sa at vi må bli mer bevisste, sakke ned på forbruket og ikke forvente stadig økonomisk vekst og materiell framgang. Det ble også uttrykt at hvis vi skal redde verden må alle endre seg og at det vil kreve store forandringer, også av politisk karakter. Disse perspektivene minner om det som ble formidlet gjennom kronikken til Wilhite (2016), hvor han argumenterte for at et grønt skifte er umulig i et kapitalistisk samfunn og i et politisk landskap som ikke støtter en økonomi basert på prinsipper for nullvekst, sirkulasjon og

deling. En av informantene etterlyser nettopp at myndighetene må gjøre mer i forhold til å styre befolkningens forbruk.

En annen ting som jeg synes er interessant er hvordan en av informantene stadig kommer inn på dette med omsorg. Han sier at omsorg på et høyere nivå må til for å forbedre verden, hvor han referer til omsorg for medmennesker og for miljøet. Kanskje er han inne på noe essensielt, en trend eller et symptom som preger samtiden vår; at vi mangler omsorg for både hverandre og for naturen. Kanskje er det ikke vår feil en gang, kanskje er det bare en konsekvens av det moderne liv med alle dets abstraksjonsprosesser som fører oss lengre og lengre bort fra det menneskelige utgangspunktet.

Når det kommer til å skape omsorg tror jeg det finnes muligheter innenfor utdanningsinstitusjonene. Man kan forme elever og utruste dem med handlingskompetanse i form av omsorg, samfunnetikk og miljøbevissthet. Dette ligger opp under visjonen for den nye generelle delen til kunnskapsløftet (Meld. St. nr.28 (2015-2016), 2016). Her vektlegges også at grunnskoleutdanningen skal bidra til at barn og unge utvikler forståelse for klima og miljøutfordringene, vårt felles ansvar og mulighetene for å bevisst handle deretter. Forutsetningene for at dette skal skje er kunnskap og innsikt og er en oppfatning som jeg stiller meg bak.

I det siste spørsmålet til informantene, spurte jeg dem om Kunst og håndverksfaget kan bidra med å skape bevisste forbrukere for fremtiden. Her ble mye av det som de allerede hadde vektlagt trukket frem, hvor det meste er beskrevet i drøftingsdelene. Kort oppsummert sa de avslutningsvis at faget kan bidra til at elevene lærer om den materielle verden, får erfaringer som kan bidra til at de setter mer pris på tingene rundt seg, blir kjent med historiene til tingene, lærer å reparere ting, lærer å skape noe selv. De får erfaring med gjenbruk og redesign, lærer om kvalitet og om miljøvennlige materialer. Dette tolker jeg som uttrykk for at de ser et stort potensiale i faget, og deres perspektiver favner mange svært viktige områder som elevene kan få erfaring med. På den andre siden ser jeg at mine spørsmåls formuleringer muligens har påvirket informantene til å svare i denne retningen, siden Kunst og håndverk i skolen var den siste temakategorien. Jeg opplevde likevel at flesteparten av svarene var umiddelbare og ektefølte reaksjoner på mine spørsmål, som skildrer informantenes måte å se verden på.

5. FAGDIDAKTISKE MULIGHETSROM

I det følgende vises en konkretisering av de mest interessante fagdidaktiske perspektivene som jeg har kommet frem til gjennom å drøfte det som fremkom i undersøkelsen, kombinert med bakgrunnsstoffet. Betrachtingene som blir presentert kan tolkes som fagdidaktiske mulighetsrom som kan bringes videre inn i undervisning, og/eller fortone seg som ideelle perspektiver for de som underviser i feltet design, formgiving eller håndverksfag.

Mulighetsrom i undervisningsperspektiv

I tråd med perspektiver fra Chapman (2009) kan historiefortelling og bruk av narrativer med fordel benyttes som metodiske grep i undervisning knyttet både til designteori og til drøfting av menneskets materielle forbruk. Det kan åpne opp for å skape kontekstforståelser og refleksjoner omkring tings opprinnelse, hvor det kanskje kan bidra med å lenke vårt menneskelige liv sammen med tingenes liv. I tillegg kan det spille inn på vår grad av tilknytning til ting og eiendeler. I en undervisningssituasjon kan man diskutere hvordan arvede gjenstander ofte har historier knyttet til seg – hvor de får en egen identitet på bakgrunn av arven, som er løsrevet fra tingens økonomiske og materielle verdi (Bille & Sørensen, 2012). Innenfor dette temaet kan man drøfte motivasjonene og mekanismene som kan bidra til at man setter pris på eiendeler, for eksempel hvordan affeksjonsverdi påvirker verdsettelsen av en eiendel.

Gjenstander og ting oppstår alltid i en historisk kontekst og man kan gjennom dem fortelle noe om et samfunn eller en kultur. Sølpelet som produseres i et samfunn kan på samme måte si noe om kulturen som det er et produkt av (Bille & Sørensen, 2012; Eriksen, 2011). Ulike verktøy, for eksempel en manuell høvel, kan sees på som teknologier som tilhører menneskets historiske utvikling, og har gitt å kan gi mennesket muligheten til å bearbeide eller skape noe.

Gjenstander og ting kan med tiden både oppstå og bli borte, de kan glemmes men de kan også gjenopplives. For eksempel kan gamle håndverksteknikker gjenoppdages, og da blir kunnskap og ferdigheter, men også gjenstander som er resultater av teknikken videreført. Kunnskap kan med andre ord være materialisert i ting og i teknologiske gjenstander. Endringer i referanserammene mellom generasjoner og teknologisk utvikling kan føre til at spesielle ting glemmes eller forsvinner for oss mennesker. Undervisning om tingenes opprinnelse, diskusjon omkring bruk-og-kast adferd og bevisstgjøring om at det finnes begrenset med ressurser i verden kan kanskje stimulere til at ikke ting blir tatt for gitt, og at gjenstander og ting blir sett på som deler av en større helhet. Man kan blant annet diskutere om det er etisk forsvarlig å designe ting med et ensrettet mål om økonomisk

vinning. Samtidig kan man stille spørsmål ved økonomisk vekst og materiell utvikling, og om dette er forenelig med målsetningen om et grønnere samfunn og prinsippet for bærekraft (Thoring, 2016b; Wilhite, 2016).

Man kan diskutere hvordan kultur og sosiale sammenhenger er viktige dimensjoner ved det materielle, og hvordan vi mennesker kan differensiere oss fra andre gjennom det, men vi kan også forenes på plattformer som er materielt betinget; for eksempel gjennom hobbyer eller praktisk arbeid (Mugge et al., 2009). Ting kan altså bidra med å skape sosiale mellommenneskelige relasjoner, for eksempel gjennom gavegivning, som kan bidra til å bygge relasjoner og til å bringe mennesker sammen.

Som nevnt kan ting være mulighetsbærere men de kan også begrense oss; ting kan påvirke selvfølelsen vår og vi er ofte lett påvirkelige av reklame og i retning av konsum (Kristoffersson, 2014). Dette er interessant og noe som jeg tror kan være viktig å diskutere spesielt med ungdom, hvor ting og klær ofte er uttrykk for identitet, som kan spille inn på både individets selvfølelse og fellesskapsfølelse. Gjennom designundervisning kan man gå i dybden av hva som påvirker menneskets ønske om å eie visse gjenstander, diskutere begjær og iscenesettelse av selvet (Bille & Sørensen, 2012). Hva trenger man egentlig for å leve et godt liv? Kan vi forestille oss å kun leve med det som dekker våre primære behov? Kanskje kan kritisk tenkning knyttet til slike refleksjoner gjøre de som vokser opp bedre rustet til å ta gode avgjørelser i retning av fornuftig forbruk (Lutnæs, 2015).

Vi mennesker tolker nonverbalt informasjon som ting kommuniserer til oss (Bille & Sørensen, 2012; Naguib & Rognan, 2011). Dette er en kompetanse som jeg tror man kan tilegne seg kunnskap om og spisse gjennom utdanning. Et eksempel på en ting som kan brukes for å skape nyanserte diskusjoner omkring gjenstanders kommunikasjon og materialitet er *Hello Kitty* produkter. Disse gjenstandene har flere dimensjoner ved seg; de er en masseprodusert merkevare med en massiv utbredelse, ofte skapt i plast, og de er et populærkulturelt fenomen. Merkevarer fremstilles med stor variasjon, og kan for eksempel vise seg som leker, klær eller annet tilbehør. Vi mennesker projiserer mening over på objekter - ofte trigget av markedsføring og reklame, samtidig kommuniserer objektene noe tilbake til oss. Man kan si at materialitet er tingenes språk med mennesket, hvor de kommuniserer med utgangspunkt i sine fysiske egenskaper, men vi blir kanskje ofte blendet av tingens symbolske kommunikasjon – og at de har et sosiokulturelt meningsinnhold (Bille & Sørensen, 2012). Man har med andre ord mangfoldige muligheter til å drøfte det materielles dimensjoner, for eksempel temaer knyttet til masseproduksjon, kvalitet, symbolikk og reklame - hvor reklame rettet mot barn kan være en vinkling. I forbindelse med det kan man trekke frem eksempelvis etiske problemstillinger, eller problematikk knyttet til kjønnsroller. Materialitetsbegrepet bør innlemmes i undervisning for å lære studenter og elever å se dybden i tings egenskaper og påvirkning på mennesket, men også på naturen. Dette er

relevant for at de skal kunne utvikle et språk og et vokabular til å snakke om det materielle. I tråd med FNs anbefalinger om mer bevisst forbruk og krav om kvalitet (FN-sambandet, 2016), tror jeg at det kan bidra med kunnskap for hvordan man kan vurdere kvalitet, noe som er positivt med tanke på valg knyttet til forbruk og for utviklingen av bærekraftige løsninger. Et annet poeng for refleksjon i en undervisningssituasjon er at masseproduserte ting ikke alltid er synonymt med dårlig kvalitet, derfor er kunnskap som gjør det mulig å vurdere kvalitet en viktig forutsetning for å ta gode valg som forbruker.

Et godt materiale av god kvalitet er noe som tåler omfattende bruk og eldes på en fordelaktig måte - som gir liv og karakter til tingen. Ut fra et designperspektiv bør derfor produkter designes og skapes i gode materialer. Elever bør også få erfaring med dette og her har man mange muligheter innenfor praktisk utforskning og innenfor kunnskapsformidling om materialers egenskaper. Etiske vurderinger for kategorisering og vurdering av hva som kjennetegner gode materialer kan også brukes som et nyttig verktøy i slike prosesser, og kan kanskje skape interessante diskusjoner i undervisning. Dette relateres til et tidligere nevnt eksempel, som omhandlet cellofan og vurdering av miljømessig og estetisk verdi, og hva som veier tyngst av disse når man skal ta materielle valg.

I min undersøkelse har jeg trukket frem at personalisering av gjenstander kan bidra til at man oppnår en sterkere personlig tilknytning til dem – hvor dette også skaper rom for å uttrykke identitet. Personalisering kan i tillegg føre til oppgradering av den estetiske verdien til tingen (Mugge et al., 2009). Dette er interessant med tanke på design av produkter som har som mål å skape tilknytning, men også i forbindelse med praktisk skapende arbeid – hvor personalisering er en tilstedeværende og naturlig del av en slik prosess. Slik jeg ser det kan relasjoner til ting skapes ved selv å skape tingene, hvor man gjennom praktisk-estetisk arbeid legger ned tid og krefter i å produsere noe. Tilknytningen til ting påvirkes av tiden og anstrengelsen man har lagt ned i å skape produkter som er personlige (Mugge et al., 2009).

Undersøkelsen har belyst at emosjonell tilknytning til ting fører til at man er mer tilbøyelig til å reparere dem dersom de blir ødelagte. Dette sammenfaller med det Mugge har skrevet om i 2009. Reparasjon hindrer ting i å bli til søppel, samtidig som det er et økonomisk fornuftig valg. Reparasjons-workshops kan brukes i undervisningssammenheng for å lære håndverk, for å belyse sider ved forbruk og for å skape gode refleksjoner omkring verdier og bruk-og-kast adferd. I tråd med tidligere referanser til Platform 21 (2016) og Mugge (2010) er et viktig poeng at designundervisning generelt bør prioritere at mulighetene for reparasjon er til stede i alle designede tings repertoar.

Jeg tror i likhet med Chapman (2009) og Lutnæs (2015) at en av nøklene til å skape fundament for bærekraftige holdninger og handlinger ligger i bevisstgjøring omkring forbruk. Derfor kan kritisk tenkning i forbindelse med vurdering av kvalitet og ved anskaffelse av nye ting være essensielt, og dette burde inkluderes i grunnskoleopplæringen. Når arbeidet med

fornyelsen av læreplanene starter i 2017 er det mulig å inkludere slike perspektiver som en vesentlig del av opplæringen. Dette kan forsvares gjennom å henvise til verdigrunnlaget for opplæringen som Stortinget har vedtatt, og som fremhever viktigheten av bærekraftig utvikling (Meld. St. nr.28 (2015-2016), 2016).

I generell designundervisning har man anledning til å vektlegge og synliggjøre at designere har påvirkningskraft og makt – de står derfor i posisjon til å produsere ting som varer lengre og de kan påvirke både produksjonen av ting og forbrukernes holdninger. Forskning peker på at det er hensiktsmessig å designe produkter med overlegne kvaliteter innenfor funksjonalitet, ytelse og utseende, fordi dette kan føre til sterkere produkttilknytning (Mugge et al., 2010). Man kan diskutere om ting mister denne overlegenheten når det utgis nye modeller. Hvorfor er vinylplaten så populær i dag, på tross av at nesten all musikk streames digitalt? Og hvordan vil verden fungere om et par år, når utskiftingen av modeller går så raskt? Hvor skal vi gjøre av alle tingene og alt søppelet?

Prinsipper for design kan diskuteres. Med utgangspunkt i Simons definisjon av designbegrepet fra 1969, hvor design blir sett på som noe som kan forbedre allerede eksisterende løsninger, kan man blant annet drøfte hvordan design kan skape begrensninger eller muligheter for mennesket (Bille & Sørensen, 2012; Simon, 1996). Det siste kan visualiseres for elever eller studenter gjennom å se på arkitektur, eller eksemplifiseres gjennom produkter som kan påvirke mennesket på ulike måter. Eksempler på det kan man finne i institusjonelle bygg, hvor man gjennom arkitektur kan skape inntrykk av transparens eller lukkethet, eller av kaos og harmoni. Man kan også se på gjenstander, for eksempel en redningsvest; hvor den er designet for å redde liv og kan gi en flyktning muligheten til å immigrere.

Min forståelse av materialisme er at det er en slags tilstand som forutsetter at man knytter seg til ting, og da er det sannsynlig at man beholder tingene lengre. Materialisme kan også være beskrivende for egenskaper knyttet til kunnskap om materialer, og dermed er en materialist en person som kan peke på og skille mellom ulike kvaliteter i materialer. Materialisme burde derfor bli betraktet som et fenomen og en adferd som vi etterspør, fremfor å assosiere begrepet med negativ og forsøplende adferd. En slik oppfatning henger sammen med de tidligere beskrevne tendensene om at vi lever i en antimateriell kultur og at vi ikke knytter oss til tingene våre (Bennett, 2004; Vetlesen, 2015). Begrepet kan på denne måten omformes og fornyes, og kan derfra brukes til å rette fokuset mot de positive konsekvenser av å sette pris på det materielle. Slik jeg ser det er en materialist en person som verdsetter fysiske objekter, knytter seg til tingene som han/hun er i besittelse av og er en som kan vurdere kvalitet ut fra materialitet.

Undersøkelsen har åpnet for fagdidaktiske mulighetsrom for undervisning som jeg tror kan bidra til å forme elever og studenters tanker omkring materialitet og forbruk. Det kan

dreie seg om perspektiver omkring overflodssamfunnet, og om hvordan design kan påvirke miljøet i både positiv og negativ retning. I tråd med Arne Johan Vetlesens perspektiver tror jeg at abstraksjonsprosesser og det digitale livet vi lever i dag bidrar til at vi fjerner oss fra det nære og håndfaste. Man kan kanskje si at det menneskelige utgangspunktet svekkes og abstraheringsprosessen påvirker også menneskets forhold til naturen. Nærhet har blitt til avstand, og naturen i seg selv har blitt abstrakt - generalisert sett, og den er omformet til noe som det kan virke som at mennesket er løsrevet fra.

Etisk-, kreativ- og kritisk tankegang kan danne et fundament gjennom å integreres i grunnskoleundervisning, som kan bli en del av elevenes dannelse og verdensforståelse, og et grunnlag som de har med seg både som en forberedelse på videre studier og på voksenlivet. Grunnskolens dannelsesarbeid skjer i forlengelsen av oppdragelsen som skjer i hjemmet, og skolen kan derfor fungere som en samlende arena - som representerer samfunnetiske perspektiver og som løfter frem verdier som er viktige for alle mennesker i samfunnet. Verdiskapning i undervisning kan oppnås gjennom å motivere elever og studenter i forkant av praktisk-estetisk arbeid, og at læreren forklarer og belyser sammenhenger i verden som synliggjør at denne kunnskapen er relevant for dem. Som lærer kan man ikke bestemme hvordan elever og studenter skal se verden – men man kan påvirke deres verdisynt gjennom formidling av kunnskap. Man kan med andre ord bevisstgjøre elever og studenter på ulike sammenhenger og fenomener i verden, og være den som kan lære dem å se disse. Underviserens maktposisjon kan brukes til å skape gode holdninger og til å påvirke generasjonene som vokser opp på en måte som er positivt for samfunnet og for miljøet.

Det finnes ny teknologi som kan føre til revolusjonære endringer for dagens miljøutfordringer, for eksempel utviklingen av organisk nedbrytbar plast. Men utviklingen med å innføre endringer på det materielle plan går alt for sakte. Jeg er kritisk til det som formidles gjennom regjeringens visjoner for et grønt skifte, hvor de blant annet fremhever at innovasjon og teknologi er nøklene til grønn omstilling (Regjeringen, 2014). Jeg tror ikke at miljøteknologiske nyskapinger alene kan ordne opp for miljøet, og vi må derfor bli mer bevisstgjorte på eget forbruk og kanskje ikke forvente stadig økonomisk vekst og materiell fremgang. Hvis vi alle bidrar og endrer holdningene til forbruk og vår forbruksadferd, kan vi kanskje minimere skadeomfanget og konsekvensene som forbruk har på kloden. Det trengs derfor også politiske endringer, og myndighetene må gjøre mer for å regulere forbruk og forsøpling, og fortsette med å innføre planer som prioriterer miljøet. Omsorg på et høyere nivå må kanskje til for å forbedre verden – omsorg både for andre mennesker, for miljøet og for naturen. Grunnskoleutdanningen kan bidra til at barn og unge utvikler forståelse og omsorg for klima og miljøutfordringer, hvor forutsetningen for at det skal skje er samarbeid, kunnskap og innsikt (Meld. St. nr.28 (2015-2016), 2016).

Drøfting av generative mekanismer

Herunder vil jeg forsøke å knytte de fagdidaktiske mulighetsrommene sammen med et drøftingsperspektiv som tar utgangspunkt i kritisk realisme. Jeg vil forsøke å peke på og analysere mulige årsaksforklaringer bak holdninger som eksisterer innenfor avhandlingens rammer. Hvilke konsekvenser holdningene kan skape er noe som vil bli diskutert. Kritisk realisme brukes som inspirasjonsgrunnlag i drøftingen av hvordan ulike aspekter ved forholdet menneske og ting kan henge sammen, og hvilken kausal effekt menneskers holdninger kan ha. Teorien skal bidra med å skape en forståelse for hvilke mekanismer som kan ha hatt påvirkningskraft på informantenes holdninger og skal brukes som et verktøy for å belyse utvalgte sider ved undersøkelsen.

Jeg vil drøfte om informantenes holdninger kan fungere som potensielle generative mekanismer. Det vil først og fremst innebære at en persons holdninger har kausalitet, det vil si at de kan påvirke verden og føre til endringer. For å drøfte dette spørsmålet videre tas det utgangspunkt i en av informantenes uttrykte holdninger. Intervjusituasjonene tilhører i kritisk realisme det empiriske domenet av virkeligheten, hvor det som kommer til syne har blitt observert vitenskapelig. Det som muliggjør drøftingen som blir presentert under, er at man i kritisk realistisk teori kan betrakte menneskers holdninger og kunnskaper som årsaker (Næss, 2012). En annen ting som er vesentlig å nevne er at denne teorien åpner opp for en filosofisk tilnærming til vitenskapelig arbeid, men at dette må sees i sammenheng med det empiriske domenet (Alvesson & Sköldberg, 2009). Det vil si at man tar utgangspunkt i observerte fenomener.

Kan informantenes holdninger til ting og gjenstander, og deres uttrykte meninger som er knyttet til undersøkelsens tema, derfor vurderes som potensielle generative mekanismer? De generative mekanismene kan som sagt opptre som kausale potensialer, det vil si at de kan føre til endringer blant annet ved å påvirke menneskelig adferd – og kjennetegnes ved et årsak-/virknings-forhold. Med andre ord kan menneskelige holdninger også påvirke menneskelig adferd, og føre til at det skapes ulike strukturer eller mekanismer. Mekanismer kan eksistere selv om de ikke aktivt skaper endringer (Alvesson & Sköldberg, 2009). Likevel er de knyttet til det mest sentrale domenet innenfor kritisk realistisk teori; det reelle domenet, hvor noe blir virkelig dersom det har kausal effekt. I tråd med det som ligger implisitt i det reelle domenet; hvor det empiriske- og det faktiske domenet også inngår, er det derfor naturlig å drøfte hvilke mulige årsaker som kan ligge bak noen av informantenes holdninger og handlinger, samt hvilke konsekvenser enkelte holdninger kan bidra til å skape.

Som tidligere nevnt er det som skjer i verden resultater av årsakskrefter og derfor vil jeg drøfte hva som kan fremstå som potensielle generative mekanismer ved å: 1) drøfte hva som kan ligge bak informantenes holdninger og 2) drøfte hvilke mulige konsekvenser disse holdningene kan skape.

Jeg tar utgangspunkt i intervjuene som er lagt fram i kapittel fire, og har valgt ut én svarformulering fra dette materialet som jeg vil drøfte analytisk. Formuleringen er valgt ut fordi jeg oppfatter at den har en interessant dimensjon og fordi jeg tror den egner seg som et godt utgangspunkt. Under vises sitatet som er valgt ut, hvor multikunstneren svarer på spørsmålet: *Hva setter du mest pris på - en klokke som du har arvet av din bestefar eller et par nye sko som du har kjøpt selv?*

Man setter jo mest pris på noe man har arvet. Det er gitt til deg som en påminnelse, og det handler også om minner. Minner går foran materiale. Det at tingen har en historie gjør at man setter pris på den lengre. Sko er bruksting som fort blir utslitt, men jeg tror at man kan bli like glad i noe nytt som man kjøper, men det må være noe som ikke er masseprodusert. Kjøper jeg noe som er av godt håndverk for eksempel, så kan jeg sette like stor pris på det som arvegods, men da handler det mer om materialitet (Sitat, multikunstneren, se Kap.4).

Hva kan ligge bak multikunstnerens holdninger?

Ved å ta utgangspunkt i det empirisk observerte, som i denne sammenhengen er multikunstnerens svar på spørsmålet ovenfor og hans bakgrunn som ble presentert kort i kapittel tre, skal jeg drøfte hva som kan tolkes som årsaker som kan ha hatt innvirkning på informantens perspektiver. Multikunstneren har tidligere forklart at han har flere utdannelser og er både billedkunstner, blomsterdekoratør og tatovør, hvor dette faller inn under det empiriske domenet. Utdanningene spenner fra arbeid i praktisk skapende form innenfor selvvalgte rammer og til praktisk-estetisk arbeid på oppdragsbasis i kontakt med kunder. Legger man praksisene sammen ser man at han har innsikt i ulike spesialiserte teknikker, som sammenlagt kan skape en unik tverrfaglig forståelse. Slik jeg ser det har han innsikt i kunstverden, som er sammensatt av mange ulike strømninger både teoretiske og kunstneriske, hvor overordnede perspektiver, politikk, filosofi og konseptuelle ideer ofte blir brukt som utgangspunkter for kunstneriske uttrykk. Utøvende kunstnervirksomhet innebærer også varierende erfaring med ulike materialer, samt interesse for ulike teknikker. Multikunstneren har innsikt i og kunnskap om tatoveringsteknikken som er et håndverk, men også et kulturelt fenomen med egne estetiske referanser. Han har både gjennom arbeid tatovering og blomster, erfaring fra praktisk arbeid med organiske materialer, som på sin side krever spesifikk kunnskap for å kunne beherskes. Hovedtrekkene som jeg refererer til ved hans

kompetanse faller inn under det faktiske domenet; som fenomener som utspiller seg uten at de har blitt registrert som observerte data. Multikunstnerens utdannelser kan opptre som årsaker som er medskapende for hans forståelseshorisont, og som skaper et utgangspunkt for noen av hans holdninger.

I sitatet ovenfor svarer multikunstneren på spørsmålet som dreier seg om hva han setter mest pris på av en arvet klokke eller et par sko som han har kjøpt selv. Han deler spørsmålet inn i to kategorier, slik modellen under illustrerer (Figur 8.), hvor han setter materialitet og minner opp mot hverandre for å gjøre sin vurdering. På bakgrunn av multikunstnerens erfaringer med ulike materialer tolker jeg materialitet som noe han både setter pris på og forstår på et ganske høyt nivå. Dermed vektlegger han det som en viktig komponent hos en gjenstand. Han svarer først at klokken har størst verdi på grunn av arvefaktoren, men så kommer han frem til at han kan bli like glad i noe nytt, forutsatt

av at det ikke er masseprodusert men representerer godt håndverk. Her kan årsaksforklaringen kanskje være at han gjennom erfaring fra arbeid med ulike materialer også har erfaring med å vurdere forskjellig kvalitet. Fordi han vurderer den håndverksmessige kvaliteten som viktig kan dette sammenfalle med perspektiver fra Mugge (2010) hvor man verdsetter gjenstander ut fra deres overlegenhet i form av ytelse, utseende og funksjonalitet. Han ser på den måten på håndverk som noe som representerer overlegenhet. Det som er synlig er hvordan han kategoriserer affeksjonsverdi og materiell verdi, hvor jeg oppfatter at dette viser evne til å reflektere over spørsmålet og se det fra ulike vinkler. Måten han reflekterer over spørsmålet på kan minne om en kritisk form for tankegang, hvor han bearbeider spørsmålet analytisk og rasjonelt. Kanskje kan hans kunstfaglige bakgrunn og hans utdannelser også være årsaksforklarende i tråd med hvordan han besvarer spørsmålet. Eller så ser man kanskje her hvordan kritisk tenkning kan åpne opp for flere dimensjoner i hvordan man ser på fenomener i verden. Med det mener jeg at han viser en evne til å forstå ulike konsepter for mening, og jeg har registrert at politiske undertoner kommer fram i flere av hans svar og formuleringer. Det er interessant å se hvordan holdningene hans til

Figur 8. Multikunstneren deler opp spørsmålet

masseproduksjon kommer til syne i sitatet - hvor svaret hans kan tolkes som at dersom noe er masseprodusert, har det i hans øyne en lavere verdi. Her kan en av årsaksforklaringene være at som håndverker har man blant annet innsikt i og erfaring med produksjonsfasene til et produkt. Dette medfører også erfaring med ulike kvaliteter og materialer, men kanskje viktigst er at det former innsikten og kunnskapen om hvordan ting eller objekter kan oppstå og bli til. Da vet man også noe om hvordan tiden spiller inn på håndverksbaserte produksjoner; det tar tid å opparbeide seg ferdigheter som håndverker, men det tar også tid å skape gode produkter eller ting. Derfor er det kanskje ikke så rart at han ser på masseproduserte ting som en materiell form for fast-food, hvor det hurtige tidsperspektivet er med på å svekke helhetsoppfatningen av kvaliteten.

Multikunstneren vurderer altså de to gjenstandene i to ulike kontekster, hvor svaret hans viser at begge gjenstandene kan oppleves som like verdifulle, men at verdien blir vurdert ut fra forskjellige målestokker. Dette minner om et tidligere poeng hvor jeg argumenterte for at det kan være nyttig å lære å se ulike kontekster, men også hvordan man kan vurdere verdier og kvalitet, blant annet ut fra et etisk utgangspunkt. Her ser man også hvordan gjenstanders verdi basert på materialitet eller affeksjonsverdi kan vurderes ulikt.

Multikunstneren refererer til at dersom tingen har en historie knyttet til seg setter han større pris på den. Dette kan kanskje forklares med referanse til Chapmans (2009) beskrivelse av fordelene ved å fokusere på narrativer knyttet til design av ting. Men et slikt fokus kan også skape problemstillinger, for hvem er det som definerer eller skaper historier knyttet til ting, er det designeren, forbrukeren, tingen eller er det disse faktorene sammenlagt? Jeg tror at dersom man gjennom utdanning fokuserer på tingenes historie, kan man kanskje legge til rette for at elever og studenter tenker selvstendig og reflekterer over nettopp tingenes historier. Det handler om noe som jeg har referert til gjentatte ganger gjennom avhandlingen, nemlig bevisstgjøring - og det å lære og se nyanser i verden. Her finnes det ingen mal, men mange mulige perspektiver som det kan informeres om gjennom å samtale om ulike temaer.

Det som kanskje også ligger bak holdningene til multikunstneren er at han på bakgrunn av svaret sitt sannsynligvis har opplevd å arve noe, og at dette *noe* er gitt til han som et minne om en person. Jeg tolker at han har en bevissthet omkring hvordan minner og følelser kan materialiseres og knyttes til historien som den arvede tingen bærer ved seg. Det arvede objektet er ikke noe som han har plukket ut selv, slik man gjør når man kjøper seg noe nytt, og det har en sosial og relasjonell dimensjon. Kanskje besitter slike gjenstander en form for forpliktelse, fordi de kan appellere til samvittigheten vår på en annen måte enn ting man kjøper selv. Det kan også være en del av forklaringen på hvorfor han deler opp spørsmålet slik han gjør.

Hvilke mulige konsekvenser kan holdningene skape?

Hvis det som skjer i verden er et resultat av årsakskrefter og generative mekanismer vil det i denne sammenhengen innebære at menneskers holdninger til ting - her representert ved multikunstnerens holdninger - kan ha kausalitet; det vil si at holdninger til ting kan påvirke verden og føre til endringer. Menneskelige holdninger kan dermed påvirke menneskelig adferd og føre til at ulike fenomener oppstår. Disse faktorene tilhører den intransitive dimensjonen av virkeligheten, som man gjennom kritisk realisme ønsker å avdekke. Med utgangspunkt i multikunstnerens holdninger som kom til syne i utdraget som ble gjengitt ovenfor, vil jeg derfor drøfte hvilke mulige konsekvenser disse holdningene kan skape. Denne drøftingen skal belyse domenet som står mest sentralt i kritisk realisme; det reelle domenet - som er en sammensetning av det man finner i det empiriske og faktiske domenet. I det reelle domenet refereres det til situasjoner som utspiller seg og som har kausalitet.

Holdninger påvirker ikke bare handlingene til den det gjelder, men kan også påvirke menneskene de står i relasjon til. Holdningene kan på den måten påvirke hendelser. I starten av avhandlingen refererte jeg til hvordan en persons meninger kan opptre som en mekanisme med kausal effekt; dersom en person, av hensyn til miljøet bytter fra dieselbil til elbil, vil statistikken for salget av elbiler gå opp. Da er noe av årsaksforklaringen at personen har meninger om miljøet, som virker inn på og har kausalitet på statistikken over salg av elbiler.

Holdningene våre kan altså føre til handlinger som påvirker miljøet rundt oss. I fremstillingen til Eriksen (2011) peker han på at søppelet som et samfunn produserer kan fortelle oss noe om samfunnet det oppstår i. Dette beskriver en situasjon som man kan plassere i det reelle domenet, hvor søppelet er en slags bivirkning av det menneskelige forbruket, og er en generativ mekanisme som har kausal effekt på kloden. Årsaksforklaringen bak forsøplingen kan ligge i menneskets holdninger til forbruk – eller i deres uvitenhet og ignoranse knyttet til menneskelige handlingers innvirkning på kloden.

Holdninger som prioriterer en miljøvennlig livsstil kan ha blitt utviklet hos personer gjennom livserfaring og gjennom ulike impulser utenfra. Man kan reflektere over dybden til årsakene, og om holdninger er et resultat av strukturer som oppvekstmiljø, politiske strømninger og-/eller institusjonalisering. Kanskje er det oftest slik at holdninger dannes gjennom en sammensmeltning av mange ulike forklarende forhold, og kan fungere som generative mekanismer som kan påvirke personens handlinger. Men som tidligere poengtert, kan mekanismer eksistere selv om de ikke har kausal effekt, og dersom holdningene ikke påvirker personens handlinger, betyr ikke det at de ikke eksisterer.

Multikunstneren sier at dersom han skal knytte varige bånd til noe nytt han kjøper, må dette ha en håndverksmessig kvalitet. Dette tolker jeg som et uttrykk for at gjenstanden

må være laget av noen med spesialisert kunnskap, hvor dette gjenspeiles i gjenstanden, også i dens materialitet. Altså forutsetter hans tilknytning til nye ting at de har god kvalitet og dermed knytter han seg mer til disse tingene. En konsekvens av hans holdninger kan derfor være at han handler ut fra en tanke om at masseproduserte ting kan ha dårlig kvalitet. Dette kan i neste ledd begrense hans konsum, og kanskje reduserer det unødvendige forbruket hans. Kravet om kvalitet kan på sin side skape konsekvenser for hvordan ting blir produsert, og dersom dette idealet sprer seg til flere mennesker kan det påvirke etterspørselen og produksjonen av slike varer. En slik generativ mekanisme vil ha svært positive konsekvenser for miljøet. Jeg viser igjen til rådet gitt av FNs klimapanel, hvor de vektlegger viktigheten av et bevisstgjort og kvalitetsrettet forbruk (FN-sambandet, 2016).

Holdninger som kjennetegnes av et reflektert forhold til materialer, materialitet og kvalitet kan påvirke verden på flere måter. Det kan føre til at man forbruker mindre, at man kritisk vurderer tings kvalitet og ser på kvalitet som tingenes viktigste komponent. En mulig årsaksforklaring bak holdningene til multikunstneren er at de har blitt dannet blant annet gjennom de institusjoner han har hatt kontakt med – altså formet gjennom et kulturelt grunnlag eller gjennom utdanning. Det innebærer at utdanning kan ha kausal effekt på hvordan mennesker både tenker og handler. Som fastslått tidligere kan holdninger opptre som generative mekanismer som preger handlingene til et menneske, og på samme måte kan utdanningsinstitusjoner sees på som generative mekanismer som påvirker og skaper menneskelige holdnings- og handlingsmønstre, som igjen kan føre til reelle situasjoner.

Dette vil jeg lenke sammen med et tidligere argument, om hvordan undervisning kan påvirke holdningene til generasjonene som vokser opp. Både undervisere og foreldre kan ha kausal effekt på dannelsen av perspektiver hos neste generasjon - som kan føre til handlinger som er negative eller positive for miljøet. Allmenndannelse er en av grunnskoleopplæringens hjørnesteiner, hvor verdigrunnlaget for opplæringen kommuniseres gjennom læreplanen. Gjennom fornyelsen av læreplanen kan man derfor legge føringer for utdanning som kan påvirke menneskers fremtidige holdninger, og dermed skape kausale potensialer som kan være fordelaktige for miljøet og for fremtidige utfordringer knyttet til klima. Derfor er det viktig at arbeidet med fornyelsen av læreplanen som starter i 2017 fokuserer på forbrukermedborgerskap og på menneskets ansvar for å handle på en måte som kan beskytte og verne om klima og miljø. Grunnlaget for fornyelsen er lagt i Meld. St. 28 (2015-2016) (2016) som har et avsnitt om *Ansvarlighet for Klima og miljø*. Som en avsluttende kommentar vil jeg derfor si at jeg ønsker større fokus på tilrettelegging av handlingskompetanse i de nye læreplanene, i form av kunnskap om hvordan man skal vurdere kvalitet og om ansvarlighet for eget forbruk.

6. PRAKTISK-ESTETISK ARBEID OG UTSTILLING

I dette kapittelet legges det frem betraktninger omkring avhandlingens praktiske del. Ideene som fremkommer under skal videreutvikles etter at avhandlingen er levert og kan dermed endre seg frem til de skal presenteres.

Det praktiske arbeidet som tilhører denne avhandlingen, består både av workshopen som jeg har hatt med mine medstudenter og det som skal stilles ut på høgsolen. Det praktiske arbeidet er som tidligere presentert inspirert av reparasjonsaktivisme og kintsugi. Jeg har reparert tekstiler og plagg som muligens vil bli en del av utstillingen. Bilder av tekstiler som jeg har reparert vises i figurene 9, 10, 11 og 12.

Personalisering av gjenstander skjer gjennom at personen som utfører arbeidet legger igjen sine visuelle, estetiske eller håndverksmessige preferanser. Dette er relevant med tanke på mitt praktisk-estetiske arbeid, fordi man gjennom en slik prosess dermed også kan knytte bånd til det som skapes. Personalisering kan være en måte å uttrykke sin identitet på, noe som kan brukes som et virkemiddel i utstillingssammenheng.

Jeg ønsker at utstillingen min skal fremstå som leken, men også formidle dybde. Jeg ser for meg at utstillingen skal fungere som materiell og visuell fremstilling som refererer til perspektiver fra avhandlingen, hvor

Figur 9. Reparert jakke: metallisk skråbånd og søm rundt erme

Figur 10. Reparert shorts: japan-inspirert broderi

det praktiske arbeidet skal stilles ut som en helhetlig konseptuell fremstilling. Kanskje vil bare deler av innholdet konseptualiseres, men fokuset ligger i å synliggjøre sammenhengen mellom det teoretiske i avhandlingen og det praktiske arbeidet, fordi i en konseptuell tilnærming er det idéene som står sentralt (Stokstad & Cothren, 2011).

Dermed vil avhandlingens argumenter og perspektiver ligge som et bakteppe, noe som jeg håper vil tilføre dybde til det som stilles ut.

Jeg ser for meg å stille ut tekstiler som jeg har reparert, sammen med en oppstilling av ulike gjenstander som jeg har lagd, eventuelt ready-

mades – altså ferdig skapte objekter. Gjenstandene skal representere betraktninger omkring materialitet og kvalitet, eventuelt annet relevant innhold hentet fra avhandlingen. Det vil tilhøre beskrivelser og tekst til objektene som stilles ut, kanskje filosofiske og-/eller poetiske vers, faktaopplysninger, sitater fra intervjuene eller sitater fra relevant faglitteratur. Jeg vil tegne og-/eller skrive dette for hånd. En mulighet er å bruke tegninger som supplerende infografikk og-/eller illustrasjon, og som et virkemiddel med en egen håndverksmessig kvalitet.

Selv om ideene står sentralt vil det være et fokus på det materielle, noe som kan oppfattes som utradisjonelt i konseptuelle fremstillinger, hvor innholdet ofte blir dematerialisert og hvor det konseptuelle blir prioritert som viktigst (Stokstad & Cothren, 2011). I sammenheng med avhandlingen er jo nettopp noe av konseptet at det materielle påvirker oss, og det materielle påvirker miljøet på kloden. Derfor kan dette muligens bringes frem eller

Figur 11. Reparert ulltrøye

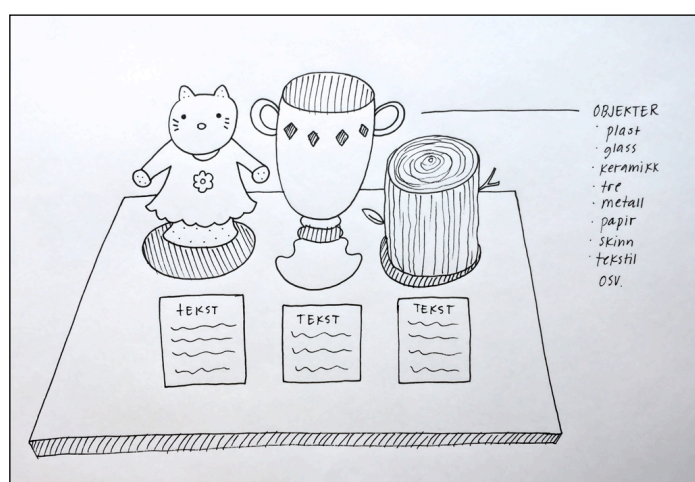
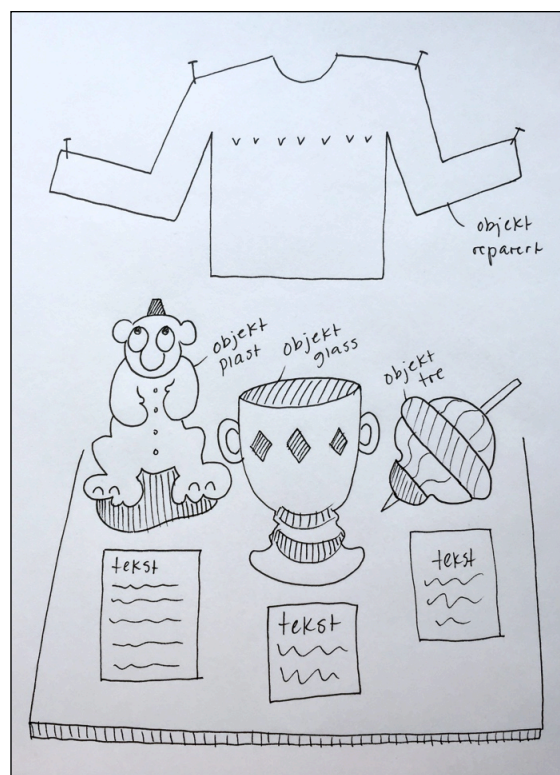

Figur 12. Reparert ullgenser

Selv om ideene står sentralt vil det være et fokus på det materielle, noe som kan oppfattes som utradisjonelt i konseptuelle fremstillinger, hvor innholdet ofte blir dematerialisert og hvor det konseptuelle blir prioritert som viktigst (Stokstad & Cothren, 2011). I sammenheng med avhandlingen er jo nettopp noe av konseptet at det materielle påvirker oss, og det materielle påvirker miljøet på kloden. Derfor kan dette muligens bringes frem eller

poengteres i utstillingen. Jeg er også interessert i å utforske dette med personalisering av objekter videre. I studien til Mugge (2009) var det sykler som ble personalisert for å undersøke hvordan tilknytningsfaktoren ble påvirket. Kanskje kan jeg ta utgangspunkt i dette og gjennomført et lignende praktisk-estetisk prosjekt – både for å øke min egen tilknytning til et objekt og for å få personlig erfaring med prosessen. Det kan kanskje brukes til noe konstruktivt i en annen sammenheng, for eksempel videre forskning eller undervisning.

Jeg vil prøve meg frem i det videre arbeidet, og som sagt kan det skje endringer. Dette kapitlet fungerer først og fremst som en idemyldring og en beskrivelse av betraktningene bak det som stilles ut. Hensikten er uansett å synliggjøre sammenhengen mellom det sansbare/visuelle og det teoretiske, og å trekke tråder eller skape assosiasjoner mellom avhandlingen og utstillingen.

Figur 13 & 14. Skisse av forslag til utstilling av reparerte tekstiler og ulike objekter

7. AVSLUTTENDE REFLEKSJON

Til slutt vil jeg trekke frem noen av mine refleksjoner som har oppstått gjennom arbeidet med avhandlingen. I forskningsprosesser vet man ikke hva slags svar man ender opp med, og veien har i stor grad blitt til mens jeg har gått. I utgangspunktet formulerte jeg følgende problemstilling: *Hvilke fagdidaktiske mulighetsrom kan oppstå gjennom å undersøke menneskers holdninger knyttet til forbruk og deres tilknytning til ting?* Gjennom intervjuer og drøftinger har jeg vist et mulighetsrom for utvikling av læreplaner og undervisning. Mulighetsrommet kan ha stor betydning for bevisstheten om hvilken påvirkning våre holdninger til eget konsum og produkters kvalitet kan ha for miljøet.

Masteravhandlingen har også vært en øvelse i planlegging og gjennomføring, hvor jeg har fått erfaring med at målrettet arbeid gir resultater, og har lært at i store prosesser må man ta ett steg av gangen. Jeg valgte et tema som det har vært interessant å fordype seg i, som har motivert og som derfor har drevet arbeidet fremover. Jeg har samtidig forsøkt å formidle hvorfor temaet er aktuelt for fagfeltet.

Noen av de viktigste argumentene som jeg har funnet fram til er at de som utdannes spesielt innenfor kreative fag, har muligheten til å påvirke hvordan ting blir designet i fremtiden. De kan stille kritiske spørsmål til hvordan vi samhandler med våre skapte omgivelser og til hvordan vi forholder oss til den materielle kultur. Gjennom faget Kunst og håndverk i grunnskolen kan man etablere et grunnlag som bygger på det samme prinsippet. Man har makt og valgfrihet som forbruker, og med utgangspunkt i samfunnsetiske perspektiver og bevisstgjøring omkring materialitet, kan man som underviser bidra med å skape en reflektert og miljøbevisst generasjon. Gjennom utdanning og riktig design kan man derfor skape endringer som har positive konsekvenser både for mennesket og for naturen. Avhandlingens målsetning gikk blant annet ut på å se på utdanning som en mulig nøkkel til utfordringene som vi står ovenfor med tanke på klima og miljø. Gjennom å filtrere perspektiver fra undersøkelsen gjennom et kritisk realistisk drøftingsperspektiv, ble det tydelig for meg hvordan utdanning kan være en årsak som kan påvirke våre holdninger og handlinger.

Jeg har forsøkt å holde en rød tråd gjennom et omfangsrikt materiale, og si noe som kan ha nytteverdi for fagfeltet og for egen profesjonsutøvelse. I retrospektiv ser jeg flere mulige veivalg enn de jeg har valgt, men kanskje viktigst så ser jeg verdien av å kunne fordype seg i et tema. Jeg kjenner på en ydmykhetsfølelse av at det er så mye man ikke vet og kan, og at det finnes et hav av interessant kunnskap som kan utforskes videre. Finner det veldig interessant at designfaglige områder kan være så sammensatte og tverrfaglige. Muligens reflekterer avhandlingen idealistiske perspektiver, men som nevnt tidligere ser jeg på dette som positivt, fordi idealisme kan brukes konstruktivt – og det er det jeg har forsøkt å

formidle gjennom de fagdidaktiske mulighetsrommene for undervisning. Idealer i et meta-perspektiv kan være nyttig for å definere hva faget Kunst og håndverk skal være i tiden som kommer. Kunnskap, omsorg og samarbeid er kanskje de viktigste idealene som mennesket kan strekke seg etter. Sitter igjen med perspektiver som jeg vil ha med meg videre inn i yrkeslivet og som vil prege måten jeg arbeider på. Noen oppdagelser vil også prege mitt hverdagsliv, som for eksempel mitt forhold til syntetiske klær eller gjenstander i plast, og hvordan jeg i fremtiden vil ta valg som forbruker. Det har vært viktig for meg å undersøke og si noe om hvordan det moderne liv med forbruk behøver bevisstgjorte forbrukere.

I forhold til oppgavens fokus kunne det vært interessant og sett nærmere på enkelte tendenser som kom fram i intervjuene. Blant flere ting var det effektivt og la informantene se på/ta på og snakke om en fysisk gjenstand. Dette kan videreutvikles, og man kan undersøke de materielle sidene ved ulike gjenstander, med vekt på det taktile og sansbare. Man kunne også gjort en materialstudie hvor man så på hva som kjennetegner miljøvennlige eller bærekraftige materialer, og om de i det hele tatt eksisterer.

Materialisme som begrep og konsept for handling er noe som jeg kunne tenkt meg å forske videre på. Her kunne man gjennom kvalitativt- men også kvantitativt intervju gått dypere inn i problematikk knyttet til materialisme som fenomen, og undersøkt de ulike sidene ved materialistisk adferd. En undersøkelse av hvordan ungdom forholder seg til begrepet, og sett nærmere på deres perspektiver omkring det moderne liv med designede ting, kunne vært et mulig veivalg. Man kunne også undersøkt om ting bare er ting; hva kan vi klare oss med, uten og hvorfor. Produkttilknytning er også et veldig interessant område som jeg kunne tenkt meg mer kunnskap om. Til slutt vil jeg trekke frem at det kunne vært interessant å gjort et samarbeid med utdanningsinstitusjoner eller yrkesutøvere innenfor produktdesign eller arkitektur, og for eksempel drøfte eller undersøke designkonsepter med samfunnsetisk, økologisk eller humanitært innhold – eller samarbeidet om prosjekter med slike forankringer. Man kunne samtidig, eller som et eget prosjekt, sett på hvilke strategier og fagdidaktiske valg som tas av underviserne i disse utdanningsinstitusjonene.

LITTERATURLISTE

- Alvesson, Mats, & Sköldbberg, Kaj. (2009). *Reflexive Methodology - New Vistas for Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Bennett, Jane. (2004). The Force of Things - Steps toward an Ecology of Matter. *Political Theory*, 32(3), 347-342. Hentet fra: <http://www.jstor.org/stable/4148158>
doi:10.1177/0090591703260853
- Bille, Mikkel, & Sørensen, Tim Flohr. (2012). *Materialitet - en indføring i kultur, identitet og teknologi*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Bourdieu, Pierre. (1979). Innledning til Distinksjonen. I Bale, Kjersti, & Bø-Rygg, Arnfinn (Red.). *Estetisk teori - En antologi (2008)*. (s.378-397). Oslo: Universitetsforlaget.
- Chapman, Jonathan. (2009). Design for (Emotional) Durability. *Design Issues*, 25(4), 29-35. Hentet fra: <http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.hioa.no/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=f7cb73c5-0f77-498d-98f2-d67453a4c7a0%40sessionmgr4004&vid=1&hid=4209>
- Cooper, Tim. (2012). *Design for longevity: Obstacles and opportunities posed by new public policy development*. Paper lagt frem på DRS 2012, Bangkok.
- Douglas, Ed. (2007). Better by design. *New Scientist*, 193(2585), 31-35.
- Eriksen, Thomas Hylland. (2011). *Søppel - Avfall i en verden av bivirkninger*. Oslo: Aschehoug.
- FN-sambandet. (2016). Klimaendringer. Hentet fra: <http://www.fn.no/Tema/Klima/Klimaendringer>
- Foros, Per Bjørn, & Vetlesen, Arne Johan. (2015). *Angsten for oppdragelse - Et samfunnetisk perspektiv på dannelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gopnik, Blake. (2009). Golden Seams: The Japanese Art of Mending Ceramics. Hentet fra: <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2009/03/02/-AR2009030202723.html>
- iFixit. (2016). About iFixit. Hentet fra: <https://www.ifixit.com/Info>
- Iten, Charlie. (2008). *Flickwerk - The Aesthetics of Japanese Ceramics Ceramics Mended with Lacquer – Fundamental Aesthetic Principles, Techniques and Artistic Concepts* Hentet fra: http://annacolibri.com/wpcontent/uploads/2013/02/Flickwerk-The_Aesthetics_of_Mended_Japanese_Ceramics.pdf
- Ivanova, Diana, Stadler, Konstantin, Steen-Olsen, Kjartan, Wood, Richard, Vita, Gibran, Tukker, Arnold, & Hertwich, Edgar G. (2015). Environmental Impact Assessment of Household Consumption. *Journal of Industrial Ecology*, 20(3), 526-536. doi:10.1111/jiec.12371
- Johannessen, Asbjørn, Kristoffersen, Line, & Tufte, Per Arne. (2010). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag (Vol. 2)*. Oslo: Abstrakt forlag.

- Klepp, Ingun Grimstad, & Laitala, Kirsi. (2016). *Klesforbruk i Norge Fagrapport nr.2-2016-2016*. Hentet fra: http://www.sifo.no/files/file80574_file80519_fagrapport_nr._2-2016_rapport_klesforbruk.pdf
- Klepp, Ingun Grimstad, & Tobiasson, Tone Skårdal. (2017). Klærne våre dreper liv i havet. Hentet fra: <http://forskning.no/meninger/debattinnlegg/2017/02/klaerne-vare-dreper-liv-i-havet>
- Kopplin, Monica. (2008). *Flickwerk - The Aesthetics of Japanese Ceramics Foreword*. Hentet fra: http://annacolibri.com/wpcontent/uploads/2013/02/Flickwerk_The_Aesthetics_of_Mended_Japanese_Ceramics.pdf
- Kristoffersson, Sara. (2014). *IKEA: A Cultural History*. New York: Bloomsbury Academic.
- Kvale, Steinar, & Brinkmann, Svend. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Liedman, Sven Eric. (2013). *Den moderne verdens idehistorie - I skyggen av fremtiden* (Lars Nygaard, Oversettelse). Oslo: Dreyers forlag.
- Lutnæs, Eva. (2015). Kritisk refleksjon og systemorientert design – Bevisstgjøring og endringskompetanse gjennom Utdanning for bærekraftig forbruk *Formakademisk*, 8(3), 1-16. doi:<http://dx.doi.org/10.7577/formakademisk.1433>
- Lysnes, Kitt, & Rismark, Marit. (2014). *Didaktisk arbeid* (Vol. 3). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Meld. St. nr.28 (2015-2016). (2016). *Fag - Fordypning - Forståelse - En fornyelse av Kunnskapsløftet*. Regjeringen.no Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-28-20152016/id2483955/sec3>.
- Mugge, Ruth, Schifferstein, Henrik N.J., & Schoormans, Jan P.L. (2010). Product attachment and satisfaction: understanding consumers' post-purchase behavior. *Journal of Consumer Marketing*, 25(3), 271-282. doi:<http://dx.doi.org/10.1108/07363761011038347>
- Mugge, Ruth, Schoormans, Jan P.L., & Schifferstein, Hendrik N.J. (2009). Emotional bonding with personalised products. *Journal of Engineering Design*, 20(5), 467-476. doi:<http://dx.doi.org.ezproxy.hioa.no/10.1080/09544820802698550>
- Naguib, Saphinaz-Amal, & Rognan, Bjarne. (2011). *Materiell kultur & kulturens materialitet*. Oslo: Novus forlag.
- Nielsen, Liv Merete. (2009). *Fagdidaktikk for Kunst og håndverk - i går - i dag - i morgen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nilssen, Vivi. (2012). *Analyse i kvalitative studier - Den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Næss, Petter. (2012). Kritisk realisme og byplanforskning. *Formakademisk*, 5(2), 1-17. Hentet fra: <https://journals.hioa.no/index.php/formakademisk/article/view/493/499>
- Platform 21. (2016). About us. Hentet fra: <http://www.platform21.nl/page/133/en>

- Regjeringen. (2014). Grønt skifte - klima- og miljøvennlig omstilling.
Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/klima/innsiktsartikler-klima/gront-skifte/id2076832/>
- Revheim, Hanna Huglen. (2016). Forsker: – Overforbruk av klær er den største miljøutfordringen. Hentet fra: https://www.nrk.no/kultur/forsker_-_overforbruk-av-klær-er-den-største-miljøutfordringen-1.13175142
- Røed, Kjetil. (2015, 19.06.). Arne Johan Vetlesen ber om mer respekt for naturen. *Aftenposten*. Hentet fra: <http://www.aftenposten.no/kultur/Arne-Johan-Vetlesen-ber-om-mer-respekt-for-naturen-35708b.html>
- SIFO. (2015). Forbrukskultur - ikke egen forskningsgruppe fra 1.1.2015.
Hentet fra: <http://www.sifo.no/page/Forskning//10060/10147>
- Simon, Herbert A. (1996). *The Sciences of the Artificial* (3 ed.). Massachusetts: The MIT Press.
- Skaar, Kristin. (2016, 26.08). Berekraftig design: Kampen for å reparere ting.
Hentet fra: http://www.apollon.uio.no/artikler/2016/3_berekraftig_design.html
- Språkrådet. (2015). Årets ord: det grønne skiftet.
Hentet fra: <http://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/hva-skjer/Aktuelt/2015/arets-ord-det-grønne-skiftet/>
- Stokstad, Marilyn, & Cothren, Michael W. (2011). *Art History* (4 Ed.). New Jersey: Pearson.
- Store norske leksikon. (14.02.2009). Affeksjonsverdi.
Hentet fra: <https://snl.no/affeksjonsverdi>
- Tangeland, Torvald, & Heidenstrøm, Nina. (2015). *Indikatorer for forbruksutviklingen i Norge - implikasjoner for bærekraft* Vol. 1. *Oppdragsrapport*
Hentet fra: <http://www.sifo.no/page/Publikasjoner//10081/80123.html>
- Thoresen, Victoria W. (2006). *Forbruker og medmenneske*. Hamar: Høgskolen i Hedmark.
- Thoring, Liv. (2016a). *Den norske forbruksfesten (15/2016) Framtiden i våre hender*
Hentet fra: <http://www.framtiden.no/rapporter/rapporter-2016/808-r152016-fivh-den-norske-forbruksfesten/file.html>
- Thoring, Liv. (2016b). Vi kjøper 1,1 million TV-er i året.
Hentet fra: <http://www.framtiden.no/201612197087/aktuelt/forbruk/vi-kjoper-11-million-tv-er-i-aret.html>
- Vetlesen, Arne Johan. (2015). *The Denial of Nature*. New York: Routledge.
- Wilhite, Harold. (2016, 07.07.2016). Et grønt skifte er umulig i et kapitalistisk samfunn.
Hentet fra: <http://forskning.no/meninger/kronikk/2016/07/et-gront-skifte-er-umulig-i-et-kapitalistisk-samfunn>
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future* (Oxford University Press) Hentet fra: <http://www.fn.no/Tema/Baerekraftig-utvikling/Ressurser-om-baerekraftig-utvikling/Rapporter-og-dokumenter>

BILDER

Bilde på forside: Privat fotografi tatt i Yangshuo, Kina

Figur 1: Skål reparert med gull, hentet fra:

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d0/Kintugi.jpg>

Figur 2: Privat fotografi

Figur 3: Privat fotografi

Figur 4: Verdigrunnlaget for grunnskoleopplæringen, hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/e8e1f41732ca4a64b003fca213ae663b/no/pdfs/stm201520160028000dddpdfs.pdf> (s.47)

Figur 5: Modell av kritisk realistisk inndeling av virkeligheten, privat

Figur 6: Privat fotografi

Figur 7: Privat fotografi

Figur 8: Modell, privat

Figur 9-14 Privat fotografi

VEDLEGG

Vedlegg 1 – Intervjuguide

Vedlegg 2 – Godkjenning fra NSD

Vedlegg 3 – Samtykkeskjema/forespørsel om deltakelse i mastergradsprosjekt

Vedlegg 1 - Intervjuguide

Tema 1) Tilknøyning til ting <i>Kast og bruk, forbruk, følelser, materialisme</i>	Tema 2) Materialer og materialitet <i>Kvalitet, bærekraft, ting har en virkningskraft, materiell kultur</i>	Tema 3) Samtale om en gjenstand <i>Det tektille, lese en form, tingens relasjon til oss, tingens livsløp</i>	Tema 4) Kunst & Håndverk i skolen <i>Fremtidsperspektiv, det grønne skiftet, problemløsende</i>
<ul style="list-style-type: none"> Hva er den eidste tingen du eier? (Er du glad i den, hva betyr den for deg og hvorfor?) Hva setter du mest pris på av f.eks. en klokke du har arvet av din bestefar enn i et par nye sko du har kjøpt selv? (Hvorfor?) Er det ting du ønsker deg eller har lyst på pr dags dato? Er det en spesiell ting som du eier mange eksemplarer av? (Hvorfor?) Hvilke ting mener du vi trenger for å leve et godt liv? Når synes du at ting blir til søppel? Mener du at du eier for mange ting? 	<ul style="list-style-type: none"> Hvilke tanker har du om materialene i tingene som omgir deg? Tenker du over hva ting er laget av? Hvordan vil du beskrive et bra/godt materiale? Har du reparert noe i senere tid? (Hvorfor og hvordan?) Hvordan tolker du begrepet materialitet? Hvordan tolker du begrepet materialisme? Vil du si at ting kan gi oss mennesker muligheter? Vil du si at ting setter begrensninger for oss? 	<ul style="list-style-type: none"> Hvilke assosiasjoner får du av å se på denne tingen? Hvilke assosiasjoner får du av å ta på denne tingen? Har tingen et eget liv? Kan tingen overleve et menneske? Hva slags verdi(er) har tingen? Kan du si noe om tingens kvalitet? Kan du si noe om tingens formål eller funksjon? Hvis alle tingene av denne typen forsvant, hvilke konsekvenser ville det fått? Kunne du blitt glad i denne tingen? (hvordan og hvorfor?) 	<ul style="list-style-type: none"> Hvordan kan man lære bort noe som kan skape varige relasjoner til ting? Hvordan har du selv lært det? Kan et kritisk blikk på tingene rundt oss være nyttig å lære bort til barn og unge? Hva mener du er viktig å lære bort i faget kunst & håndverk? Tror du at teknologi kan redde verden fra miljøutfordringene vi står ovenfor? Tror du at kunst & håndverkundervisningen kan bidra med å skape bevisste forbrukere for fremtiden? Har du andre tanker omkring temaet?

Faktaspørsmål
<ul style="list-style-type: none"> Alder, yrke Fortell kort om din utdanning Fortell kort om dine faglige interesser

<p>Forsknings spørsmål: Hvordan kommer ulike aspekter ved forholdet mellom mennesker og ting til syne?</p> <p>Problemstilling: Hvilke fagdidaktiske mulighetsrom kan oppstå gjennom å undersøke holdninger tilknyttet vår forbrukskultur og vår relasjon til ting? Hvilke årsaksmekanismer kan ligge bak holdninger og opplevelser knyttet til forholdet menneske og ting?</p> <p>Praktisk info. Snakk tydelig. Pauser underveis.</p>

Vedlegg 2 – Godkjenning fra NSD

Liv Merete Nielsen
Institutt for estetiske fag Høgskolen i Oslo og Akershus
Postboks 4, St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 02.08.2016

Vår ref: [REDACTED] 3 / BGH

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 24.06.2016. Meldingen gjelder prosjektet:

[REDACTED]	<i>Menneske og ting anno 2016. En relasjonsstudie av forholdet mellom menneske og ting</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Høgskolen i Oslo og Akershus, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Liv Merete Nielsen</i>
<i>Student</i>	<i>Majken Bangusnd</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstillende kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2017, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Kjersti Haugstvedt

Belinda Gloppen Helle

Kontaktperson: Belinda Gloppen Helle tlf: 55 58 28 74

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Forespørsel om deltakelse i Mastergradsprosjektet

”Menneske og ting, anno 2016.

En relasjonsstudie av forholdet mellom menneske og ting”

Bakgrunn og formål

Mitt navn er Majken Bangsund og jeg er Masterstudent ved Høgskolen i Oslo og Akershus, under utdanningen Fagdidaktikk i Kunst & Design, et fagområde som er knyttet til undervisning og opplæring i grunnskolefaget Kunst & Håndverk. Jeg skal nå gå i gang med den avsluttende masteroppgaven som har temaet ”mennesker og ting”. I den forbindelse ønsker jeg å undersøke sider ved menneskets rolle som forbrukere, som forvaltere av ting og eiendeler, og som individ med materielle og materialistiske holdninger i varierende grad. Målet med masteroppgaven er å undersøke og analysere innsamlet materiale på en måte som er relevant for fagområdet kunst, design og håndverk, sett i sammenheng med et fremtidsrettet, bærekraftig og holdningsskapende perspektiv på hva opplæringen i faget kan være.

Problemstillingen som arbeidet og undersøkelsen skal rettes mot er som følger: Hvilke fagdidaktiske mulighetsrom kan oppstå gjennom å undersøke holdninger tilknyttet vår forbrukskultur og vår relasjon til ting? Og hvilke årsaksmekanismer kan ligge bak holdninger og opplevelser knyttet til forholdet menneske og ting?

Intervjukandidaten (du) er valgt ut på bakgrunn av din profesjon og ditt virke innenfor praktisk-estetiske og håndverksmessige yrker/eller på bakgrunn av din interesse for oppgavens tematikk. Din omgang med gjenstander og materialer er interessant i forbindelse med studien, og er årsaken bak denne forespørselen om deltakelse.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelsen vil bestå av aktivt dybdeintervju, med en tidsramme på 30-60 minutter. Spørsmålene vil omhandle dine erfaringer med ting og hvilket forhold du har til eiendeler og tingene i dine omgivelser. Det kan også hende at du vil få spørsmål knyttet til en bestemt ting, for eksempel en eiendel som betyr noe for deg. Spørsmål som går på hvordan og hvorfor det kan være nyttig i Kunst og Håndverksfaget å inkludere kunnskap om materialer, produkter og om våre holdninger til ting vil

også være sentrale. Det er refleksjonene og dine tanker omkring temaet som er interessant for studien. Det vil gjøres lydopptak av intervjuet og det vil bli tatt notater underveis.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Navn, arbeidssted og alder vil kun gjengis i studien etter ditt samtykke og kan anonymiseres dersom det er ønskelig. Anonymisering innebærer at dialekt omskrives til bokmål, og det er kun yrkestittel, kjønn og alder som publiseres. Det er kun undertegnede og min veileder, Professor Liv Merete Nielsen, som vil ha tilgang til dine personopplysninger. Alle opplysninger lagres på en privat datamaskin som er passordbeskyttet, og samles i en passordbeskyttet mappe.

Prosjektet skal etter planen avsluttes i April 2017. Etter at sensuren har falt og studien er vurdert, vil dine personopplysninger og intervjuopptak destrueres.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med student Majken Bangsund, telefonnummer [REDACTED] (E-post) Eller med veileder Professor Liv Merete Nielsen, E-post [REDACTED] Studien er meldt til og godkjent av Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Med vennlig hilsen
Majken Bangsund

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

-----
(Signert av prosjektdeltaker, dato)